

JAARVERSLAG

2020

INTRODUCTIE

In dit jaarverslag legt het bestuur van Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM verantwoording af over het gevoerde beleid en de financiële resultaten in 2020.

Het jaar in het kort

Vanzelfsprekend bepaalde de coronacrisis in hoge mate het aanzien van 2020; het was letterlijk een ongekend jaar. Onder meer dankzij een verdere professionalisering van het risicomanagement en de overgang van het bestuur naar een portefeuillemodel was het pensioenfonds in staat om adequaat om te gaan met de crisis.

Zeker gegeven de omstandigheden behaalde het pensioenfonds een bevredigend positief rendement, waardoor het vermogen bijna de grens van 10 miljard euro overschreed. Door de aanhoudend lage rente bereikten de verplichtingen ook een recordhoogte, waardoor de dekkingsgraad daalde en het pensioenfonds eind 2020 nog in reservetekort was. Het indexatiedepot is deels aangesproken om een volledige toeslagverlening mogelijk te maken.

Financiële positie

Het beleggingsrendement over het jaar als geheel was goed, de omstandigheden in aanmerking nemend. Het totaalrendement kwam uit op 4,3%¹. Op het dieptepunt in maart, was nog sprake van een daling van het rendement met ongeveer 15%. Het bestuur heeft afgewogen in hoeverre het noodzakelijk was om in te grijpen. De conclusie, na een zorgvuldige analyse, was dat er geen kritische grenzen waren overschreden en dat ingrijpen niet direct nodig was. Daarna herstelden de financiële markten zich en kon het jaar als geheel met een bevredigende plus worden afgesloten. Aandelen rendeerden relatief goed, vastgoed maakte een moeilijk jaar door. De beleidsdekkingsgraad, eind 2019 nog 119,7%, kwam eind 2020 uit op 108,6%; de nominale dekkingsgraad was op dat moment 114,1%. Daarmee is het pensioenfonds nog in reservetekort. Inmiddels heeft het bestuur een nieuw herstelplan ingediend. Hiervoor zijn geen beleidswijzigingen nodig, het pensioenfonds zal naar verwachting binnen enkele jaren uit herstel komen.

Het bestuur heeft in december 2020 besloten tot volledige toeslagverlening. Hierbij is het indexatiedepot, dat voor dit doel in het leven is geroepen grotendeels aangesproken; ongeveer driekwart van de toeslag komt hieruit. Het bestuur heeft de eventuele wenselijkheid besproken om een minder groot deel van het depot aan te spreken, maar heeft geoordeeld dat dit niet evenwichtig in het belang van alle betrokken deelnemers zou zijn. Het bestuur is tevreden dat er volledig kon worden geïndexeerd.

Governance

Het bestuur is in 2020 overgestapt op een nieuwe werkwijze, het portefeuillemodel. Daarbij heeft elk bestuurslid een eigen portefeuille, met tot op zekere hoogte ook eigen beleidsruimte. Dat maakt het bestuur effectiever en efficiënter. Het bestuur bespreekt wel samen de grote lijnen en de wezenlijke ontwikkelingen, zoals de impact van het nieuwe pensioencontract. De gezamenlijke expertise van het bestuur blijft zorgen voor voldoende countervailing power. De nieuwe werkwijze vraagt ook een daarop aangepaste ondersteuning van de uitvoeringsorganisatie. Nadat de sleutelfunctiehouder risicobeheerfunctie (SFH RB) en de sleutelfunctiehouder actuariële functie (SFH AF) in 2019 van start gingen, is in 2020 ook de functie van sleutelfunctiehouder interne auditfunctie (SFF IA) ingevuld.

¹ Het genoemde rendement is het nettorendement na aftrek van beheer- en transactiekosten, zie hoofdstuk 6 Kosten.

Beleggingsbeleid

In 2020 heeft het bestuur de missie, visie en strategie voor het pensioenfonds herijkt, en in het verlengde daarvan de investment beliefs beoordeeld die de basis vormen voor de inrichting van het beleggingsbeleid. Het bestuur hanteert als investment belief dat het alleen voor actief beleggen kiest als dit ook na verrekening van de kosten leidt tot een out-performance ten opzichte van passief beleggen. In 2020 is een begin gemaakt met een meer principiële afweging inzake actief en passief beleggen. Als gevolg van de coronacrisis is dat proces nog niet afgerond. Het actief belegde deel van de portefeuille presteerde in 2020 iets beter dan de markt. De hypothekenportefeuille is aanzienlijk vergroot en vertegenwoordigt nu een substantieel deel van de totale vastrentende portefeuille.

De follow-up van het in 2019 door De Nederlandsche Bank (DNB) uitgevoerde on-site beleggingsonderzoek is in 2020 in goede banen geleid. Nadere vragen, bijvoorbeeld over het reële renterisicoafdeckingsbeleid, zullen in 2021 worden geadresseerd. Het bestuur heeft het onderzoek als nuttig ervaren, omdat het de eigen scherpthe verhoogt.

Risicobereidheidsonderzoek

In juli 2020 hebben wij deelnemers gevraagd hoe ze aankijken tegen zekerheid, risico's en verantwoord beleggen. Zo'n 1250 deelnemers hebben de online vragenlijst ingevuld en 24 deelnemers hebben deelgenomen aan een groepsgesprek hierover.

De uitkomsten van het onderzoek blijken in lijn met het huidige beleid van het pensioenfonds. De meerderheid van de deelnemers geeft de voorkeur aan een mogelijk hogere uitkering met iets meer onzekerheid. Beperkte schommelingen in de uitkering zijn acceptabel. Deelnemers kiezen gemiddeld genomen voor een beleggingsmix met 50 tot 55% obligaties. In het onderzoek gaven deelnemers aan veel vertrouwen te hebben in de beleggers van het pensioenfonds.

Een meerderheid van de deelnemers vindt het een verantwoordelijkheid van het pensioenfonds om bij de beleggingen rekening te houden met de impact op mens en milieu. Deelnemers vinden wel dat verantwoord beleggen niet ten koste mag gaan van het rendement of de risico's vergroten.

Verantwoord beleggen

In het kader van de toenemende aandacht voor verantwoord beleggen (ESG - Environmental, Social & Governance) belegt het pensioenfonds niet in de tabakssector, bedrijven die controversiële wapens produceren, in overheden waartegen internationale sancties zijn afgekondigd en in bedrijven die zich niet houden aan de UN Global Compact Principles. Opvallend was de positieve bijdrage die dit uitsluitingenbeleid in 2020 heeft geleverd aan het beleggingsresultaat. Uitgesloten landen en bedrijven leverden lagere rendementen op. Onze eerste conclusie is dan ook dat ESG-beleid rendementskansen kan bieden.

Het pensioenfonds heeft in 2020 besloten het Convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfondsen (IMVB-convenant) te ondertekenen. Dit convenant richt zich op het voorkomen en aanpakken van negatieve gevolgen van beleggingen door pensioenfondsen op samenleving en milieu. Het convenant is tot stand gekomen onder begeleiding van de Sociaal-Economische Raad (SER).

Inmiddels heeft het pensioenfonds voorbereidingen getroffen voor het verder vormgeven en opschalen van stakeholder-engagement, waarbij het pensioenfonds bijvoorbeeld met bedrijven in gesprek gaat over hun ESG-beleid. Uitgangspunt bleef in 2020 dat de ESG-aanpak samen gaat met het streven naar rendement en vermindering van risico's.

Risicomanagement

Het bestuur heeft in 2020 geprofiteerd van het in 2019 opnieuw ingerichte en versterkte risicomanagementsysteem, met drie verdedigingslinies. De vertaling daarvan naar de dagelijkse praktijk heeft voor een belangrijk deel in 2020 plaatsgevonden. Ook heeft hierover afstemming plaatsgevonden met de uitvoeringsorganisatie. Het bestuur heeft het eigen risicobewustzijn aanzienlijk vergroot en denkt in zijn beleidsontwikkeling nog meer dan voorheen vanuit risico's.

In 2020 heeft het bestuur, als concrete uitwerking van het risico-framework, een methodiek voor het uitvoeren van en rapporteren over een eigenrisicobeoordeling (ERB) ontworpen en ingericht, en deze ERB ook voor het eerst uitgevoerd. De ERB is een integrale analyse en beoordeling van de risico's waaraan een pensioenfonds onderhevig is, en de effectiviteit van het risicomanagement dat het pensioenfonds toepast. Aanvankelijk zou de focus daarbij liggen op het risico van een langdurig laagblijvende rente, maar gelet op de actualiteit is de ERB toegespitst op de risico's die de coronacrisis met zich meebrengt voor het pensioenfonds, waarbij is ingezoomd op het sponsorrisico. Het bestuur heeft de denkbare scenario's geïdentificeerd en nagegaan wat die nu en in de toekomst voor het pensioenfonds en voor de pensioenregeling zou kunnen betekenen, gelet op de impact van de crisis op KLM.

Kosten

Het pensioenfonds maakt bij de uitvoering van het beleggingsbeleid gebruik van beleggingspools waarin het pensioenfonds samen met de andere participanten per assetcategorie belegt. Het aantal pools was in de loop der tijd toegenomen, maar is vanaf 2019 teruggedrongen, waardoor de kosten van vermogensbeheer zijn gedaald. In 2020 is de portefeuille vastrentende waarden geherstructureerd en compacter gemaakt. Daarnaast is het renterisicoafdeckingsbeleid opnieuw ingericht met focus op de Europese rente. Een kostenbesparing kan ook worden gerealiseerd door de pensioenregeling te vereenvoudigen. De mogelijkheden daarvan zijn voorgelegd aan het arbeidsvoorwaardelijk overleg. Als gevolg van de coronacrisis, en doordat het Pensioenakkoord zijn schaduw vooruitwerpt, heeft het onderwerp in 2020 minder aandacht gekregen. De feitelijke opbrengst zou onzeker zijn, met name door de overgang naar een nieuwe pensioenstelsel en alle daarmee gepaard gaande veranderingen.

De verplichtingen die voortvloeien uit regelgeving blijven een kosten opdrijvende factor. Ook de professionalisering zorgt voor een opwaartse kostendruk. Het pensioenfonds focust onverminderd op een beperking van de stijging, door een steeds groter kostenbewustzijn. Doel is de kosten binnen de perken te houden zonder te veel aan kwaliteit in te boeten. Het pensioenfonds blijft de kostenverhoging door het verdwijnen van de btw-vrijstelling van pensioenfondsen juridisch aanvechten.

Communicatie

Vanwege de onmogelijkheid om bijeenkomsten op locatie te organiseren heeft het bestuur in 2020 krachtig ingezet op webinars. Die stellen het pensioenfonds in staat om op een kosteneffectieve en laagdrempelige manier specifieke deelnemersgroepen te bereiken, bijvoorbeeld over de vrijwillige vertrekregeling. De in 2020 gehouden webinars werden druk bezocht en door de deelnemers hooggewaardeerd.

Het pensioenfonds hanteert als uitgangspunt dat communicatie primair digitaal plaatsvindt, tenzij de doelgroep gebaat is bij een meer persoonlijke aanpak, of duidelijk aangeeft dat op prijs te stellen. Bij vragen moet het mogelijk blijven om iemand van vlees en bloed te spreken. Daarom is het pensioenfonds bijvoorbeeld ook doorgegaan met de succesvolle Pensioen In Zichtdagen, die in 2020 twee keer - in digitale vorm - zijn gehouden. Het pensioenfonds zet onverminderd in op een centrale rol voor een toegankelijk en interactief digitaal communicatieplatform, met integratie van de basis- en de nettoregeling. Dit platform stelt deelnemers in staat om zelf de regie te nemen. Het bestuur werkte ook in 2020 continu aan verdere verbetering.

Nettopensioenregeling

Deelnemers aan de nettopensioenregeling hebben vanaf 1 mei 2020 de mogelijkheid gekregen om voor maximaal een half jaar (tot 1 november 2020) te worden vrijgesteld van de premiebetaling voor de nettopensioenregeling. Tijdens de vrijstellingsperiode bleef de overlijdensrisicodekking (met bijbehorende afdracht van de premie voor de overlijdensdekking) gehandhaafd. Gezien de aanhoudende crisissituatie heeft het pensioenfonds in oktober 2020 besloten om ingaande 1 november 2020 een nieuwe tijdelijke vrijstellingsmogelijkheid te bieden. Deze eindigde op 1 mei 2021.

Nieuw pensioenstelsel

De overgang naar het nieuwe pensioenstelsel is een majeure operatie; een evenwichtige invoering zal veel inzet, energie en rekenwerk vergen. Met name het vraagstuk rondom het eventuele invaren is een zeer belangrijk aspect. Het pensioenfonds heeft tot op zekere hoogte al voorgesorteerd op de toekomst; de nettopensioenregeling bevat al veel elementen die zich ook in het nieuwe pensioenstelsel aftekenen. De daadwerkelijke, concrete voorbereiding op de overgang naar het vernieuwde pensioenstelsel zal in 2021 starten, zodra er meer bekend is over de feitelijke wettelijke kaders. De overgang is in hoge mate een zaak voor het arbeidsvoorwaardelijk overleg; het pensioenfonds biedt daarbij proactief ondersteuning. In de aanloop ernaartoe heeft het bestuur zichzelf steeds op de hoogte laten houden, en via de Pensioenfederatie ook cijfermatige input geleverd vanwege de specifieke kenmerken van het pensioenfonds.

Het bestuur dankt allen die zich in 2020 voor het pensioenfonds hebben ingezet en ziet - gegeven de relatief gezonde uitgangspositie van het pensioenfonds en de goede band met de uitvoeringsorganisatie - de toekomst met vertrouwen tegemoet.

Amstelveen, 28 mei 2021

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM

Johan Bank
vicevoorzitter

Evert van Zwol
vicevoorzitter

Verdrietig en verslagen hebben wij kennisgenomen van het plotselinge en veel te vroege overlijden van

PETRA SILVEN-KEIJZER

22 april 1965

25 mei 2021

Petra heeft zich ruim 20 jaar vol passie ingezet voor haar vak en als onze adviseur. Met haar deskundigheid en toewijding heeft zij een grote bijdrage geleverd aan de verdere ontwikkeling van onze fondsen. We gaan haar inzet, kennis en innemende persoonlijkheid ongelooflijk missen en wij wensen haar familie en dierbaren veel sterkte met dit enorme verlies.

Namens de huidige en voormalige bestuurders van

Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM

INHOUD

Introductie	I	6 Kosten	37
Inhoud	V	6.1 Kosten pensioenuitvoering	37
Kerncijfers	VI	6.2 Kosten vermogensbeheer	38
Bestuursverslag	VIII	6.3 Transactiekosten	41
1 Profiel pensioenfonds	1	6.4 Vergelijking pensioenuitvoerings- en vermogensbeheerkosten met andere pensioenfondsen	41
1.1 Organogram per 29 mei 2020	1	6.5 Verhouding rendement en kosten	43
1.2 Rechtsvorm en bestuursmodel	1	7 Risicomanagement	44
1.3 Missie, visie en strategie	2	7.1 Risicobeleid	44
1.4 Doelgroep jaarverslag	4	7.2 Risicomanagementorganisatie	48
1.5 Pensioenregelingen	4	7.3 Ontwikkelingen risicomanagement	50
1.6 Risicohouding	5	8 Toekomstverwachting 2021	52
2 Externe ontwikkelingen	7	9 Ontwikkelingen na balansdatum	54
2.1 Financiële markten in 2020	7	10 Verslag raad van toezicht	55
2.2 Wetgeving en overheidsbeleid in 2020	8	11 Verslag verantwoordingsorgaan	59
2.3 Toezicht in 2020	10	Jaarrekening 2020	64
3 Interne ontwikkelingen	12	Balans per 31 december	65
3.1 Financiële positie pensioenfonds	12	Rekening van baten en lasten	66
3.2 Pensioenregeling en uitvoering	16	Kasstroomoverzicht	67
4 Beleid	18	Toelichting algemeen	68
4.1 Ontwikkeling beleggingsbeleid	18	Toelichting op de balans	79
4.2 Ontwikkeling financieel beleid	23	Risicobeheer	98
4.3 Ontwikkeling communicatiebeleid	27	Toelichting op de rekening van baten en lasten	108
5 Governance	30	Overige gegevens	125
5.1 Inrichting van de governance	30	Bestemming van het resultaat	125
5.2 Uitvoering en uitbesteding	31	Actuariële verklaring	126
5.3 Geschiktheid	31	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	128
5.4 Externe relaties	32	Bijlagen	137
5.5 Gedragsregelingen	32	Personalia (stand per 28 mei 2021)	138
5.6 Sancties	36	Functies en nevenfuncties	139
		bestuur en raad van toezicht	139
		Deelnemersbestand	142
		Ontwikkelingen 2011-2020	144

KERNCIJFERS

(bedragen in miljoenen euro's)

	2020	2019
Deelnemers		
Aantal actieve deelnemers	3.126	3.265
Aantal gewezen deelnemers	109	103
Aantal pensioengerechtigden	2.448	2.382
Totaal	5.683	5.750
Pensioenactiviteiten		
Reguliere premie voor risico pensioenfonds	105,4	85,9
Premie voor risico deelnemers	18,0	14,9
Kostendekkende premie	121,6	98,4
Pensioenuitkeringen	220,1	213,8
Pensioenuitvoeringskosten voor risico pensioenfonds	3,3	3,1
Pensioenuitvoeringskosten voor risico deelnemers	0,1	0,1
Vermogen		
Stichtingskapitaal en reserves	1.292,4	1.865,7
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	8.621,5	7.808,9
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	105,7	84,8
Dekkingsgraad		
Nominale dekkingsgraad	114,1%	121,0%
Beleidsdekkingsgraad	108,5%	119,7%
Vereiste dekkingsgraad volgens FTK	122,3%	123,0%
Reële dekkingsgraad	87,2%	92,8%
Wettelijke reële dekkingsgraad	97,5%	106,3%
Indexering pensioenen en pensioenrechten		
Voorwaardelijk deel	2,9%	2,4%
Onvoorwaardelijk deel	2,9%	2,4%
Beleggingen voor risico pensioenfonds		
Vastgoed	1.761,7	1.428,6
Aandelen	3.172,5	2.947,3
Vastrentende waarden	4.871,6	5.318,2
Overig	108,5	-23,8
Totaal	9.914,3	9.670,3

	2020	2019
Beleggingen voor risico deelnemers		
Vastgoed	10,5	8,3
Aandelen	45,6	37,0
Vastrentende waarden	48,0	38,1
Overig	1,6	1,4
Totaal	105,7	84,8

Rendement beleggingen voor risico pensioenfonds

Rendement vastgoed	-5,0%	8,6%
Rendement aandelen	5,8%	24,9%
Rendement vastrentende waarden	4,4%	12,1%
Totaalrendement ²	4,3%	13,7%
Vijfjaarsgemiddeld totaalrendement	6,0%	5,7%
Tienjaarsgemiddeld totaalrendement	6,1%	6,6%

Rendement beleggingen voor risico deelnemers

Rendement vastgoed	-14,6%	25,9%
Rendement aandelen	5,1%	27,3%
Rendement vastrentende waarden	3,8%	12,9%
Totaalrendement	2,7%	20,6%

Kostenratio's

Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (bedragen in euro's)	613	581
Kosten vermogensbeheer/gemiddeld belegd vermogen	0,49%	0,44%
Transactiekosten/gemiddeld belegd vermogen	0,34%	0,15%

Meer informatie?

Meer informatie over het pensioenfonds vindt u op www.klmvliegendfonds.nl. Vragen over het pensioenfonds of het gevoerde beleid kunt u stellen aan het bestuur via e-mail bestuur@klmvliegendfonds.nl.

² Het genoemde rendement is het nettorendement na aftrek van beheer- en transactiekosten, zie hoofdstuk 6 Kosten.

BESTUURSVERSLAG

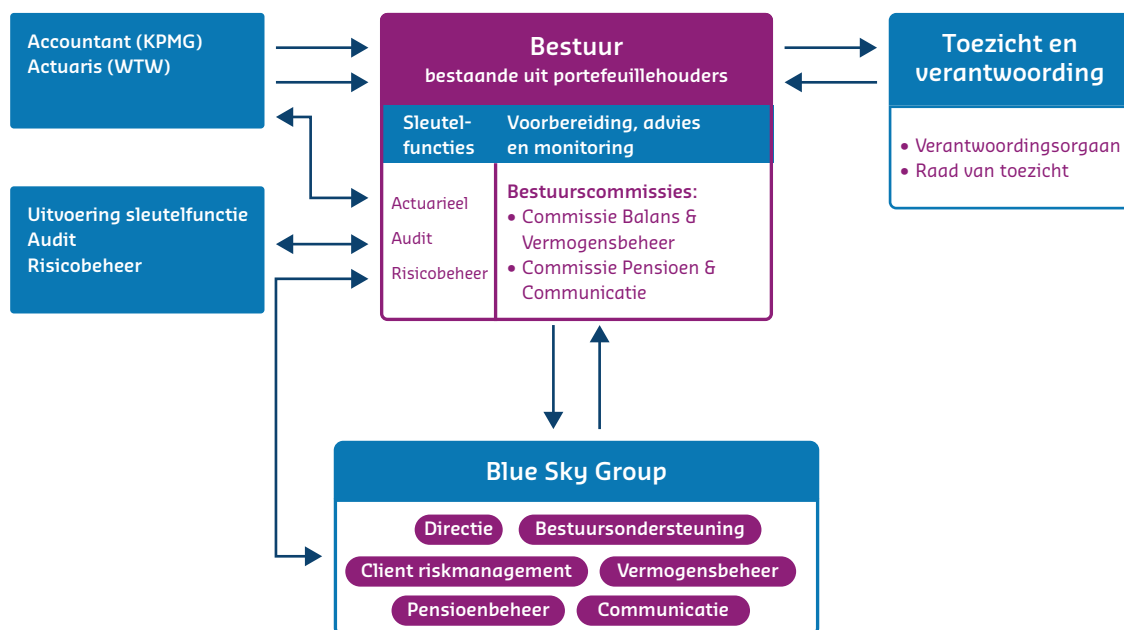
2020

**Pensioenfonds
Vliegend Personeel KLM**

1 PROFIEL PENSIOENFONDS

1.1 Organogram per 29 mei 2020

1.2 Rechtsvorm en bestuursmodel

Juridische vorm

Het pensioenfonds is een onafhankelijke stichting die losstaat van KLM N.V. Voor de bescherming van de belangen van de deelnemers en pensioengerechtigden is het wettelijk verplicht dat het pensioenfonds het pensioenvermogen afgescheiden van de verbonden onderneming beheert.

Bestuursmodel

Het pensioenfonds wordt bestuurd door vertegenwoordigers van de werknemers, pensioengerechtigden en KLM N.V. Het bestuur bestaat uit acht bestuursleden. De vergaderingen van het bestuur worden geleid door een externe voorzitter zonder stemrecht. Op grond van Europese regelgeving heeft het bestuur met ingang van 2019 voorzien in een drietal sleutelfuncties: de SFH AF, de SFH RB en de SFH IA. De SFH AF wordt uitgevoerd door de certificerende actaris. De verantwoordelijkheid (houderschap) voor de SFH RB is belegd in het bestuur. De SFH IA wordt uitgeoefend door een persoon die - statutair verankerd - onderdeel uitmaakt van de fondsorganisatie, maar geen bestuurslid is.

Op 2 oktober 2020 heeft het bestuur besloten om over te gaan naar een nieuwe structuur en taakverdeling met portefeuillehouders (PH's), waarin alle bestuurlijke aandachtsgebieden zijn verdeeld over de beschikbare bestuursleden. In samenhang daarmee heeft het bestuur besloten om in 2021 een eigen onafhankelijk bestuursbureau op te richten, omdat het bestuur de afhankelijkheid van de uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group (BSG) wil beperken. Uitgangspunten die hierbij voor het bestuur belangrijk zijn:

- onafhankelijkheid;
- verzakelijking van de relatie met BSG;
- professionalisering van het (paritaire) bestuur;
- versterken van de countervailing power binnen het bestuur en naar de uitvoerder.

Het bestuursbureau zal met name countervailing power bieden op de gebieden vermogensbeheer en risicomanagement en zorgen dat het bestuur zijn eindverantwoordelijkheid kan waarmaken doordat het bestuur regie kan voeren over alle activiteiten die door, voor of namens hem uitgevoerd worden. Verder zal het bestuursbureau zorgen dat het bestuur in staat is om te besturen, in control is en daarvoor niet afhankelijk is van een uitvoerder die niet steeds gelijk gerichte belangen heeft.

Het bestuur legt verantwoording af over zijn gevoerde beleid aan een verantwoordingsorgaan (VO), waarin de belanghebbenden zijn vertegenwoordigd. Een raad van toezicht (RvT) van drie onafhankelijke deskundigen houdt intern toezicht op het pensioenfonds.

BSG voert de taken van het pensioenfonds uit. Het bestuur heeft functionarissen van BSG aangewezen als (titulair) directeur en secretaris van het pensioenfonds.

Het bestuur heeft KPMG aangesteld als accountant van het pensioenfonds en Willis Towers Watson (WTW) als certificerend actuaaris. Het actuaariaat van BSG vervult de functie van adviserend actuaaris.

De samenstelling van de organen van het pensioenfonds staat in bijlage Personalia.

1.3 Missie, visie en strategie

Missie

Het Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM verzorgt een complete financiële toekomstbestendige pensioenvoorziening voor wanneer de vliegende collega niet meer actief is.

Om onze missie uit te voeren zijn de volgende kernwaarden fundamenteel:

- van, voor, door (ex-)vliegende collega's
- solidair
- deskundig
- hoogwaardig
- zorgvuldig
- risicobewust

Visie

- **Wij zijn een paritair bestuur bestaande uit (ex)vliegende collega's**

Het Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM is een ondernemingspensioenfonds. Een paritair collegiaal bestuur – bestaande uit vliegers in dienst van KLM, pensioengerechtigden en de werkgever – past daar het best bij. Het beroep van de belanghebbenden en de daarbij horende specifieke kenmerken van de pensioenregeling zijn zo typisch dat de beleidsmakers daarom collega's moeten zijn.

- **Wij zorgen voor een compleet pakket aan pensioenvoorzieningen passend bij de beroepsgroep**

Het pensioen(beleid) moet passend zijn bij het beroep, het inkomen en de levensstijl, waarbij het collectief prevaleert boven het individu.

Wij verzorgen daarom een compleet pakket aan hoogwaardige pensioenvoorzieningen, passend bij de ambitie van 2% opbouw per jaar van de pensioengrondslag. In dit pakket zit ook een invaliditeitspensioen bij beroepsongeschiktheid en een nabestaandenpensioen. Kosten worden hierbij niet uit het oog verloren.

- **Wij streven naar een welvaartsvast pensioen [toekomstbestendig]**

Opgebouwde pensioenen dienen welvaartsvast te zijn met voor de belanghebbenden acceptabele risico's. Onze 'investment beliefs' vormen het fundament voor het beleggingsbeleid dat moet leiden tot dit welvaartsvast pensioen. Wij achten het belangrijker pensioenen te kunnen indexeren dan korten te voorkomen.

- **Wij willen meer regeren dan reageren**

Wij volgen nauwgezet nieuwe (maatschappelijke) ontwikkelingen. Daarbij willen wij meer regeren dan reageren. Dat betekent dat wij als bestuur "in control" zijn door de regie te pakken en te verzakelijken.

- **Wij hechten aan regie op eigen pensioen**

Het bestuur hecht aan bewustwording van de eigen verantwoordelijkheid van deelnemers voor hun pensioen. Meer kennis en begrip leidt tot betere keuzes en het nemen van regie over hun pensioen.

- **Wij maken het persoonlijk**

Wij onderhouden nauw contact met de deelnemers en gepensioneerden. Hierbij hechten wij aan transparante en begrijpelijke communicatie, maar ook aan betrokkenheid van de belanghebbenden.

- **Wij bewaken ieders belang**

Wij handelen in het belang van alle belanghebbenden en voeren de pensioenregeling(en) op evenwichtige wijze uit, in lijn met de risicohouding van deze belanghebbenden en rekening houdend met de kenmerken van de beroepsgroep en het deelnemersbestand.

- **Wij hechten aan een goede relatie met KLM en de VNV**

Pensioen is een belangrijke arbeidsvoorwaarde die wordt overeengekomen tussen deze sociale partners. Wij hechten daarom aan een krachtige pensioendriehoek, waarbinnen men openstaat voor elkaars standpunten, en dragen daaraan bij door steeds zakelijke en relevante informatie aan te leveren.

- **Wij willen fatsoenlijk zakendoen**

Op het gebied van ESG nemen wij onze verantwoordelijkheid. Met steeds de belangen van de belanghebbenden in het oog dragen wij bij aan een duurzamere wereld. Wij geloven daarnaast dat anticiperen op ontwikkelingen in ESG-wetgeving en -toezicht voordelen oplevert.

Strategie

In de strategie vertalen wij missie en onze visie naar beleid voor de bestuursperiode 2019-2022, maar ook met het oog voor daarna. Wij starten onder verscherpt DNB-toezicht wat betreft ons beleggingsbeleid en onze governance. En op de horizon vormen zich de contouren van een nieuw pensioenstelsel. Ontwikkelingen die impact hebben op ons pensioenfonds in financiële zin en in de uitvoering. Dit willen wij meenemen in onze strategie voor een toekomstbestendig pensioenfonds. Dat alles vertaalt zich in de volgende strategische speerpunten:

- portefeuliehoudersmodel;
- regie bestuur en onafhankelijkheid versterken met bestuursbureau;
- verzakelijke uitbesteding;
- dichter naar de deelnemer op diverse assen; communicatie, Public affairs (PA), beleggingsbeleid.

Versterking bestuur

- Aandachtsgebieden en taken zijn thematisch geclusterd in portefeuilles. Bestuurders zijn verantwoordelijk voor een toegewezen portefeuille.
- Bestuurders hebben bij voorkeur bestuurlijke ervaring en worden door training deskundig op het gebied van pensioenen en door specifieke training specialist binnen hun portefeuille.
- Bij de bestuurlijke verantwoordelijkheid, kennis en kunde hoort een passende en uitlegbare beloning. Dit versterkt het professionele karakter van de functie en bevordert de aanspreekbaarheid van de bestuursleden. Omvang en complexiteit van het pensioenfonds en de beleggingsportefeuille wegen daarin zwaar mee. De beloningssystematiek mag geen aanleiding geven voor het nemen van (onnodige) risico's.
- Omdat het bestuur is samengesteld uit vertegenwoordigers uit drie deelgroeperingen met verschillende belangen is gekozen voor een onafhankelijk voorzitter. Deze voorzitter geeft sturing op proces en niet op inhoud.
- Wij willen beperkt afhankelijk zijn van de uitvoerder maar wel een goede zakelijke relatie hebben met deze uitvoerder. Een eigen bestuursbureau zorgt, naast kwalitatieve ondersteuning van het bestuur en bestuurscommissies, voor deze onafhankelijkheid. Het bestuursbureau voert regie op proces en inhoud, zorgt voor countervailing power, monitort en controleert de werkzaamheden van de uitvoeringsorganisatie BSG. Het bestuursbureau biedt ondersteuning en countervailing power in het bijzonder op de aandachtsgebieden risicomanagement en vermogensbeheer.

Het bestuur onderhoudt een goede relatie met het VO, de RvT, de sociale partners en de externe toezichthouders, om een zo breed mogelijk draagvlak van haar beleid te bewerkstelligen.

1.4 Doelgroep jaarverslag

Met dit jaarverslag informeert het pensioenfonds de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden en hun nabestaanden, KLM N.V., de interne en externe toezichthouders en andere belanghebbenden over het gevoerde beleid en de financiële resultaten. Dit verslag betreft de formele, wettelijk vereiste verantwoording. Het pensioenfonds informeert deelnemers en pensioengerechtigden ook via andere communicatiemiddelen over het gevoerde beleid en de bereikte resultaten.

1.5 Pensioenregelingen

Het pensioenfonds voert een basispensioenregeling uit over een pensioengevend loon van maximaal EUR 110.111 (niveau 2020). Daarnaast biedt het pensioenfonds zijn deelnemers een nettopensioenregeling aan voor het deel van de pensioenopbouw boven het fiscale grensbedrag van EUR 110.111. Deze regeling heeft een vrijwillig karakter.

Basispensioenregeling

De basispensioenregeling is een voorwaardelijke geïndexeerde middelloonregeling. In de basispensioenregeling bouwen deelnemende vliegers ouderdomspensioen op met een

pensioenrichtleeftijd van 58 jaar. Per 1 januari 2020 was het opbouwpercentage voor het ouderdomspensioen 1,08%.

Naast het ouderdomspensioen kent de basisregeling een nabestaandenpensioen. Dit is op risicobasis verzekerd en bedraagt 1,313% van de jaarlijkse (gemaximeerde) pensioengrondslag. Verder voorziet de basispensioenregeling in:

- AOW-hiaatcompensatie over de diensttijd tot 2016;
- invaliditeitspensioen;
- wezenpensioen;
- nabestaandenoverbruggingspensioen voor de partner en kinderen.

Nettopensioenregeling

De nettopensioenregeling is een premieovereenkomst, waarbij de beleggingen voor risico van de deelnemers zijn. Deelnemers aan de basispensioenregeling met een pensioengevend loon boven EUR 110.111 (2020) kunnen vanuit hun nettoloon vrijwillig sparen voor een aanvullend pensioenkapitaal. Dit pensioenkapitaal (ingelegde premies plus beleggingsrendement) wordt op de pensioendatum aangewend voor de aankoop van netto-ouderdomspensioen en nettonabestaandenpensioen. De premie die de werkgever vanaf 1 januari 2020 op het nettoloon inhoudt is de fiscaal maximale premie. De participatiegraad van de nettopensioenregeling is circa 62%. De nettopensioenregeling is deels ook een uitkeringsovereenkomst. Voor de partner en kinderen van de deelnemer heeft het pensioenfonds namelijk een nettonabestaandenpensioen en een nettowezenpensioen verzekerd. Hiervoor brengt het pensioenfonds een overlijdensrisicopremie op de premie-inleg in mindering. Bij overlijden van de deelnemer worden het nettonabestaandenpensioen en het nettowezenpensioen aan de partner en kinderen uitgekeerd.

1.6 Risicohouding

Op grond van het financiële toetsingskader (FTK) moet ieder pensioenfonds zijn risicohouding bepalen en vastleggen. Daarmee geven het pensioenfonds en zijn belanghebbenden aan in hoeverre zij risico's willen lopen bij de pensioenuitvoering.

Het bestuur van het pensioenfonds heeft zijn risicohouding bepaald na afstemming met de arbeidsvoorwaardelijke partijen en het horen van het VO. Allereerst gaat het om de kwalitatieve risicohouding. De belanghebbenden van het pensioenfonds delen de langetermijndoelstelling van het pensioenfonds. Voor de kortere termijn hebben de premiebetalers (werkgever en werknemers) een voorkeur voor een stabiele pensioenpremie, passend bij de pensioenambitie voor de basispensioenregeling. De deelnemers (actieven, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en overige aanspraakgerechtigden) willen graag een welvaartsvast pensioen.

Daarnaast heeft het pensioenfonds een kwantitatieve risicohouding.

Basispensioenregeling

De kwantitatieve risicohouding voor de korte termijn komt tot uitdrukking in de hoogte van het wettelijk vereist eigen vermogen.

Voor de lange termijn hangt de kwantitatieve risicohouding samen met de door het bestuur vastgestelde ondergrenzen van de haalbaarheidstoets. Deze ondergrenzen zijn:

- mediaan scenario: pensioenresultaat 105% (meer dan 100% door uit te gaan van een verwachte looninflatie en een vergelijking met de verwachte prijsinflatie);
- relatieve maximale afwijking verwacht pensioenresultaat in een slechtweersscenario: 25%.

De kortetermijnrisicohouding is gekwantificeerd door een bandbreedte van +/- 4% op basis van het strategisch vereist eigen vermogen (VEV) per 31 december 2019 van 123,2%. Met andere woorden, de VEV-bandbreedte is 119,2% - 127,2%.

Over het algemeen heeft het pensioenfonds een defensieve attitude ten aanzien van risico's. Deze lage 'risk appetite' is de mate van risico die het pensioenfonds bereid is te accepteren in relatie tot de doelstellingen van het pensioenfonds.

Nettopensioenregeling

Het bestuur heeft besloten om de risicohouding voor de nettopensioenregeling afhankelijk te maken van de looptijd tot aan de pensioendatum en dit vast te leggen in cohorten van vijf tot tien jaar. Het bij de verschillende beleggingsprofielen passende risicoprofiel is afhankelijk van de keuze voor een vast of een variabel pensioen.

Voor de nettopensioenregeling komt de risicohouding tijdens de opbouwfase tot uitdrukking in een door het bestuur vastgestelde maximaal aanvaardbare afwijking van het pensioen (op pensioendatum) in een pessimistisch scenario (5e percentiel) ten opzichte van het verwachte pensioen in een verwacht scenario (mediaan).

- Bij keuze voor een variabele pensioenuitkering loopt dit percentage op van 29% bij een defensief beleggingsprofiel en een looptijd tot pensioendatum van minder dan vijf jaar tot 53% bij een offensief beleggingsprofiel en een looptijd tot pensioendatum van meer dan twintig jaar.
- Bij voorsorteren op een vaste pensioenuitkering loopt dit percentage op van 14% bij een defensief beleggingsprofiel en een looptijd tot pensioendatum van minder dan vijf jaar tot 30% bij een offensief beleggingsprofiel en een looptijd tot pensioendatum van maximaal tien jaar.

Voor de uitkeringsfase komt de risicohouding tot uitdrukking in de maximaal aanvaardbare afwijking van het pensioen van jaar op jaar van 12,5% in een pessimistisch scenario.

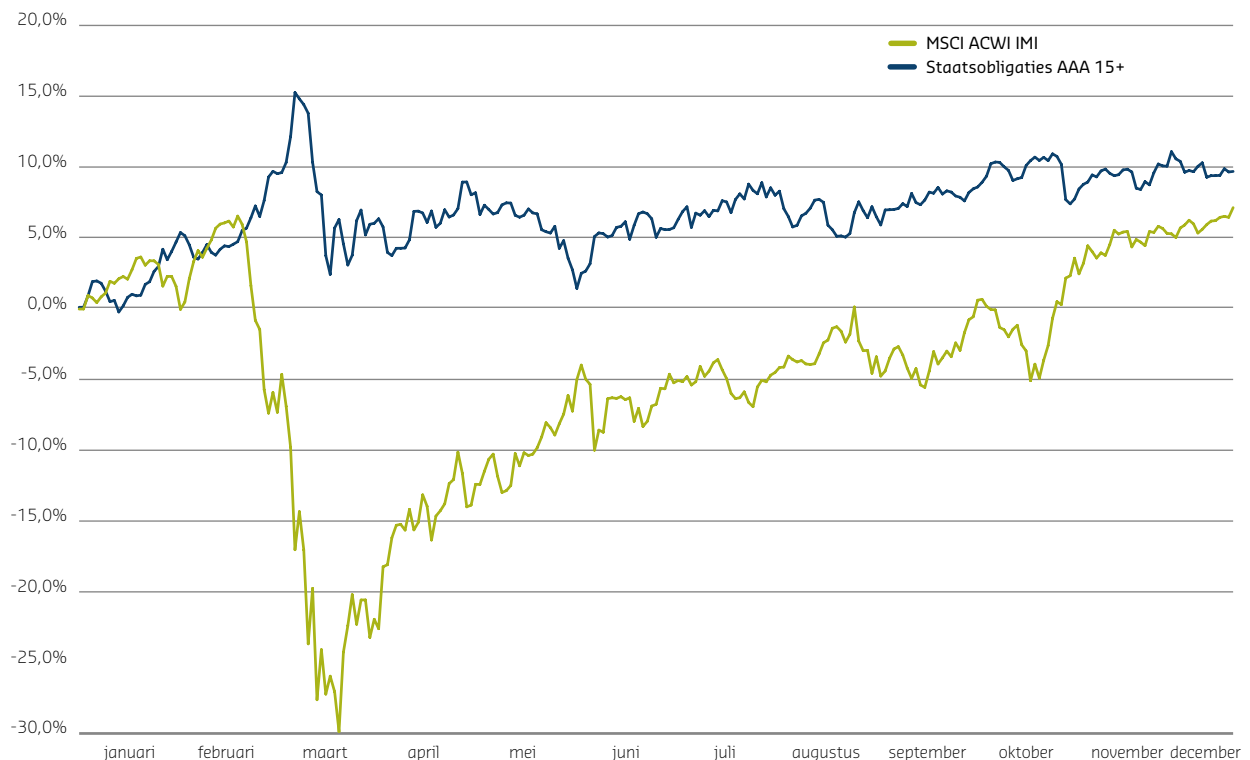
De risicohouding wordt getoetst aan de hand van wettelijk voorschreven regels, de zogenaamde uniforme rekenmethodiek (URM) waarbij DNB de te hanteren economische scenario's beschikbaar stelt.

2 EXTERNE ONTWIKKELINGEN

2.1 Financiële markten in 2020

De coronacrisis heeft een stevige stempel gedrukt op de stemming van de financiële markten in 2020. Andere belangrijke factoren waren de Amerikaanse verkiezingen en de Brexit. De figuur hieronder geeft een overzicht van het rendement op de brede aandelenindex en langlopende staatsobligaties in 2020.

Figuur: Verloop van de MSCI ACWI IMI Index en staatsobligaties AAA 15+ in euro's en twintigjaars rente

Een belangrijke vraag was hoe de financiële markten zouden herstellen van de coronacrisis. De Verenigde Staten (VS) en Azië (vooral China) lieten een V-vormig, snel herstel zien. Het economisch herstel in Europa volgde een trager, U-vormig patroon met een beperkte terugval door de nieuwe golven van coronabesmettingen in het najaar.

Daarbij was er een tweedeling tussen winnaars en verliezers van de corona-uitbraak, in lijn met het zogenaamde K-vormige scenario. Arme landen en armere delen van de bevolking worden harder door corona geraakt dan de meer welvarende mensen en landen. Het verschil tussen arm en rijk is door corona en de beleidsmaatregelen verder toegenomen. Binnen aandelen was ook een duidelijke tweedeling zichtbaar tussen sectoren die van de door corona versterkte trends profiteerden en sectoren die enorme tegenslagen moesten incasseren. De tweedeling tussen waarde- en groeiaandelen was al aanzienlijk, maar is in 2020 sterk opgelopen.

Twee thema's die in het bijzonder zijn versterkt door de coronacrisis zijn digitalisering en duurzaamheid. Door het noodgedwongen thuiswerken en virtueel vergaderen is de vraag naar digitale infrastructuur en diensten sterk toegenomen. Technologiebedrijven spelen hierbij een centrale rol. Tegelijkertijd is ook de roep om regulering van de technologiesector toegenomen. Daarnaast is de aandacht voor duurzaamheid verder toegenomen en komt er steeds meer druk op overheden en bedrijven om concrete maatregelen te nemen om de klimaatverandering af te remmen.

De nominale rente is sinds de uitbraak van de coronacrisis op een laag niveau blijven staan. De ontwikkeling kan het beste worden beschreven als een L-vorm. Beleidsmakers hebben sterk gereageerd op de economische noodsituatie. Het Amerikaanse stelsel van centrale banken (Fed) heeft de beleidsrente in maart in twee stappen met 150 basispunten verlaagd naar 0%. In de eurozone stond de beleidsrente al op -0,5% voordat de coronapandemie uitbrak, dus was er geen ruimte voor verdere verlaging. Wel werden de opkoopprogramma's van staats- en bedrijfsobligaties van zowel de Amerikaanse als de Europese centrale bank sterk uitgebreid om ook de langere rente zo laag mogelijk te houden. Verder heeft de Fed het beleidskader voor de inflatiedoelstelling bijgesteld, waardoor het monetaire beleid in de komende jaren ruim blijft, zelfs als de inflatie aantrekt. Nu de schulden zo sterk zijn opgelopen als gevolg van alle steunmaatregelen, zullen beleidsmakers er alles aan doen om de rente laag en de schulden betaalbaar te houden.

2.2 Wetgeving en overheidsbeleid in 2020

Pensioenakkoord

In juni 2019 werd het Pensioenakkoord gepresenteerd. De uitwerking daarvan heeft geleid tot een voorstel voor het nieuwe pensioencontract. De Hoofdpijnennotitie, die verscheen op 22 juni 2020, is zowel een uitwerking als een aanpassing van het eerdere Pensioenakkoord.

Hoofdpijnen

Nieuw pensioencontract

De leeftijdsafhankelijke premie wordt het nieuwe uitgangspunt; de doorsneepremie wordt hiermee afgeschaft. Het nieuwe pensioencontract is een premieovereenkomst met solidariteitselementen. Sociale partners spreken een pensioendoelstelling (de ambitie) af, leggen deze vast en spreken de premie af die naar verwachting nodig is om die doelstelling te realiseren. De deelnemers krijgen een premie toegezegd. In de opbouwfase wordt de premie toegevoegd aan een voor de uitkering gereserveerd vermogen. In de uitkeringsfase wordt steeds een stukje aan het vermogen onttrokken op basis van een projectierendement. Het vermogen wordt collectief belegd. Pensioenfondsen en sociale partners bepalen samen hoe deelnemersgroepen worden beschermd tegen renterisico en hoe rendementen worden toebedeeld. Er wordt een verplichte collectieve solidariteitsreserve gevormd. Dit is een collectief vermogen dat wordt gevuld uit premies en/of overrendement. De reserve moet een bijdrage leveren aan de intergenerationele risicodeling en de stabiliteit. De nieuwe Pensioenwet gaat minimaal een jaar later in dan eerder voorzien: op 1 januari 2023.

Verbeterde premieregeling

Daarnaast kunnen sociale partners kiezen voor de verbeterde premieregeling. De opbouwfase en uitkeringsfase blijven gescheiden, en optioneel kan een solidariteitsreserve worden aangehouden (vooralsnog geldt dit niet voor ondernemingspensioenfondsen). De deelnemer bouwt een individueel pensioenvermogen op. De solidariteitsreserve kan bijdragen aan het delen van langlevensrisico's.

De transitie naar het nieuwe pensioenstelsel

Het wetgevingsproces is inmiddels van start gegaan. De transitie moet plaatsvinden tussen de beoogde afronding van het wetgevingsproces op 1 januari 2023 en de uiterste datum van 1 januari 2027.

Transitieplan

De werkgever moet een transitieplan opstellen en neemt hierin alle overwegingen en berekeningen op die ten grondslag liggen aan de afspraken die hij met sociale partners heeft gemaakt. Ook staat er in hoe wordt omgegaan met de reeds opgebouwde aanspraken.

Implementatieplan

De pensioenuitvoerder moet een implementatieplan opstellen. Hierin is vastgelegd hoe de uitvoering wordt voorbereid en hoe de transitie wordt uitgevoerd.

Communicatieplan

Pensioenuitvoerders moeten een communicatieplan opstellen waarin minimaal is opgenomen dat de deelnemers persoonlijk inzicht krijgen in de hoogte van hun pensioen dat zij vóór en na de overstap mogen verwachten.

Invaren

Er wordt een transitiepad voorgeschreven waarin bestaande rechten in beginsel worden omgezet naar het nieuwe pensioencontract ("invaren").

Financiële compensatie

Als er sprake is van achteruitgang voor een deelnemer of een groep deelnemers, moet daarvoor een adequate compensatie worden aangeboden. Het begrip "adequaat" is nog niet uitgewerkt. Sociale partners moeten dit invullen.

Planning

De nieuwe wetgeving wordt naar verwachting per 1 januari 2023 van kracht. De eerstvolgende stap is dat sociale partners uiterlijk 1 juli 2024 een voorgenomen besluit nemen welke regeling zij kiezen, hoe zij omgaan met compensatie en met het invaren van opgebouwde rechten. Dit besluit wordt uiterlijk 1 januari 2025 definitief, waarna implementatie- en communicatieplannen worden opgesteld. Het uiterste transitiemoment is 1 januari 2027.

Tijdelijke maatregelen om pensioenverlagingen te voorkomen

In november 2019 heeft de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid tijdelijke maatregelen voorgesteld om pensioenverlagingen in 2020 zo veel mogelijk te voorkomen. Deze tijdelijke maatregelen gelden in 2021 nog steeds. Pensioenfondsen die op 31 december 2020 een dekkingsgraad van minimaal 90% hadden, hoeven in 2021 nog niet te korten op pensioenen. Daarnaast geeft de minister de pensioenfondsen langer de tijd (van 10 naar 12 jaar) om aan de vermogenseisen te voldoen.

Temporisering verhoging AOW-leeftijd

De Wet temporisering AOW-leeftijd is op 1 januari 2020 in werking getreden. De AOW-leeftijd gaat vanaf 2020 minder snel stijgen dan nu het geval is en komt in 2024 uit op 67 jaar. Vanaf 2025 is de stijging van de AOW-leeftijd gekoppeld aan de stijging van de levensverwachting. Voor elk jaar extra levensverwachting stijgt de AOW-leeftijd met acht maanden. Op grond daarvan is nu al bekend dat de AOW-leeftijd in 2025 en 2026 ongewijzigd 67 jaar blijft. Op grond van de Wet op de loonbelasting 1964 blijft de pensioenrichtleeftijd in 2021 op 68 jaar.

Wetsvoorstel "Bedrag ineens, Regeling Vervroegde Uittreding (RVU) en verlofsparen"

De Eerste Kamer heeft op 12 januari 2021 met dit wetsvoorstel ingestemd. Onderdeel hiervan is de mogelijkheid van een uitkering van een bedrag ineens bij pensioeningang. Dit onderdeel zal, met het oog op de te complex geachte uitvoering, pas op 1 januari 2023 in werking treden. Werkgevers krijgen vanaf 1 januari 2021 tijdelijk, tot en met 31 december 2025, de mogelijkheid om fiscaal aantrekkelijke regelingen (RVU) te treffen voor werknemers die vervroegd met pensioen willen gaan.

Per 1 januari 2021 is de mogelijkheid van verlofsparen wettelijk uitgebreid van 50 naar 100 volle weken.

Nabestaandenpensioen

Nagenoeg gelijktijdig met het verschijnen van de Hoofdpijnennotitie heeft de Stichting van de Arbeid (STAR) een advies uitgebracht over het nabestaandenpensioen. Het nabestaandenpensioen zal eenvoudiger en uniformer worden. In het kader van het Pensioenakkoord heeft de pensioensector afgesproken dat ze het advies van de STAR voor de nieuwe opzet van het nabestaandenpensioen zullen volgen.

Pensioenverdeling bij scheiding

In september 2019 is het wetsvoorstel 'Pensioenverdeling bij scheiding 2021' ingediend bij de Tweede Kamer. Het wetsvoorstel wijkt fundamenteel af van de huidige situatie. In de nieuwe situatie krijgt de ex-partner automatisch een eigen aanspraak op een deel van het ouderdomspensioen van de deelnemer (conversie), tenzij betrokkenen andere afspraken maken. Het wetsvoorstel bevat ook nieuwe regels voor de verdeling van het nabestaandenpensioen. De beoogde inwerkingtredingsdatum van de wet is 1 januari 2022.

Evaluatie Wet Pensioencommunicatie

De minister van Sociale Zaken wil dat pensioenuitvoerders effectiever worden in de manier waarop zij verplichte informatie aan hun deelnemers geven. Uit de evaluatie van de Wet Pensioencommunicatie bleek onder andere dat de vaste modellen voor het Pensioen 1-2-3 en het UPO nauwelijks toegevoegde waarde hebben. Daarom wil de minister ze afschaffen. Voor het UPO mogen uitvoerders een vrije vorm gebruiken die past bij de behoeften van de doelgroep. De minister bespreekt deze beleidsvoornemens nog met partijen uit de pensioensector.

2.3 Toezicht in 2020

Extern toezicht

Pensioenfondsen staan onder toezicht van twee toezichthoudende instanties: De Nederlandsche Bank (DNB) en de Autoriteit Financiële Markten (AFM). DNB ziet vooral toe op de financiële positie van pensioenfondsen en houdt toezicht op de naleving van wetgeving. De AFM houdt vooral toezicht op de communicatie met belanghebbenden. Het toezicht vindt plaats via periodieke rapportages, gerichte onderzoeken en periodieke contacten.

Eind 2019 stuurde DNB de Toezichtkalender 2020, waarin de toezichtactiviteiten van de toezichthouder werden opgesomd.

Om de voortgang van de wereldwijde transitie naar alternatieve rentebenchmarks bij pensioenfondsen te monitoren heeft het Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM aan een data-uitvraag meegewerkt. Vanwege de lopende transitieperiode naar alternatieve rentebenchmarks zal deze uitvraag halfjaarlijks herhaald worden. Het beoogde laatste meetmoment vindt plaats aan het einde van de transitieperiode op 31 december 2021.

Het Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM heeft verder meegewerkt aan een onderzoek om vast te stellen hoe het liquiditeitsrisico wordt beheerst en in hoeverre het pensioenfonds maatregelen heeft getroffen en in staat is om te allen tijde adequaat liquiditeitsmanagement uit te voeren. DNB heeft op basis van de door het pensioenfonds ingevulde vragenlijst en overige toegezonden informatie twee observaties:

- Uit de documentatie heeft DNB niet kunnen opmaken of er dagelijkse monitoring en/of rapportage van de liquiditeitspositie is ingericht. DNB verwacht dat elk pensioenfonds op dagelijkse basis inzicht kan krijgen in de stand van de liquiditeitspositie zodat er daar indien nodig tijdelijk geëscaleerd kan worden.
- DNB heeft geen recovery planning teruggevonden in de ontvangen documentatie. DNB verwacht dat elk pensioenfonds een prioritering van liquiditeitsbronnen en escalatielijnen heeft om ten tijde van stress aan benodigde liquiditeiten te komen.

Het pensioenfonds heeft de twee observaties meegenomen ter verbetering van de beheersing van het liquiditeitsrisico.

Net als in eerdere jaren heeft DNB ook in 2020 een uitvraag gedaan onder verzekeraars, pensioenfondsen en beleggingsinstellingen naar de uitzettingen op Nederlandse woninghypotheken op het niveau van individuele leningen. Het Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM heeft de gevraagde informatie op 30 november 2020 aangeleverd.

Ook heeft het Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM meegewerkt aan een sectorbreed onderzoek naar de beheersing van niet-financiële risico's (operationele-, IT-, integriteitsrisico's) bij pensioeninstellingen en hun pensioenuitvoeringsorganisatie en naar de invloed van governance en het gedrag en cultuur op het risicoprofiel van pensioeninstellingen.

Naar aanleiding van de Risk Self Assessment (RSA) COVID-19 heeft het Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM een verhoogd sponsorrisico geadresseerd. Onder de IORP II-wetgeving wordt dit aangemerkt als een zogenaamde 'ERB-trigger' op basis waarvan een eigenrisicobeoordeling (ERB) dient te worden uitgevoerd. Hierdoor is het eerder voor 2020 geselecteerde onderwerp 'Een langdurig laagblijvende rente (Low for Long)' tijdelijk geparkeerd. WTW heeft het ERB-traject, waarin het Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM gezamenlijk met de twee andere KLM Pensioenfondsen (Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM en Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel) is opgetrokken, begeleid. Eind 2020 is de ERB bij DNB ingediend. De belangrijkste conclusie hieruit is dat het bestuur, gezien de huidige financiële positie, geen acute risico's of acute impact voorziet op de effectiviteit en doelmatigheid van de beheersing en dat het pensioenfonds tijd heeft om te reageren op de mogelijke ontwikkelingen.

In 2019 heeft DNB een regulier on-site beleggingsonderzoek naar het strategisch beleggingsbeleid en het risicobeheer van de beleggingsportefeuille uitgevoerd. Uit dit onderzoek is een aantal bevindingen gekomen dat zich richt op het strategisch beleggingsbeleid, het renterisicoafdeckingsbeleid, de beleggingscyclus vastgoed en het financieel risicobeheer. In 2020 heeft het pensioenfonds aan de bevindingen opvolging gegeven en is alle gevraagde documentatie aan DNB verstrekt. Naar aanleiding hiervan heeft DNB aangegeven dat het pensioenfonds in voldoende mate heeft aangetoond te voldoen aan de verwachtingen van DNB ten aanzien van (i) de risicohouding voor de korte termijn, (ii) het dynamisch beleid, (iii) het beleid ten aanzien van de permanente educatie van bestuurders en (iv) de vacature voor adviseur binnen het risico-overleg. Alleen over het dynamische reële renterisicoafdeckingsbeleid wenst DNB nog aanvullende informatie te ontvangen om tot een oordeel te komen. De opvolging van dit aanvullende onderzoek moet uiterlijk 1 juni 2021 zijn afgerond, waarna DNB in juni 2021 de opzet van het renterisicoafdeckingsbeleid zal beoordelen.

Tot slot vond in het voorjaar en najaar van 2020 periodiek overleg plaats tussen DNB en het bestuur. In deze overleggen worden actuele zaken besproken. In 2020 is ook het zogeheten tripartiet overleg geweest, waarbij de toezichthouder spreekt met de certificerend actuaire en de accountant.

Intern toezicht

Sinds 1 januari 2019 vervult de RvT het interne toezicht. De RvT heeft een toezichtsplan opgesteld en besproken met het bestuur. In dat kader heeft de RvT gesproken met bestuursleden en functionarissen van de uitvoeringsorganisatie. Paragraaf 5.1 in dit jaarverslag bevat meer informatie over de RvT.

3 INTERNE ONTWIKKELINGEN

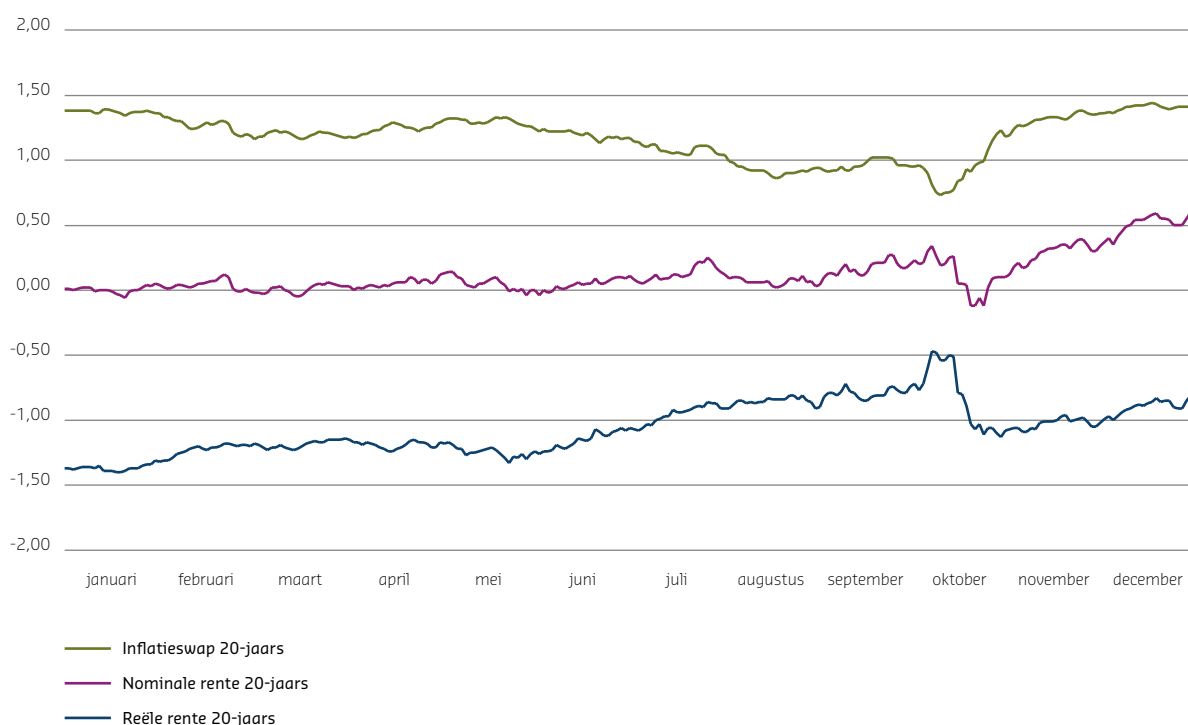
3.1 Financiële positie pensioenfonds

Vermogensontwikkeling

Het pensioenfonds behaalde in 2020 een totaalrendement van 4,3%³. Het positieve effect van het rendement op de dekkingsgraad was echter kleiner dan het negatieve effect van de gedaalde rente. Daardoor is de dekkingsgraad gedaald.

Door de gedaalde reële rente nam de waarde van de verplichtingen toe. In het algemeen geldt: hoe lager de rente, hoe hoger (omgerekend) de boekwaarde van de verplichtingen. De toename in waarde van de verplichtingen als gevolg van een daling van de reële rente is een risico voor het pensioenfonds. De figuur hieronder laat zien hoe de twintigjaars nominale en reële swaprente⁴ en inflatieswap zich in 2020 ontwikkelden.

Figuur: renteontwikkeling over 2020

Beleidsdekkingsgraad

De dekkingsgraad geeft de financiële gezondheid weer van een pensioenfonds. De nominale dekkingsgraad laat de verhouding zien tussen de nettoactiva van het pensioenfonds aan de ene kant en de waarde van alle toegezegde pensioenen exclusief toekomstige indexatie (de verplichtingen) aan de andere kant. Bij beleidsbeslissingen moeten pensioenfondsen de beleidsdekkingsgraad gebruiken. Dit is het gemiddelde van de laatste 12 maandelijkse, nominale dekkingsgraden.

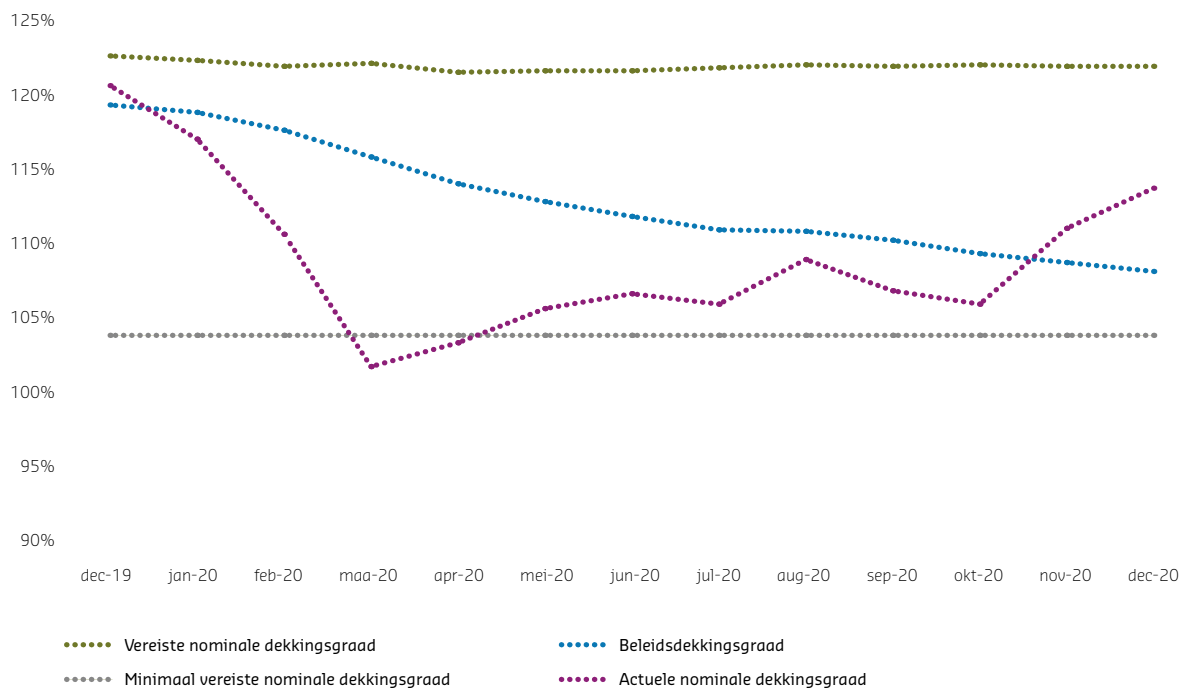
Het pensioenfonds stelt de waarde van de verplichtingen (voor risico deelnemers) vast met de door DNB gepubliceerde rente. De vereiste dekkingsgraad geeft aan hoe hoog de beleidsdekkingsgraad van een pensioenfonds wettelijk moet zijn. Deze vereiste buffer vangt de schommelingen op in de waarde van de beleggingen en de verplichtingen. De hoogte van de vereiste dekkingsgraad verschilt per pensioenfonds.

³ Het genoemde rendement is het nettorendement na aftrek van beheer- en transactiekosten, zie hoofdstuk 6 Kosten.

⁴ Als benadering voor de gemiddelde reële rente die wordt gebruikt voor berekening van de reële verplichtingen.

Dit is onder andere afhankelijk van het beleggingsbeleid. Als de beleidsdekkingsgraad onder de vereiste dekkingsgraad komt, heeft het pensioenfonds onvoldoende reserves. Er is dan sprake van een reservetekort. Onderstaande grafiek vertoont het verloop van de dekkingsgraad afgezet tegen de vereiste dekkingsgraad. Op de rechter-as staat de rente waartegen de verplichtingen worden gewaardeerd.

Figuur: ontwikkeling dekkingsgraad en rente⁵

De beleidsdekkingsgraad voor het pensioenfonds lag begin 2020 met 119,7% onder de wettelijk vereiste dekkingsgraad (pensioenverplichtingen en vereiste reserves) van 123,0%. Eind 2020 was de beleidsdekkingsgraad gedaald tot 108,5%. Dat was lager dan de vereiste dekkingsgraad van 122,3%.

Herstelplan

De beleidsdekkingsgraad (exclusief nettopensioenregeling) bedroeg op 30 september 2019 121,6% en was daarmee lager dan de strategisch vereiste dekkingsgraad van 122,7% per 30 september 2019. Het pensioenfonds heeft op basis van dit tekort van 1,1 procentpunt in het vierde kalenderkwartaal 2019 een herstelplan ingediend bij DNB. DNB stemde in maart 2020 in met het herstelplan. Dit plan toont een herstel binnen de wettelijke termijn van tien jaar waarbinnen het pensioenfonds weer voldoet aan het strategisch vereist eigen vermogen (VEV). Volgens het in 2019 ingediende herstelplan is het pensioenfonds naar verwachting eind 2022 hersteld.

DNB heeft het pensioenfonds in maart 2020 toestemming verleend om de actualisatie van het herstelplan met 3 maanden uit te stellen. Op basis van de vermogenspositie per 31 december 2020 zal vóór 1 april 2021 een geactualiseerd herstelplan worden ingediend bij DNB.

⁵ De rente is een gewogen gemiddelde rente waarmee ook de technische voorziening wordt berekend.

Indexatie

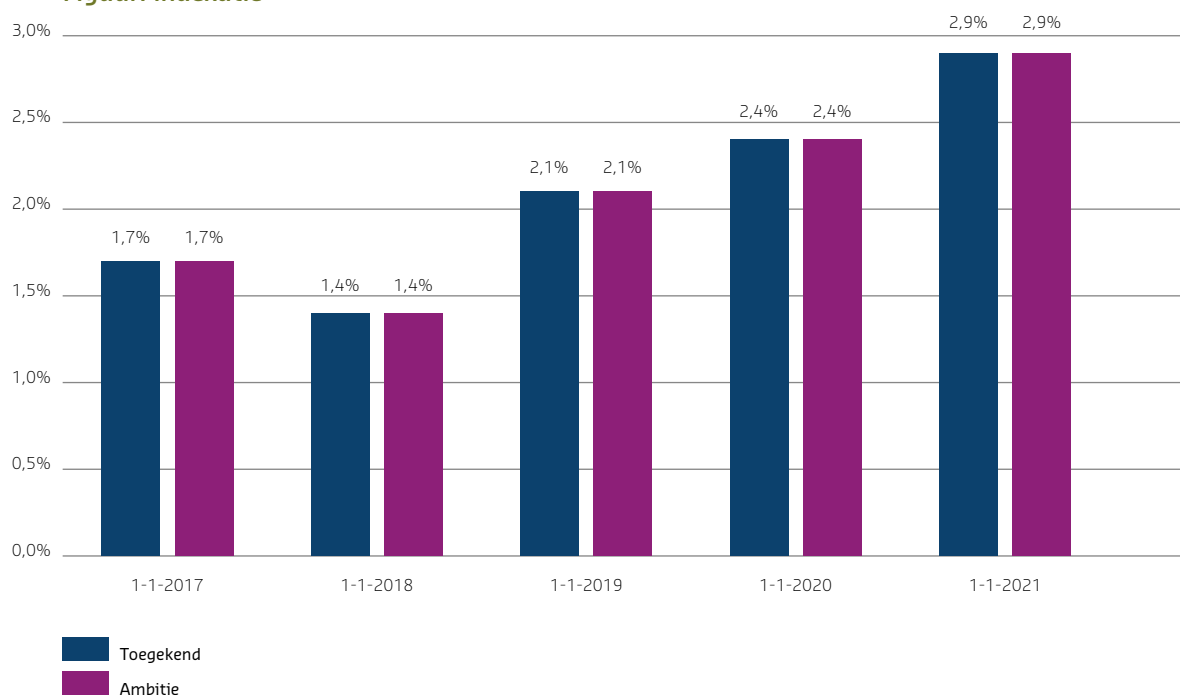
Basisregeling

Per 1 januari 2020 bedroeg de indexatieambitie 2,4%. Per 1 januari 2020 zijn de opgebouwde en ingegane pensioenen uit de basispensioenregeling volledig geïndexeerd. Om volledige indexatie mogelijk te maken is EUR 8,8 miljoen onttrokken aan het toeslagendepot EUR. Ultimo november 2020 bedroeg de beleidsdekkingsgraad exclusief de nettopensioenregeling 109,2%. De wettelijke regels vereisen een beleidsdekkingsgraad van minimaal 122,9% voor volledige indexatie. Om volledige indexatie per 1 januari 2021 mogelijk te maken heeft een onttrekking uit het toeslagendepot plaatsgevonden van EUR 162,2 miljoen.

Er geldt een maatstaf voor de indexatie van de opgebouwde pensioenen van de deelnemers, de premievrije aanspraken van de gewezen deelnemers en de ingegane pensioenen. Dit is het stijgingspercentage van het loonindexcijfer van het CBS in de periode juli 2019 - juli 2020 (cao-lonen particuliere bedrijven). Het stijgingspercentage was 2,9%.

De verleende indexatie in de basisregeling over de afgelopen vijf jaar ziet er grafisch als volgt uit (rekening houdend met de aanvullende indexatie die in 2017 is toegekend):

Figuur: indexatie

Aanvullende verzekeringen

Het bestuur besloot ook voor de aanvullende verzekeringen tot toekenning van volledige indexatie, gebaseerd op de hiervoor geldende reglementaire maatstaf. Het gaat hier om het verschil tussen het gewogen gemiddelde totaalrendement van de beleggingen van het pensioenfonds in de afgelopen tien jaar en een rekenrente van 4,0%. Dit verschil was 2,6%. Voor degenen onder de 65 jaar verhoogt het pensioenfonds de aanvullende verzekeringen ook jaarlijks met 2,5% ingebouwde inflatiedekking. In totaal was dus 5,1% verhoging mogelijk per 1 januari 2021.

Nettopensioenregeling (indexatie ingegane nettonabestaanden- en nettowezenpensioenen)

Op basis van de financiële situatie van de nettopensioenregeling van het pensioenfonds kon het pensioenfonds per 1 januari 2021 geen indexatie van de ingegane nettonabestaanden- en nettowezenpensioenen toekennen (de maatstaf is hier het stijgingspercentage CBS-loonindex van 2,9%).

Nettopensioenregeling (variabel beleggingspensioen)

Vanaf 2017 heeft de deelnemer de mogelijkheid om het nettopensioenkapitaal op de pensioendatum binnen het eigen pensioenfonds te gebruiken voor een variabel beleggingspensioen. De variabele pensioenen hebben het karakter van een uitkering met een periodieke vaste daling die is vastgesteld op 1%. Daarnaast wordt de uitkering jaarlijks aangepast op basis van de behaalde beleggings- en sterfteresultaten van de voorgaande drie jaar. De in het boekjaar behaalde beleggings- en sterfteresultaten worden per 1 juli van de drie jaar volgend op het boekjaar verwerkt in de uitkering van de deelnemer. Onderstaand tabel geeft de verwerking van deze resultaten per boekjaar weer.

Boekjaar	Behaald beleggings- en sterfte- resultaat	Aanpassing per 1 juli in					
		2018	2019	2020	2021	2022	2023
2017	3,90%	+1,30%	+1,30%	+1,30%			
2018	-4,00%		-1,40%	-1,40%	-1,40%		
2019	5,60%			1,80%	1,80%	1,80%	
2020	-5,60%				-1,90%	-1,90%	-1,90%

Onderstaand tabel geeft de feitelijke aanpassing van het pensioen weer, afhankelijk van het jaar van ingang van het variabel beleggingspensioen en rekening houdend met de periodieke vaste daling van 1%.

Met pensioen in boekjaar	Aanpassing per 1 juli	
	2021	2020
2017	-2,40%	0,70%
2018	-2,40%	-0,60%
2019	-1,10%	0,80%
2020	-2,90%	n.v.t.

Toeslagdepot

Om volledig te kunnen indexeren per 1 januari 2021 was een onttrekking aan het toeslagdepot benodigd van EUR 162,2 miljoen (2020: EUR 8,8 miljoen). De omvang van het toeslagdepot, na deze benodigde onttrekking en na dotatie van een rendement van 10,2%, bedroeg eind 2020 afgerond EUR 54,1 miljoen.

Haalbaarheidstoets

Het pensioenfonds heeft in 2020 de jaarlijkse haalbaarheidstoets uitgevoerd. Dit is een wettelijk verplichte toets waarmee het pensioenfonds kijkt of het over een periode van 60 jaar het resultaat behaalt waar het naar streeft, en welke risico's daarbij spelen. De Nederlandsche Bank schrijft voor hoe deze berekening uitgevoerd moet worden, zodat pensioenfondsen onderling vergelijkbaar zijn. Het pensioenfonds is geslaagd voor de toets. Het verwachte pensioenresultaat was 108,7%, boven de ondergrens van 105% die met de sociale partners is vastgesteld. Ook is, uitgaande van een

slechtweersscenario op basis van het 5e percentiel, een maximaal toegestane afwijking van 25% ten opzichte van het verwachte resultaat vastgesteld. De uitkomst van deze toets, zijnde 17,6%, zit daaronder.

3.2 Pensioenregeling en uitvoering

Coronacrisis

De wereldwijde coronacrisis heeft grote impact op de gezondheid van mensen, het sociale leven en de economie. Door de pandemie is in 2020 de luchtvaart grotendeels tot stilstand gekomen. Dit had grote gevolgen voor de financiële positie van en de werkgelegenheid bij KLM, en voor het inkomen van de werknemers. Een en ander werkte ook door in de pensioenen van de KLM-vliegers en de financiering daarvan.

Premieafdracht basispensioenregeling

In de uitvoeringsovereenkomst tussen het pensioenfonds en KLM is geregeld dat KLM de premies voor de basispensioenregeling maandelijks aan het pensioenfonds afdraagt. In verband met de coronacrisis zijn partijen een tijdelijke aanpassing van de uitvoeringsovereenkomst overeengekomen. Dit hield in dat KLM de premies over het tweede en derde kwartaal van 2020 niet maandelijks maar in één keer na afloop van het betreffende kwartaal aan het pensioenfonds heeft afgedragen. Vanaf oktober 2020 is de premieafdracht op maandbasis hervat.

Nettopensioen

Deelnemers aan de nettopensioenregeling hebben vanaf 1 mei 2020 de mogelijkheid gekregen om voor maximaal een half jaar (tot 1 november 2020) te worden vrijgesteld van de premiebetaling voor de nettopensioenregeling. Tijdens de vrijstellingsperiode bleef de overlijdensrisicodekking (met bijbehorende afdracht van de premie voor de overlijdensdekking) gehandhaafd. Gezien de aanhoudende crisissituatie heeft het pensioenfonds in oktober 2020 besloten om ingaande 1 november 2020 een nieuwe tijdelijke vrijstellingsmogelijkheid te bieden. Deze eindigde op 1 mei 2021.

Cao-afspraken reductie arbeidsvoorwaarden

Om te voldoen aan de eisen van het kabinet voor een steunpakket aan KLM, hebben arbeidsvoorwaardelijke partijen afspraken gemaakt over de versoering van de arbeidsvoorwaarden. Voor de vliegers houdt dit onder andere in dat de in 2019 afgesproken algemene loonrondes van 2,5% per 1 augustus 2020 en 1 augustus 2021 geen doorgang vinden. Ook is afgesproken dat er in 2020 en 2021 geen eindejaarsuitkering wordt uitgekeerd. Het niet uitkeren van de eindejaarsuitkering jaar 2020 betekende een verlaging van hun pensioenopbouw met terugwerkende kracht tot en met 1 januari 2020 voor:

- deelnemers in de basispensioenregeling met een pensioengevend loon beneden de EUR 110.111; en
- alle deelnemers in de nettopensioenregeling

Dit komt doordat de eindejaarsuitkering over het gehele jaar 2020 onderdeel uitmaakt van de pensioengrondslagen in de basisregeling en de nettopensioenregeling. Het niet uitkeren van de eindejaarsuitkering is niet van invloed op de uitkeringen van het pensioenfonds bij overlijden en bij invaliditeit.

Geschillen en klachten

De geschillen- en klachtenregeling van het pensioenfonds regelt het indienen van geschillen of klachten door belanghebbenden en de behandeling hiervan door het pensioenfonds. De uitvoeringsorganisatie (BSG) behandelt in eerste instantie een geschil of klacht. Hierna is beroep bij het bestuur mogelijk. Een belanghebbende die het niet eens is met het oordeel van het bestuur over de toepassing van de statuten of het pensioenreglement kan zijn zaak voorleggen aan de Ombudsman Pensioenen. Daarnaast is een gang naar de rechter mogelijk.

In 2020 behandelde het bestuur vier klachten (2019: vijf klachten). Deze klachten hadden onder andere betrekking op de omzetting van ouderdomspensioen in nabestaandenpensioen na pensioeningang en de betaling van een deel van het ouderdomspensioen aan een ex-partner. De klachten gaven geen aanleiding om betrokkenen tegemoet te komen.

De Ombudsman Pensioenen deed in 2020 geen uitspraken over klachten van belanghebbenden.

Geschil over AOW-integratie pensioenreglement 1968

Het pensioenfonds is in oktober 2019 door de Stichting Pensioenintegratie Claim (verder te noemen: claimstichting) gedagvaard voor de rechtbank Amsterdam. De claimstichting is namens een groep van deelnemers en gepensioneerden van mening dat de AOW-integratie niet in overeenstemming met het bepaalde in het pensioenreglement 1968 is vastgesteld. In de visie van de claimstichting betekent dit een te lage pensioenuitkering vanaf leeftijd 65 jaar.

In het verleden zijn klachten over de AOW-integratie door het pensioenfonds afgewezen. Naar aanleiding van de dagvaarding heeft het pensioenfonds uitvoerig onderzoek gedaan naar de vaststelling van de pensioenaanspraken- en rechten op grond van pensioenreglement 1968. Dit onderzoek gaf voor het pensioenfonds geen aanleiding om zijn standpunt te herzien dat een correcte vaststelling van pensioenaanspraken en -rechten heeft plaatsgevonden. Het pensioenfonds heeft de rechtbank hierover geïnformeerd. Naar verwachting zal een definitieve rechterlijke uitspraak geruime tijd op zich laten wachten.

4 BELEID

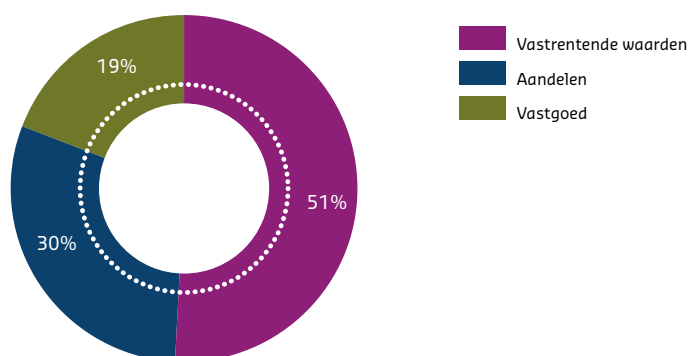
4.1 Ontwikkeling beleggingsbeleid

Algemeen

Het pensioenfonds belegt het vermogen om zijn doelstellingen op lange termijn te kunnen halen. Met beleggingsrendementen kan het pensioenfonds de pensioenafspraken nakomen en de premies betaalbaar houden. Wanneer de dekkingsgraad het toestaat, kan indexatie van pensioenen volgen.

Jaarlijks maakt het pensioenfonds een beleggingsplan. Daarbij kijkt het naar de risicohouding van het pensioenfonds, de economische omstandigheden en de wettelijke kaders waarbinnen het moet opereren. Het pensioenfonds spreidt de beleggingen over drie hoofdbeleggingscategorieën: aandelen, vastrentende waarden en vastgoed. De verdeling daarvan in 2020 is te zien in onderstaande figuur. Deze categorieën zijn vervolgens weer onderverdeeld in regio's, beleggingsstijlen en subcategorieën. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om Amerikaanse en Europese aandelen en staats- en bedrijfsobligaties. Bij het beleggingsbeleid houdt het pensioenfonds rekening met onder andere het valutarisico, het renterisico en het vastgoed- en aandelenrisico (zie hoofdstuk 7 Risicomanagement).

Figuur: strategische mix hoofdcategorieën 2020

Strategisch beleid

Voor zijn beleggingen hanteerde het pensioenfonds in 2020 de volgende beleggingsbeginselen (investment beliefs).

Uitgangspunten over beleggingen

1. Het pensioenfonds neemt beleggingsrisico omdat dit nodig is voor de realisatie van een welvaartsvast pensioen. Het nemen van beleggingsrisico wordt op de lange termijn beloond.
2. De strategische assetallocatie is de belangrijkste keuze in het beleggingsproces.
3. De waarde van de beleggingen fluctueert, maar het rendement tendeert op lange termijn naar een gemiddelde.
4. Het is belangrijk te doorgronden waarin je belegt. Complexere beleggingen worden niet op voorhand uitgesloten. Uitlegbaarheid en beheersbaarheid is daarbij cruciaal, dit verhoogt tevens het vertrouwen van de deelnemers.
5. Het is nodig het beleggingsbeleid en de uitgangspunten daarvan met regelmaat te beoordelen. Een significante wijziging van de uitgangspunten kan leiden tot aanpassing van het beleggingsbeleid.
6. Binnen bepaalde beleggingscategorieën kan actief beheer waarde toevoegen.
7. Het verwachte nettorendement en risicoverbetering zijn belangrijker dan de kosten van een beleggingskeuze.
8. Het pensioenfonds hecht belang aan ESG-factoren in het beleggingsbeleid, en voert dit uit zolang dit het behalen van de langetermijndoelstelling niet schaadt.

Uitgangspunten over risicomanagement

9. Risico's beoordelen is integraal onderdeel van een goed beleggingsproces.
10. Als het pensioenfonds een risico zelf kan dragen, dan hoeft zij het niet af te dekken of te verzekeren.
11. Het pensioenfonds geeft aan de uitvoerder duidelijke richtlijnen voor de gewenste uitvoering van het beleggingsbeleid.
12. Het pensioenfonds beperkt risico's door het gebruik van leverage te beperken.

Beleggingsrendementen 2020

Het pensioenfonds behaalde in 2020 een totaalrendement van 4,3%⁶. Dit was inclusief het resultaat op derivaten ter afdekking van risico's. Hierbij was het rendement van de aandelenportefeuille 5,8%. De steunmaatregelen die de centrale banken en overheden troffen in reactie op de uitbraak van de coronacrisis zorgden uiteindelijk in belangrijke mate voor een positief aandelenjaar (zie paragraaf 2.1). Ontwikkelingen zoals thuiswerken en online winkelen versnelden door de coronacrisis en hadden een negatieve impact op vastgoed, waardoor deze categorie met 5,0% daalde. De gedaalde rente droeg bij aan een positief rendement van 4,4% op vastrentende waarden.

Onderstaand tabel geeft een overzicht van de rendementen.

Totaalrendement 2020

(in %)

	Pensioenfonds	Benchmark
Vastrentende waarden	4,4%	4,4%
Aandelen	5,8%	5,4%
Vastgoed	-5,0%	-4,9%
Totaal⁷	4,3%	4,2%

In 2020 presteerde het pensioenfonds bij de beleggingen in vastrentende waarden net zo goed als de benchmark. Aandelen deed het beter en vastgoed iets minder dan de benchmark.

Het rendement van de beleggingen is een nettorendement, na aftrek van kosten. Om een hoger nettorendement te behalen dan de benchmark moet de externe vermogensbeheerder dus in eerste instantie altijd de kosten goed maken. Doordat het ESG-uitsluitingenbeleid in de wereldwijde passieve aandelenpool gunstig uitpakte, was het aandelenrendement over het jaar hoger dan de benchmark. Binnen vastgoed komt het negatieve relatieve rendement vooral van Europees vastgoed.

Beleggingsportefeuille naar categorieën 2020

(bedragen in miljoenen euro's).

	EUR	Percentage
Vastrentende waarden	4.812	48,8%
Aandelen	3.173	32,2%
Vastgoed	1.762	17,9%
Overig	113	1,5%
Totaal	9.860	100,0%
Toeslagendepot	54	
Totaal inclusief toeslagendepot	9.914	

⁶ Het genoemde rendement is het nettorendement na aftrek van beheer- en transactiekosten, zie hoofdstuk 6 Kosten.

⁷ Het totaalrendement is op basis van een gewogen gemiddelde van de rendementen per beleggingscategorie, de weging is afhankelijk van de marktwaarde van de beleggingen.

De wegingen per beleggingscategorie in de feitelijke portefeuille gaan gedurende het jaar iets afwijken van de strategische mix als gevolg van ontwikkelingen van de markten en valuta's.

Beleggingsonderwerpen 2020

Het pensioenfonds heeft in 2020 diverse beleggingsonderwerpen behandeld. Ook hebben er diverse wijzigingen in de portefeuille plaatsgevonden. Zo heeft het pensioenfonds in 2020:

- de gevolgen van de coronacrisis voor het beleggingsbeleid in kaart gebracht;
- de ALM-studie 2019/2020 afgerond;
- de allocatiestudie vastrentende waarden afgerond;
- de beleidskaders en het beleggingsbeleid centraal vastgelegd;
- de bevindingen uit het DNB-beleggingsonderzoek opgevolgd;
- het ESG-beleid verder uitgewerkt.

Hieronder lichten wij een aantal besproken onderwerpen toe.

ALM-studie en allocatiestudie vastrentende waarden

In 2019 en 2020 heeft het pensioenfonds een ALM-studie uitgevoerd om het beleggingsbeleid te herijken. Daarnaast is in 2020 de allocatiestudie vastrentende waarden afgerond. Na zorgvuldige overweging heeft het bestuur besloten 4% te verschuiven van aandelen naar vastgoed. Ook heeft het pensioenfonds de kortetermijnrisicohouding nader gekwantificeerd in de vorm van een VEV-bandbreedte.

Daarnaast heeft het pensioenfonds gekozen voor een dynamisch reëlerenterisicoafdeckingsbeleid. Het pensioenfonds heeft een reële doelstelling en richt zich op een beleggingsbeleid, dat een welvaarts vaste pensioenuitkering zoveel mogelijk waarborgt. Het pensioenfonds gaat hierbij verder dan nominale renteafdekking en vindt het belangrijk om inflatieafdekking in te richten om de reële doelstelling te bevorderen. Uit de ALM-berekeningen bleek dat het implementeren van een dynamische reëlerenterisicoafdekking een positief effect laat zien op de benoemde resultaatgrootheden.

Beleidskaders en beleggingsbeleid

In 2020 heeft het pensioenfonds de eigen documentencyclus nader uitgewerkt. De beleidskaders en het beleggingsbeleid van het pensioenfonds zijn nader omschreven en centraal vastgelegd.

Opvolging bevindingen beleggingsonderzoek DNB

DNB heeft in 2019 een on-site onderzoek uitgevoerd bij het pensioenfonds. Het onderwerp van het onderzoek betrof beleggingen en risicobeheer. Daarbij is een aantal bevindingen gedaan. Het pensioenfonds heeft deze in 2020 geadresseerd en opvolging gegeven aan de bevindingen. Het pensioenfonds is nog in overleg met DNB om de laatste punten van de bevindingen af te stemmen.

ESG-beleid

Het pensioenfonds investeert in een goede toekomst voor huidige en toekomstige generaties. Over ESG heeft het pensioenfonds het volgende investment belief:

Het pensioenfonds hecht belang aan ESG-factoren in het beleggingsbeleid, en voert dit uit zolang dit het behalen van de langetermijndoelstelling niet schaadt.

In 2020 hebben het bestuur en de Commissie Beleggingzaken (CBZ) en later de Commissie Balans en Vermogen (CBV) op verschillende momenten formeel en informeel over het ESG-beleid en de uitvoering van dit beleid gesproken. In 2020 zijn er twee ESG-kennissessies gehouden. Ook is een nieuwe stemmanager aangesteld, Minerva, en is het besluit genomen om het IMVB-convenant te ondertekenen. Naar aanleiding van SRDII-wetgeving en het IMVB-convenant zijn het ESG-beleid en de websiteteksten over ESG uitgebreid.

Doel van ESG

Het pensioenfonds hecht belang aan ESG-factoren in het beleggingsbeleid, en voert dit uit zolang dit het behalen van de langetermijndoelstelling niet schaadt.

Hierbij zijn de volgende doelen van belang:

- Het behalen van de langetermijndoelstelling van het pensioenfonds waarbij rendement belangrijk is, maar niet het enige criterium hoeft te zijn.
- Wij streven via onze beleggingen naar langetermijnwaardecreatie van ondernemingen. Dit sluit goed aan bij het langetermijnkarakter van de verplichtingen van het pensioenfonds.

Voorwaarde hierbij is de bescherming van de reputatie en de geloofwaardigheid van het pensioenfonds bij deelnemers en extern.

Leidende principes en thema's

Het pensioenfonds hanteert de volgende standaarden, principes en guidelines om invulling te geven aan haar ESG-beleid:

- UN Global Compact
- UN Principles for Responsible Investment (PRI)
- UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGP)
- OECD Guidelines for Multinational Enterprises (OESO-richtlijnen)
- International Corporate Governance Network (ICGN) Global Stewardship Principles en Global Governance Principles
- Lokale best-practices richtlijnen en codes zoals de Nederlandse Stewardship Code

Het bestuur van het pensioenfonds heeft ervoor gekozen om verder onderzoek te doen naar de inzetbaarheid en relevantie van zes hieronder genoemde Sustainable Development Goals (van de zeventien SDG's die de Verenigde Naties hebben opgesteld), als speerpunten om ESG-risico's en -kansen te signaleren:

Klimaat

- Klimaat en schone energie (SDG 13 en 7)

Economie, productie en consumptie

- Waardig werk en economische groei (SDG 8)
- Verantwoorde consumptie en productie (SDG 12)
- Industrialisatie, innovatie en infrastructuur (SDG 9)

Deze SDG's zijn voorlopig geselecteerd als mogelijke richting, na raadpleging van de achterban middels een deelnemersonderzoek, en op basis van een workshop met bestuurders van het pensioenfonds.

Uitsluitingen

Het pensioenfonds sluit per 31 december 2020 in totaal 198 bedrijven uit van beleggingen. Van bedrijven die zijn uitgesloten houdt het pensioenfonds geen aandelen of bedrijfsobligaties in de portefeuille. Hiervoor had het pensioenfonds verschillende redenen:

- 80 bedrijven werden uitgesloten wegens betrokkenheid bij controversiële wapens. Het pensioenfonds sluit dergelijke bedrijven uit, met uitzondering van bedrijven die betrokken zijn bij kernwapens indien zij gevestigd zijn in een land waar dit is toegestaan conform het non-proliferatieverdrag.
- 107 bedrijven werden uitgesloten omdat ze zich niet houden aan UN Global Compact. UN Global Compact omvat mensenrechten, arbeidsrechten, het voorzorgsprincipe qua milieu en anti-corruptie. Bedrijven die één of meer zaken hiervan met voeten treden worden door het pensioenfonds uitgesloten.

- Het pensioenfonds heeft 28 bedrijven - vooral tabaksfabrikanten - uitgesloten die betrokken zijn bij de productie en/of handel van producten die bij bedoeld gebruik leiden tot overlijden of persoonlijke schade en waarbij engagement evident niet succesvol is.

Tot slot kiest het pensioenfonds ervoor om niet in een aantal overheden te beleggen. Hiervoor hanteert het pensioenfonds EU- en VN-sancties als criterium. Uitsluitingen gelden automatisch ook voor bijbehorende lagere overheden. Bedrijven die actief zijn in gebieden van uitgesloten overheden worden niet uitgesloten door het pensioenfonds.

Uitsluitingsgronden en aantallen

(sommige bedrijven worden op meerdere gronden uitgesloten)

Aantal uitsluitingen

Uitsluitingsgronden en aantallen

Bedrijven – Totaal aantal uitsluitingen	198
Bedrijven – Uitsluitingen o.b.v. controversiële wapens	80
Bedrijven – Uitsluitingen o.b.v. UN Global Compact	107
Bedrijven – Uitsluitingen o.b.v. schadelijke producten (m.n. tabak)	28
Overheden – Totaal aantal uitsluitingen	13

Betrokken aandeelhouderschap

Het pensioenfonds is direct of indirect aandeelhouder van circa 3.500 bedrijven wereldwijd. Als mede-eigenaar heeft het pensioenfonds invloed op het handelen van deze bedrijven. Het pensioenfonds geeft invulling aan betrokken aandeelhouderschap door:

- te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen;
- de dialoog aan te gaan met bedrijven (engagement);
- transparant te zijn over beleggingen en betrokkenheidsactiviteiten; en
- toe te treden tot samenwerkingsverbanden zoals de PRI en het IMVB-convenant.

De leidende principes en thema's vormen de basis voor samenwerkingsverbanden en het stembeleid.

In 2020 heeft het pensioenfonds veelvuldig gebruikgemaakt van het stemrecht op aandeelhoudersvergaderingen. In totaal stemde het pensioenfonds op 2.956 vergaderingen over 33.925 voorstellen. Hierbij stelt het pensioenfonds zich op als een positief-kritische, betrokken aandeelhouder. In 15% van de gevallen stemde het pensioenfonds tegen het advies van het management op een voorstel. Het pensioenfonds steunde 85% van de voorstellen van het management van de ondernemingen. In onderstaand tabel staat een samenvatting van de uitgebrachte stemmen.

Totaal uitgebrachte stemmen		Aantal aandeelhouders- vergaderingen	
Voor	33.925	Met het management	2.956
Tegen	29.290	Tegen het management	28.987
Anders	4.021		4.938
	614		

Beleggingen nettopensioenregeling

Het pensioenfonds biedt een nettopensioenregeling aan, waarbij de beleggingen voor risico van de deelnemer zijn. Daarbij stemt het pensioenfonds het risicoprofiel van de beleggingen af op de pensioendatum van de individuele deelnemer. Naarmate de pensioendatum dichterbij komt, past het pensioenfonds het risicoprofiel van de beleggingen aan. Bij dit life cycle-beleggen maakt het pensioenfonds gebruik van mixfondsen en een obligatiefonds.

De mixfondsen bestaan uit een combinatie van beleggingen in aandelen, beursgenoteerd vastgoed, bedrijfsobligaties en staatsobligaties van opkomende landen. De mixfondsen richten zich op vermogensgroei tegen een acceptabel risicoprofiel. Het matchingfonds belegt in langlopende staatsobligaties uit Nederland, Frankrijk, Duitsland en Oostenrijk met een resterende looptijd van ten minste 15 jaar. De waardeontwikkeling hiervan komt overeen met de prijsontwikkeling van een nettopensioenuitkering die deelnemers op hun pensioendatum aan kunnen kopen.

Het bestuur van het pensioenfonds beoordeelt periodiek of de samenstelling van de mixfondsen en het obligatiefonds nog optimaal is. Hierbij beoordeelt het bestuur de rendementsverwachtingen van de verschillende categorieën en de bijbehorende risico's.

In 2020 kende de standaard nettopensioenregeling een totaalrendement van 2,2%. Het obligatiefonds had een rendement van 10,8%⁸.

Waarde, rendementen en benchmarkrendement nettopensioenregeling 2020

(bedragen in miljoenen euro's)

	Waarde ultimo 2020	Rendement 2020	Benchmark 2020
Matchingfondsen	4,7	10,8%	10,9%
Standaard mixfondsen	62,3	2,2%	1,9%
Defensief mixfondsen	0,9	4,2%	4,0%
Offensief mixfondsen	12,0	0,8%	0,6%
Doorbeleggingsfondsen opbouw	15,0	3,1%	3,0%
Doorbeleggingsfondsen uitkering	9,2	3,0%	3,0%
Totaal	104,1	2,7%	2,4%

4.2 Ontwikkeling financieel beleid

Premie voor de basisregeling

Voor de uitvoering van de basisregeling (zie 1.5) stelt het pensioenfonds een passende premie vast, vanuit de risicohouding (zie 1.6) en verwachtingen over toekomstige economische ontwikkelingen. Het bestuur is de hoogte hiervan overeengekomen met KLM. Voor de financiering van de pensioenen heeft het pensioenfonds een doorsneepremie die is afgeleid van een actuariële premie (rekenrente 2,0%). Als deze premie lager is dan de kostendeekkende premie, dan brengt het pensioenfonds de kostendeekkende premie in rekening, die is vertaald naar een doorsneepremie. De premie was in 2020 lager dan de kostendeekkende premie, waardoor de kostendeekkende premie in rekening is gebracht. Inclusief de opslag voor termijnbetaling bedroeg de premie over 2020 25,3%. Het pensioenfonds heeft de premie over twaalf keer het vaste maandsalaris van de deelnemer. De premie bevat opslagen voor invaliditeitsrisico, administratiekosten, toekomstige uitvoeringskosten en termijnopslag. Deze opslagen bedroegen in 2020 samen 4,6%. In het tweede en derde kwartaal vond premieafdracht op verzoek van KLM op kwartaalbasis plaats, in plaats van regulier op maandbasis. De premie werd vanwege deze kwartaalbetaling met een aanvullende termijnopslag van 0,1% verhoogd.

Premie voor de nettopensioenregeling

De nettopensioenregeling is deels een beschikbare premieregeling, waarbij het pensioenfonds de ingelede premies belegt. De hoogte van deze premies hangt af van de pensioengrondslag, de leeftijd van de deelnemer en de fiscaal maximale premie. Hierbij gebruikt het pensioenfonds een premiestaffel die is gebaseerd op een rekenrente van 3,0%. De beschikbare premie (niveau 2020) bedraagt 4,6% voor

⁸ Het genoemde rendement is het nettorendement na aftrek van beheer- en transactiekosten, zie hoofdstuk 6 Kosten.

een 20-jarige deelnemer en loopt op tot 14,2% voor een 61-jarige deelnemer. Deze percentages zijn exclusief de opslag voor uitvoeringskosten van EUR 5,50 per maand. De pensioengrondslag voor de premiebetaling is gelijk aan het pensioengevend loon boven de aftoppingsgrens van EUR 110.111 (niveau 2020). Het pensioenfonds belegt de ontvangen premies (na aftrek van uitvoeringskosten en de premie voor de overlijdensrisicodekking) voor rekening en risico van de deelnemer volgens een passend risicoprofiel. De deelnemer heeft keuzevrijheid bij de wijze van beleggen.

De premies en het behaalde rendement vormen het nettopensioenkapitaal. Met dit kapitaal koopt de deelnemer op de pensioendatum van de basispensioenregeling bij een externe partij (verzekeraar) nettopensioenuitkeringen aan. Sinds 1 januari 2017 kan de deelnemer een variabel beleggingspensioen inkopen bij het pensioenfonds (zie 4.2).

Kostendekkende premie

De kostendekkende premie conform de Pensioenwet, inclusief premie voor verplichtingen risico deelnemers, bedroeg EUR 121,6 miljoen in 2020.

De kostendekkende premie, inclusief de premie voor risico deelnemers, is als volgt samengesteld:

	Kostendekkende premie
2020	
Premie voor verplichtingen risico pensioenfonds	
Pensioenopbouw (inclusief excassokosten)	69,2
Onvoorwaardelijke toekomstige indexering	–
Risicopremies overlijden en invaliditeit	13,9
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten (exclusief excassokosten)	1,4
Solvabiliteitsopslag	19,1
Totaal premie voor verplichtingen risico pensioenfonds	103,6
Premie voor verplichtingen risico deelnemers	18,0
Totaal	121,6

	Kostendekkende premie
2019	
Premie voor verplichtingen risico pensioenfonds	
Pensioenopbouw (inclusief excassokosten)	54,4
Onvoorwaardelijke toekomstige indexering	–
Risicopremies overlijden en invaliditeit	12,3
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten (exclusief excassokosten)	1,2
Solvabiliteitsopslag	15,6
Totaal premie voor verplichtingen risico pensioenfonds	83,5
Premie voor verplichtingen risico deelnemers	14,9
Totaal	98,4

Feitelijke premie

In 2020 bedroeg de feitelijke premie EUR 123,4 miljoen. De feitelijke premie is inclusief de premie voor risico van de deelnemers (inleg beschikbare premieregeling) van EUR 17,9 miljoen.

Voor verplichtingen risico pensioenfonds betreft dit de doorsneepremie:

- inclusief de premies voor het aanvullend invaliditeitspensioen en de overlijdensrisicoverzekering van de nettoregeling;
- exclusief de opslag voor termijnbetaling van EUR 2,4 miljoen.

De feitelijke premie is het maximum van een normpremie en de kostendeekkende premie. De normpremie heeft als basis een vaste rekenrente van 2,0%. Hierdoor kunnen de feitelijke en de kostendeekkende premie verschillen.

Hieronder staat het overzicht van de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de verschillende premiecomponenten (bedragen in miljoenen euro's).

Premiecomponenten	Premie- percentage	Bedrag
Pensioenopbouw	16,1%	67,9
Invaliditeitsrisico	2,7%	11,4
Aanvullend invaliditeitspensioen		0,9
Administratiekosten	0,36%	1,5
Uitbetalingskosten	0,61%	2,6
Dotatie kostenegaliseringsreserve	0,43%	1,8
Bufferopslag	4,5%	19,1
Overlijdensrisicoverzekering nettopensioenregeling		0,3
Totaal	25,3%	105,5

De premie voor risico deelnemers in 2020 (premie nettopensioenregeling) exclusief de premie overlijdensrisicoverzekering en inclusief een vergoeding voor kosten van EUR 0,3 miljoen voor de nettopensioenregeling bedroeg EUR 18,0 miljoen.

Indexatiebeleid

Het pensioenfonds kent een voorwaardelijk indexatiebeleid. De aanpassing of indexatie is afhankelijk van de financiële positie van het pensioenfonds. Het bestuur beoordeelt jaarlijks of de financiële positie zodanig is dat indexatie kan plaatsvinden. Bij deze beoordeling gaat het bestuur uit van de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds ultimo november van het voorafgaande jaar.

Het pensioenfonds financiert de indexatie van nettopensioenen uit hoofde van de overlijdensrisicoverzekering vanuit de algemene reserve voor deze regeling. Hierbij houdt het pensioenfonds rekening met de beleidsdekkingsgraad voor de nettopensioenregeling. Het pensioenfonds stelt separaat vast welk indexatiepercentage het voor de regeling toepast.

Bij een beleidsdekkingsgraad van 110% of lager indexeert het pensioenfonds niet. Bij een beleidsdekkingsgraad hoger dan 110% kent het pensioenfonds in beginsel indexering toe. Het stelt de indexering echter op zo'n niveau vast dat het deze naar verwachting in de toekomst kan voortzetten. Hierbij houdt het pensioenfonds rekening met de wettelijk voorgeschreven parameters. De beleidsdekkingsgraad ultimo november 2020 exclusief de nettopensioenregeling bedroeg 109,2%. De wettelijke regels vereisen een beleidsdekkingsgraad van minimaal 122,9% voor volledige indexatie.

Het toeslagendepot (zie hieronder) bood niettemin de mogelijkheid om volledig te indexeren. Er vond ultimo 2020 een onttrekking vanuit het toeslagendepot plaats van EUR 162,2 miljoen (2019 EUR 8,8 miljoen).

Variabele uitkering

Sinds 2017 heeft de deelnemer de mogelijkheid om het nettopensioenkapitaal op de pensioendatum binnen het eigen pensioenfonds te gebruiken voor een variabel beleggingspensioen. De variabele pensioenen hebben het karakter van een uitkering met een jaarlijkse vaste daling die is vastgesteld op 1%. Het pensioenfonds past deze variabele uitkering jaarlijks collectief aan op basis van de beleggingsrendementen, het sterfteresultaat, de ontwikkeling van de levensverwachting en het effect van de wijziging van de marktrente op de verplichtingen van het pensioenfonds. De som van het over het afgelopen jaar behaalde resultaat wordt ingaande 1 juli van het daaropvolgende jaar toegepast op de variabele uitkering. Daarbij hanteert het pensioenfonds een evenredige verdeling van het bedoelde resultaat gedurende de drie daaropvolgende jaren.

Inhaalindexatie

Het pensioenfonds heeft een inhaalindexatiebeleid. Het mag een achterstand in de indexering onder voorwaarden inhalen. De arbeidsvoorwaardelijke partijen hebben vastgelegd dat te weinig verleende indexatie en gemist volume van pensioenaanspraken alsnog worden betaald. Bij gemist volume gaat het om het met terugwerkende kracht uitbetalen van gemiste pensioenuitkeringen.

Voorwaarden zijn dat de beleidsdekkingsgraad hoger is dan de met het vereist vermogen overeenkomende nominale dekkingsgraad en dat het pensioenfonds de indexering naar verwachting ook in de toekomst kan toekennen. In enig jaar kan het pensioenfonds ten hoogste een vijfde deel van het vermogen, beschikbaar voor inhaalindexatie, voor dit doel gebruiken.

Het pensioenfonds had per 31 december 2020 voor de basispensioenregeling geen indexatieachterstanden.

Toeslagendepot

Vanwege de opheffing van de overschotten- en tekortenregeling per 1 januari 2018 verkreeg het pensioenfonds een onvoorwaardelijke vordering van EUR 194 miljoen op de KLM, om het toeslagendepot te financieren. Deze vordering is overeengekomen in het licht van artikel 15a en 15b van het Besluit FTK als eenmalige storting van de werkgever. Het toeslagendepot is bedoeld voor aanvullende financiering van indexatie van de pensioenaanspraken en –rechten als het pensioenfonds deze vanwege de beleidsregels niet uit de reguliere beschikbare middelen kan financieren. Dit depot wordt aangewend voor de deelnemers, gewezen deelnemers, andere aanspraakgerechtigden en pensioengerechtigden die op 1 januari 2018 verbonden zijn aan het pensioenfonds. Verder komen vliegers in aanmerking die onder de KLM cao voor vleugelvliegtuigen vallen in de periode 2018 tot en met 2027. Dit geldt ook voor hun nabestaanden en hun (ex) partners.

Het toeslagdepot wordt gevormd voor een periode van tien jaar. Een eventueel batig saldo van het toeslagendepot wordt, na aanwending van de benodigde middelen voor de indexatie per 1 januari 2028, op 1 januari 2028 toegevoegd aan de algemene reserve van het pensioenfonds. Het wordt niet uitgekeerd aan de werkgever. Indien het pensioenfonds, vanwege de financiële positie, een korting dreigt te moeten doorvoeren als bedoeld in artikel 134 van de Pensioenwet, dan spreekt het pensioenfonds eerst het toeslagendepot aan om de korting te verlagen of te voorkomen.

Solvabiliteitstoets

Met het uitvoeren van de solvabiliteitstoets bepaalt het pensioenfonds of het voldoende eigen vermogen heeft om risico's op te kunnen vangen. Als maatstaf geldt dat voldoende eigen vermogen aanwezig moet zijn om de kans op onderdekking binnen één jaar kleiner of gelijk te laten zijn aan 2,5%. Voor het vaststellen van het vereist eigen vermogen gebruikt het pensioenfonds de standaardtoets. Eind 2020

was de vereiste solvabiliteit van de basisregeling, vanuit deze toets en de strategische beleggingsportefeuille, EUR 1.948,8 miljoen.

Ontwikkeling dekkingsgraad

Het pensioenfonds houdt bij de vaststelling van de nominale dekkingsgraad rekening met de maximale onvoorwaardelijke indexering (2,5%) tot de leeftijd van 65 jaar van de tot 1 januari 2007 opgebouwde pensioenaanspraken. Bij de vaststelling van de reële dekkingsgraad berekent het pensioenfonds de reële rente door de nominale marktrente gebaseerd op de door DNB gepubliceerde nominale rentetermijnstructuur te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. Het pensioenfonds bepaalt deze component door euro inflation linked staatsobligaties te vergelijken met nominale euro staatsobligaties met een vergelijkbare looptijd. De geschatte inflatiecomponent verhoogt het pensioenfonds vervolgens nog met een verondersteld verschil tussen loon- en prijsinflatie van 0,5%.

	Verloop nominale dekkings- graad	Verloop reële dekkings- graad
Dekkingsgraad begin van het jaar	121,0%	92,8%
Resultaat op premies	-0,1%	-0,3%
Resultaat op uitkeringen	0,6%	-0,2%
Indexering pensioenrechten	-2,2%	-1,3%
Wijziging rekenrente	-12,7%	-9,7%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	4,7%	3,6%
Overige oorzaken	2,8%	2,3%
Dekkingsgraad eind van het jaar	114,1%	87,2%

4.3 Ontwikkeling communicatiebeleid

Algemeen

In 2020 is verder gewerkt aan het centraal stellen van de deelnemer. De nadruk lag dit jaar op het goed overzicht en inzicht bieden en deelnemers helpen in actie te komen wanneer dit nodig is. Daarnaast heeft het pensioenfonds door meer zichtbaarheid gewerkt aan het vertrouwen van deelnemers in het pensioenfonds. Bij de uitvoering hanteren wij de volgende kernwaarden:

- *Professioneel*: gaan voor kwaliteit, betrouwbaar in ons handelen, deskundige en gedegen aanpak.
- *Betrokken*: persoonlijke en klantgerichte benadering, toegankelijk en commitment van bestuur.
- *Ondernemend*: daadkracht, koersvast ook bij weerstand, creatieve oplossingen, kansen zien en durven te gaan.

Communicatieplan 2020

In het afgelopen jaar lag de nadruk naast de reguliere activiteiten op:

- Aandacht voor elk contact met de deelnemer;
- Communicatie over de actualiteit;
- Digitale ontwikkeling;
- Risicobereidheidsonderzoek;
- Zichtbaarheid van het bestuur en pensioenfonds.

Aandacht voor elk contact met de deelnemer

Het pensioenfonds stelt met de communicatie deelnemers centraal. Daarbij telt elk contact: een persoonlijke e-mail aan de deelnemer, een nieuwsbericht op de website en ook een uitspraak van het bestuur tijdens een deelnemersbijeenkomst. Om te zorgen dat wij dit consistent doen hebben wij onze manier van communiceren via alle kanalen vastgelegd in de communicatiewijzer.

Verder hebben wij dit jaar het gebruik van beeldmateriaal versterkt. Wij hebben een heldere beeldtaal toegevoegd als een standaard onderdeel van de huisstijlgids. Deze manier van communiceren creëert sneller begrip en duidelijkheid en biedt de deelnemer veel toegevoegde waarde door te creëren.

Wij willen als pensioenfonds continu onze dienstverlening verbeteren door een luisterende organisatie te zijn. Deelnemers die contact met ons hebben gehad via telefoon of e-mail krijgen automatisch een paar vragen over hoe zij dit contact ervaren hebben. Zo weten wij beter wat deelnemers waarderen en wat wij kunnen verbeteren.

Communicatie over de actualiteit

Over de impact van de coronacrisis op de pensioensituatie hebben wij deelnemers met regelmaat geïnformeerd via de website, nieuwsbrieven en webinars. Dit geldt zowel voor vliegers die deelnamen aan de VVR-regeling, als voor gepensioneerden die een pensioenuitkering ontvangen en vliegers die pensioen opbouwen. Ook de bijzondere mogelijkheid om de premie-inleg in de nettopensioenregeling tijdelijk stop te zetten is goed onder de aandacht gebracht bij deelnemers aan deze regeling.

De crisis heeft de communicatie met de deelnemer verder nauwelijks belemmerd. Het bestuur van het pensioenfonds en BSG hebben we de werkzaamheden vanuit huis voortgezet en het persoonlijke contact via de telefoon is na enige aanpassingen op de werkplek gecontinueerd.

Digitale ontwikkeling

In MijnKLMPensioen kan de deelnemer sinds 2020 op één plek zijn persoonlijke gegevens bijhouden en aangeven hoe hij of zij met het pensioenfonds wil communiceren. Daarnaast is het persoonlijke digitale archief uitgebreid. Daarin staan naast de Uniforme Pensioenoverzichten, de jaaropgave en pensioenspecificaties nu ook de persoonlijke brieven. Deelnemers hebben nu alle correspondentie vanaf 2018 in één archief in MijnKLMPensioen.

Gedurende het jaar hebben wij meermaals deelnemers gestimuleerd om hun e-mailadres vast te leggen in MijnKLMPensioen. De groep waarmee wij digitaal communiceren is daardoor weer groter geworden. Aan het eind van het jaar hebben we de eerste persoonlijke brieven alleen nog digitaal aangeboden. Dit gaan wij met steeds meer persoonlijke brieven doen.

Risicobereidheidsonderzoek

In juli 2020 hebben wij deelnemers gevraagd hoe ze aankijken tegen zekerheid, risico's en verantwoord beleggen. Zo'n 1250 deelnemers hebben de online vragenlijst ingevuld en 24 deelnemers hebben deelgenomen aan een groepsgesprek hierover.

De uitkomsten van het onderzoek blijken in lijn met het huidige beleid van het pensioenfonds. De meerderheid van de deelnemers geeft de voorkeur aan een mogelijk hogere uitkering met iets meer onzekerheid. Beperkte schommelingen in de uitkering zijn acceptabel. Deelnemers kiezen gemiddeld genomen voor een beleggingsmix met 50 tot 55% obligaties. In het onderzoek gaven deelnemers aan veel vertrouwen te hebben in de beleggers van het pensioenfonds.

Een meerderheid van de deelnemers vindt het een verantwoordelijkheid van het pensioenfonds om bij de beleggingen rekening te houden met de impact op mens en milieu. Deelnemers vinden wel dat verantwoord beleggen niet ten koste mag gaan van het rendement of de risico's vergroten.

Zichtbaarheid van het bestuur en pensioenfonds

Om deelnemers juist dit jaar, gedurende de coronacrisis, op de hoogte te houden van de situatie en de gevolgen voor hun pensioen, heeft het bestuur samen met specialisten van het pensioenfonds vijf webinars gehouden. Gestart is met een webinar over de coronacrisis en het effect op het pensioen. Daarna volgden webinars over VVR en pensioen, Pensioen In Zicht, een webinar voor gepensioneerden en een webinar voor junior vliegers. Wij hebben ervaren dat wij op deze manier makkelijk met veel deelnemers in contact komen. Ook kunnen wij zo de vragen die zij hebben over hun pensioen goed bespreken.

5 GOVERNANCE

Dit hoofdstuk gaat nader in op de governance van het pensioenfonds in het verslagjaar.

5.1 Inrichting van de governance

Het pensioenfonds voert de door de arbeidsvoorwaardelijke partijen overeengekomen pensioenafspraken uit, na toetsing op uitvoerbaarheid, evenwichtige belangenafweging en wettelijke eisen. Het bestuur is verantwoordelijk voor het prudent beleggen van de pensioengelden, het voeren van een solide financieel beleid, een juiste administratieve uitvoering van de pensioenregeling en de communicatie met belanghebbenden. Daarnaast bepaalt het bestuur de strategie van het pensioenfonds en het te voeren beleid en houdt het toezicht op de uitvoering. Risicomanagement is een essentieel onderdeel van de bestuursfunctie. Verder communiceert het bestuur periodiek over de financiële positie van het pensioenfonds, het gevoerde beleid en resultaten van dat beleid.

Het pensioenfonds heeft het paritaire bestuursmodel. Binnen het paritaire model vormen vertegenwoordigers van werknemers, pensioengerechtigden en werkgevers het bestuur. Werknemers hebben vier zetels, pensioengerechtigden twee zetels en vertegenwoordigers van de werkgever ook twee zetels. Het bestuur heeft een onafhankelijke voorzitter.

De werkzaamheden van het bestuur vonden in 2020 voor een belangrijk deel plaats in vergaderingen van het bestuur, van bestuurscommissies en werkgroepen. Het bestuur werkt sinds 2 oktober 2020 volgens een nieuwe structuur en taakverdeling met portefeuillehouders (PH's), waarin alle bestuurlijke aandachtsgebieden zijn verdeeld over de beschikbare bestuursleden. Ieder bestuurslid krijgt daarmee een "primaair aandachtsgebied" en wordt PH van dit aandachtsgebied.

De bestuurscommissies bestaan uit bestuursleden. In de Commissie Balans en Vermogen (CBV) hebben ook twee externe adviseurs zitting. Hun rol concentreert zich - naast hun advieswerk - vooral op het scherp houden van de fiduciair. Meerdere bestuursleden met expertise op het gebied van vermogensbeheer zorgen ervoor dat het plenaire bestuur met countervailing power alle voorstellen en adviezen uit de CBV kritisch kan bespreken.

Het intern toezicht wordt verzorgd door een RvT en het bestuur legt verantwoording af aan het VO. De RvT heeft een reglement waarin zijn taken en werkwijze zijn vastgelegd. De RvT bestaat uit mevrouw drs. M.W. Gout-van Sinderen (voorzitter), mevrouw drs. M.E.A. van Boom RBA EPP en de heer drs. J.J.M. Nijland RA. Het bestuur heeft met de RvT regelmatig overleg gevoerd. In die vergaderingen zijn steeds alle actuele en relevante onderwerpen behandeld. Na elke bestuursvergadering heeft de voorzitter van het bestuur een terugkoppelingsgesprek met de voorzitter van de RvT. De RvT heeft inzage in alle bestuursstukken. Daarnaast heeft de RvT gesproken met alle bestuursleden, SFH-ers, KPMG en medewerkers van BSG. De RvT heeft in 2020 ook met de account-toezichthouder van DNB gesproken en zijn opgedane ervaringen en daaruit voortkomende aandachtspunten gedeeld met bestuursleden. De RvT heeft in 2020 meerdere malen gesproken met de leden van het VO, waarbij wederzijds het belang van een samenwerking is onderstreept. De RvT heeft periodiek een eigen overleg.

Het bestuur moet een aantal bestuursbesluiten vooraf voor advies voorleggen aan het VO. Verder geeft het VO na afloop van het jaar een oordeel over het gevoerde beleid. Hiervoor spreken bestuur en VO elkaar gedurende het jaar meerdere keren. Er is één gezamenlijke vergadering waarin het oordeel van het VO wordt besproken. Het komt ook geregeld voor dat bestuursleden beleidszaken toelichten in de autonome vergadering van het VO. Het oordeel van het VO staat in hoofdstuk 11 van dit jaarverslag.

5.2 Uitvoering en uitbesteding

Het pensioenfonds streeft naar hoogwaardige dienstverlening aan de belanghebbenden en optimale ondersteuning van het bestuur. Voor een hoge kwaliteit van pensioen- en vermogensbeheer is een professionele organisatie nodig. Hiervoor heeft het pensioenfonds in 1999 samen met het Algemeen Pensioenfonds KLM en het Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel pensioenuitvoeringsorganisatie BSG opgericht. De drie pensioenfonds zijn aandeelhouder van deze onderneming. Belangrijk voordeel van deze constructie is dat de uitvoerder bekend is met de context en belangen van het pensioenfonds.

De uitbesteding vindt plaats met overeenkomsten inzake pensioen- en vermogensbeheer die marktconform zijn qua diensten, service en tarieven.

Onderuitbesteding

De uitvoeringsorganisatie besteedt het datacenter uit aan een externe IT-serviceprovider (Solvinity). Daarnaast besteedt de uitvoeringsorganisatie ook andere activiteiten uit, zoals de ‘verloning’ van de pensioenuitkeringen (Visma Idella), ontwikkeling en technisch applicatiebeheer deelnemersportaal (Clockwork), hosting dienstverlener voor deelnemersportaal en pensioenplanner (Info Support), opmaak en verzending UPO's en mailings (Paragon), leverancier informatie-uitwisseling met basisregistraties en koppeling pensioenregister (T&T) en opslag papieren archief (Oasis).

5.3 Geschiktheid

De Pensioenwet stelt kwaliteitseisen aan individuele bestuurders. Deze eisen betreffen het kennisniveau en de juiste vaardigheden en competenties, naast het blijf geven van professioneel gedrag. Het pensioenfonds heeft zelf het geschiktheidsvereiste opgesteld. Daarnaast moet er voldoende kennis en kunde binnen het bestuur als geheel zijn om het pensioenfonds goed te besturen. Bij het invullen van vacatures binnen het bestuur vraagt het bestuur de voordragende partij om een kandidaat die aan een specifieke functieomschrijving voldoet. Met alle bestuursleden wordt jaarlijks een functioneringsgesprek gehouden. In deze functioneringsgesprekken wordt stilgestaan bij de (blijvende) aansluiting met het functieprofiel. Waar nodig of wenselijk wordt scholing aangeboden en gevolgd.

Het geschiktheidsplan gaat nader in op de gewenste competenties van het bestuur als collectief en van de individuele bestuursleden. Verder staan in het plan de gevraagde deskundigheidseisen. De in het plan vermelde geschiktheidsmatrix geeft het collectieve en individuele niveau van deskundigheid en competenties weer. Als onderdeel van het opvolgingsbeleid biedt het bestuur bestuurskandidaten via het toehoorderschap de mogelijkheid om scholing en ervaring op te doen. Alle bestuursleden volgen verschillende onderdelen van permanente educatie.

In het najaar van 2020 heeft een bestuurlijke evaluatie onder begeleiding van een extern deskundige (Mens&Kennis) plaatsgevonden. De twee hoofdthema's waren besturen op hoofdlijnen en effectieve besluitvorming. Hieruit is naar voren gekomen dat het bestuur wat het besluitvormingsproces betreft tevreden is over de stappen die reeds zijn gezet, zoals het werken volgens het portefeuillehoudersmodel en het inrichten van een eigen onafhankelijk bestuursbureau. Het bestuur is zich er ook van bewust dat er nog de nodige stappen moeten worden gezet, voordat het bestuursbureau operationeel is. Het is belangrijk om gedurende deze transitiefase te blijven zorgen voor een goed werkend besluitvormingsproces en niet te veel te focussen op de uitvoering. Het bestuur neemt de aanbevelingen van Mens&Kennis mee bij het verder optimaliseren van het werken conform het portefeuillehoudersmodel en de inrichting van het bestuursbureau.

5.4 Externe relaties

Het pensioenfonds is aangesloten bij de Pensioenfederatie. Deze koepelorganisatie behartigt de gezamenlijke belangen van pensioenfondsen bij de Nederlandse en Europese overheden en toezichthouders. Verschillende functionarissen van de uitvoeringsorganisatie hebben namens het pensioenfonds zitting in commissies van de Pensioenfederatie.

5.5 Gedragsregelingen

Code Pensioenfondsen

Voor het pensioenfonds geldt de Code Pensioenfondsen. Deze geeft nadere invulling aan de wetgeving voor de besturing van pensioenfondsen. De wetgever heeft de Code Pensioenfondsen aangewezen als de principes voor goed pensioenfondsbestuur, zoals bedoeld in artikel 33, lid twee van de Pensioenwet. Hieruit volgt dat pensioenfondsen de Code moeten uitvoeren. De Code gaat uit van het zogenoemde ‘pas toe of leg uit’-beginsel. Dat betekent dat het pensioenfonds kan afwijken van de normen in de Code, maar deze afwijking dan moet motiveren en toelichten aan belanghebbenden. De sector heeft een commissie ingesteld om de naleving van de Code door de fondsen kritisch te beoordelen en daarover te rapporteren. Het bestuur van het pensioenfonds onderschrijft de Code, maar het ‘afvinken’ van normen is geen doel op zich.

Van de volgende normen week het pensioenfonds in 2020 af:

- *Diversiteit (norm 33)*

De samenstelling van het bestuur is divers in leeftijd; er zitten zowel bestuursleden van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur kent geen vrouwelijke bestuursleden. Minder dan 5% van het deelnemersbestand van het pensioenfonds is vrouw en daarnaast werkt een groot percentage van de vrouwelijke deelnemers in deeltijd. Dit bemoeilijkt de zoektocht naar geschikte vrouwelijke kandidaat-bestuursleden (in gevraagde kennis, competenties en tijdsbeslag). Daarbij speelt ook dat de ‘vijver’ waaruit potentiële nieuwe bestuursleden uit voorgedragen wordt niet divers is in geslacht. Het bestuur zal de diversiteitsdoelstellingen bij de afloop van de huidige zittingstermijnen onder de aandacht brengen van de voordragende partijen. Het bestuur streeft naar een complementaire, diverse en representatieve samenstelling van de organen van het pensioenfonds, waarbij belangenafweging, besluitvorming en verantwoording plaatsvindt vanuit verschillende achtergronden, belangen, kennis en ervaring, invalshoeken en competenties. Geschiktheid van functionarissen blijft een onvoorwaardelijk uitgangspunt.

De samenstelling van de RvT is niet divers in leeftijd conform de voorschriften van de Code, maar wel divers in geslacht; de RvT bestaat uit drie leden, waarvan twee vrouwen en één man, hetgeen het doel van het bestuur was, gelet haar eigen samenstelling.

De samenstelling van het VO is divers in leeftijd en geslacht; er zitten zowel (kandidaat)leden van boven als van onder de 40 jaar in het VO, en twee van de leden zijn vrouw.

- *Zittingsduur (norm 34)*

De zittingsduur van een lid van het bestuur en het VO is maximaal drie jaar, een jaar minder dan de Code voorschrijft als maximum. De periode van drie jaar sluit exact aan bij het Ondernemingsraadbestel van KLM.

In de statuten van het pensioenfonds is geen bepaling opgenomen over herbenoeming. De Code schrijft voor dat een bestuurslid en een lid van het VO maximaal twee keer kunnen worden herbenoemd, waarmee een maximum wordt gesteld van twaalf jaar. Dit zou de ruimte bieden aan een individueel lid van het bestuur of het VO van het pensioenfonds om drie keer te worden herbenoemd, om zo op de maximum gestelde periode van 12 jaar uit te komen. De praktijk laat zien dat deze

situatie vanaf de huidige zittingstermijn niet voorkomt. De leden van de RvT worden benoemd voor een termijn van ten hoogste vier jaar, met de mogelijkheid tot herbenoeming voor één termijn.

In onderstaand tabel zijn de acht normen uit de Code opgenomen, waarover expliciet moet worden gerapporteerd met daarin verwijzingen naar verdere toelichting van deze normen in het jaarverslag.

Rapportagenorm	Voldoet het pensioenfonds aan de norm?	Vindplaats toelichting jaarverslag of website
Norm 5 Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	Ja	Het bestuur rapporteert in hoofdstuk 4 over het beleid dat het in 2020 voerde, de gerealiseerde uitkomsten van dat beleid en de beleidskeuzes die het bestuur maakte ten aanzien van het beleggings-, financieel- en communicatiebeleid.
Norm 31 De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, alsook tussen-tijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.	Ja	Het bestuur rapporteert in hoofdstuk 5 over de governancestructuur, de samenstelling van de pensioenfondsorganen en de geschiktheid van de leden.
Norm 33 In zowel het bestuur als in het VO of het BO is er ten minste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.	Nee	Het bestuur rapporteert in paragraaf 5.5 over de diverse samenstellingen van pensioenfondsorganen, de doelen ten aanzien van diversiteit en de stappen voor het bevorderen van diversiteit.
Norm 47 Het intern toezicht betreft deze Code bij de uitoefening van zijn taak.	Ja	De RvT betreft de Code bij de uitoefening van zijn taak en rapporteert hierover in zijn rapportage intern toezicht.
Norm 58 Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.	Ja	In paragraaf 1.3 beschrijft het bestuur de missie, visie en strategie van het pensioenfonds.

Rapportagenorm	Voldoet het pensioenfonds aan de norm?	Vindplaats toelichting jaarverslag of website
Norm 62 Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.	Ja	Het bestuur licht in paragraaf 4.1 de overwegingen toe om maatschappelijk verantwoord te beleggen.
Norm 64 Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.	Ja	In hoofdstuk 5 rapporteert het bestuur over de naleving van de gedragscode alsmede over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.
Norm 65 Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	Ja	Het bestuur rapporteert in paragraaf 3.2 over de behandeling van klachten en geschillen.

Gedragscode

Voor de leden van het bestuur geldt een gedragscode. Deze code moet (de schijn van) belangenverstrengeling en ongeoorloofde handelingen voorkomen. Door de uitbesteding aan de uitvoeringsorganisatie hebben bestuursleden geen directe betrokkenheid bij het aangaan van zakelijke relaties of (voorgenomen) beleggingstransacties. Ook beschikken zij hierdoor niet over vertrouwelijke marktinformatie. Bestuursleden hebben de jaarlijkse verklaring over de naleving van de gedragscode ondertekend en hun eventuele nevenactiviteiten gemeld. Deze staan in de bijlage Functies en nevenfuncties bestuur.

Mede vanuit de vergunningen van de Wet op het financieel toezicht (Wft) geldt voor de medewerkers van de uitvoeringsorganisatie een eigen gedragscode. Deze voldoet aan de door de AFM gestelde eisen. De code omvat ook een insiderregeling voor het voorkomen van (de schijn van) handel met voorwetenschap. Naast de algemene gedragscode heeft de uitvoeringsorganisatie een code voor internetgebruik en e-mail, een klokkenluidersregeling en een incidentenregeling.

In 2020 waren er geen situaties die aanleiding gaven tot acties van de compliance officer van het pensioenfonds. Deze functionaris is door het pensioenfonds aangesteld om toe te zien op de naleving van wet- en regelgeving binnen de organisatie. De uitvoeringsorganisatie heeft een eigen compliance officer. Het pensioenfonds integreert de conclusies van de compliance officer van de uitvoeringsorganisatie in de rapportage van de compliance officer van het bestuur.

Melding onregelmatigheden

In 2020 waren er 27 aan het pensioenfonds gerelateerde meldingen op grond van de incidentenregeling, elk met een eigen impactclassificatie. De impactclassificatie is bepalend voor de wijze van afhandeling, communicatie en rapportage van het incident en of een incident meldingswaardig is richting de toezichthouder. Op basis van deze classificatie hebben er geen meldingen richting de toezichthouder

plaatsgevonden. Het gaat hierbij om incidenten die zich bij de uitvoeringsorganisatie voordeden met betrekking tot de dienstverlening aan het pensioenfonds. Er vonden in 2020 geen meldingen plaats op basis van de klokkenluidersregeling.

Privacy

In 2020 zijn er twee privacy-incidenten gemeld, beide met een lage impact. In 2020 is uitvoering gegeven aan het privacybeleid conform de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG).

Mevrouw mr. G. Somaroo is privacy officer van het pensioenfonds.

Jaarlijks voert de privacy officer van het pensioenfonds een privacy self assessment uit over de naleving van de AVG door het pensioenfonds. Hierin is de pensioenuitvoering door BSG meegenomen. Het pensioenfonds voldoet hiermee aan de Gedragslijn van de Pensioenfederatie, waarin het pensioenfonds wordt verplicht om een interne controle uit te voeren op de naleving van de Gedragslijn.

Beheerst beloningsbeleid

Voor pensioenfondsen is een beloningsbeleid wettelijk verplicht. Dat beleid heeft als doel het voorkomen van het nemen van te grote risico's door beloningselementen, zoals bonussen. Het pensioenfonds hanteert het volgende beloningsbeleid:

- *Beloning van het pensioenfondsbestuur*

Bestuurders kunnen aanspraak maken op een vergoeding als tegemoetkoming voor de tijd die ze besteden aan het pensioenfonds en de verantwoordelijkheid die ze dragen. Deze tegemoetkoming bedraagt circa EUR 8.000 bruto per jaar met de mogelijkheid van verhoging voor enkele specifieke functies tot iets meer dan EUR 10.000 bruto per jaar. Voor gepensioneerd bestuursleden geldt een vergoeding van circa EUR 15.000 per jaar omdat deze bestuursleden geen gebruik kunnen maken van een vergoeding in tijd bij de werkgever. Oorspronkelijk zijn de bestuursvergoedingen gebaseerd op de SER-regeling voor vacatiegelden. Het pensioenfonds betaalt de vergoeding voor werkgeversleden in het bestuur aan KLM. Er is geen sprake van bonussen of ontslagvergoedingen.

Verder kunnen bestuursleden aanspraak maken op een vaste onkostenvergoeding voor gebruik van privéapparatuur, telefoon- en internetkosten en abonnementen. Ook hebben ze recht op een kilometervergoeding voor de reiskosten voor het bijwonen van pensioenfondsactiviteiten. Deze onkostenvergoeding is in overeenstemming met de zogenoemde vrijwilligersregeling en bedraagt circa EUR 1.500 bruto per jaar. Van verdere declaratie van gemaakte kosten is geen sprake.

- *Beloning van externe deskundigen*

Het pensioenfonds zet externe deskundigen in, bijvoorbeeld voor beleggingsadvies en intern toezicht. Zij krijgen een beloning op basis van een marktconform tarief en hun urenbesteding. De voorzitter ontvangt een vaste vergoeding, die eveneens gebaseerd is op een marktconform tarief en zijn urenbesteding. Er is geen sprake van bonussen of ontslagvergoedingen.

- *Beloning bij de uitvoeringsorganisatie*

Het pensioenfonds besteedt een belangrijk deel van zijn werkzaamheden uit aan BSG. Naast een vaste beloning verstrekt BSG ook een variabele beloning. Deze is verbonden aan targets en bedraagt maximaal 10% van het vaste inkomen. Bij een aantal functies is dit maximaal 20%. De variabele beloning staat in redelijke verhouding tot de prestatie en de vaste beloning. Daarbij is de variabele beloning niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het pensioenfonds of de beleggingspools waarin het pensioenfonds participeert. BSG voldoet aan de Regeling beheerst beloningsbeleid Wft 2014.

In 2020 betaalde het pensioenfonds EUR 146.000 (2019: EUR 174.000) aan vergoedingen voor de bestuursleden en de voorzitter. Deze verlaging is te verklaren omdat het pensioenfonds een groot bedrag aan vergoedingen over het jaar 2018 in 2019 heeft voldaan. In 2020 betaalde het pensioenfonds EUR 57.000 (2019: EUR 57.000) aan vergoedingen aan leden van de RvT. Daarnaast betaalde het pensioenfonds EUR 24.000 (2019: EUR 33.000) aan externe deskundigen. Al deze bedragen zijn bij benadering, en voor zover van toepassing inclusief btw.

5.6 Sancties

In 2020 kreeg het pensioenfonds geen boetes of dwangsommen opgelegd. Evenmin was er sprake van andere maatregelen, zoals een aanwijzing van de toezichthouder of het aanstellen van een bewindvoerder of curator.

6 KOSTEN

Dit hoofdstuk geeft inzicht in de kosten van het pensioenfonds. Hierbij hanteert het pensioenfonds de aanbevelingen van de Pensioenfederatie. De kosten van het pensioenfonds bestaan uit de kosten voor de pensioenuitvoering, de kosten voor het vermogensbeheer en de transactiekosten van het vermogensbeheer. De bestuurs- en beheerskosten alsmede de kosten van bestuursondersteuning en advisering worden voor 60% toegerekend aan pensioenuitvoering (kosten per deelnemer) en voor 40% aan vermogensbeheer. Deze verdeelsleutel is gebaseerd op de gemiddelde bestuurlijke agenda (bestuurs- en commissievergaderingen en behandelde onderwerpen) over een periode van vijf jaar en de daaraan gerelateerde uren bestuursondersteuning.

6.1 Kosten pensioenuitvoering

De uitvoeringskosten worden betaald door het pensioenfonds. Een deel van de uitvoeringskosten heeft direct te maken met zichtbare activiteiten. Denk daarbij aan het administreren en uitkeren van de pensioenen, de communicatie met deelnemers, voorbereiden van vergaderingen en het maken van het jaarverslag. Op deze kosten heeft het bestuur invloed.

Daarnaast zijn er directe kosten die het bestuur niet kan beïnvloeden. Voorbeelden hiervan zijn de kosten van het externe toezicht: de jaarlijkse heffingen, de informatievoorziening van toezichthouders en de medewerking aan toezichtonderzoeken. Ook de kosten van het interne toezicht en die van de certificerende actuaris en accountant horen hierbij.

Verder leidt nieuwe wetgeving regelmatig tot wijziging van de pensioenregeling of aanpassingen van processen of procedures. De kosten daarvan kan het fonds maar beperkt beïnvloeden.

De totale directe kosten (beïnvloedbaar en niet-beïnvloedbaar) bedragen EUR 1.384 duizend waarvan EUR 828 duizend wordt toegerekend aan pensioenuitvoering.

De volgende tabel geeft de uitvoeringskosten weer, uitgesplitst naar de verschillende functies in het pensioenfonds (bedragen in duizend euro's) inclusief het percentage van de kosten die zijn toegerekend aan de pensioenuitvoeringskosten:

		2020 Kosten	2019 Kosten
Kostenpost			
Pensioenadministratie	100%	1.339	1.475
Communicatie en bestuursondersteuning	60%	1.271	936
Bestuur en beheer pensioenfonds	60%	170	232
Extern advies	60%	267	81
Extern toezicht	60%	287	261
Accountant	60%	38	45
Certificering Actuaris	100%	31	30
Contributies en bijdragen	60%	18	19
Overige	60%	17	26
Totale uitvoeringskosten		3.438	3.105

De volgende tabel geeft een overzicht van de kosten van de pensioenuitvoering en de kosten per deelnemer. Het pensioenfonds past de aanbevelingen van de Pensioenfederatie over de wijze van bepalen van het aantal deelnemers toe. Daaruit volgt dat de gepresenteerde kosten inclusief btw en eventuele eenmalige activiteiten en/of investeringen zijn. Deze worden hieronder nader toegelicht.

	2020	2019
Kosten pensioenuitvoering exclusief risico deelnemers (in duizenden euro's)	3.438	3.105
Gemiddeld aantal actieve deelnemers en pensioengerechtigden	5.611	5.491
Pensioenuitvoeringskosten exclusief risico deelnemers per deelnemer (in euro's)	608	565
Pensioenuitvoeringskosten inclusief risico deelnemers per deelnemer (in euro's)	613	581
Pensioenuitvoeringskosten inclusief risico deelnemers per deelnemer exclusief btw	516	501

Toelichting ontwikkeling uitvoeringskosten

Vanaf 1 januari 2017 brengt de uitvoeringsorganisatie btw in rekening over verschillende uitbestede diensten. Dit leidt tot een structurele toename van de uitvoeringskosten.

In de totale kosten pensioenadministratie van EUR 1.339 duizend zit EUR 232 duizend btw. In de andere kosten die worden toegerekend aan pensioenuitvoering van EUR 2.099 duizend zit EUR 315 duizend btw. Dit betekent dat de totale btw in de pensioenuitvoeringskosten EUR 547 duizend bedraagt (EUR 97 per deelnemer).

Het pensioenfonds is in 2017 gestart met een onderzoek naar de mogelijkheden om de btw-last te mitigeren. Sinds het derde kwartaal 2017 dient het pensioenfonds elk kwartaal een bezwaarschrift c.q. verzoek om teruggaaf inzake aangifte omzetbelasting in. De Belastingdienst verzet zich tegen de PPG-route⁹ waardoor een procedure noodzakelijk is. Het geschil ligt bij de Rechtbank en er wordt later in 2021 of 2022 een uitspraak verwacht.

In 2020 bedroegen de eenmalige kosten voor pensioenadministratie en de toegerekende kosten communicatie en bestuursondersteuning EUR 122 duizend (EUR 22 per deelnemer) en houden voornamelijk verband met het DNB beleggingsonderzoek en verschillende andere aanpassingen van de pensioenadministratie.

6.2 Kosten vermogensbeheer

De volgende factoren bepalen in belangrijke mate de hoogte van de vermogensbeheerkosten:

- beleggingsmix;
- schaalgrootte;
- mate van actief of passief beheer;
- mate van directe of indirecte beleggingen.

Bij de besluitvorming over de beleggingsmix houdt het pensioenfonds wel rekening met de kosten, maar deze zijn daarvoor niet doorslaggevend. Door de beleggingsportefeuille samen te voegen (poolen)

⁹ In 2013 heeft de Europese rechter uitspraak gedaan in de PPG-zaak. Deze zaak is afkomstig uit Nederland en biedt voor pensioenfondsden mogelijkheden tot beperking van de btw-lasten op uitvoeringskosten. PWC ondersteunt inmiddels zo'n 15 à 20 pensioenfondsden (waaronder Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM) bij dit construct (o.a. PME en BPF Bouw) en heeft ook contact hierover met de Pensioenfederatie.

met die van Algemeen Pensioenfonds KLM, Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel en een aantal andere, kleinere partijen in beleggingsfondsen (pools) kunnen schaalvoordelen worden gerealiseerd. De mate van actief beheer of passief beheer is stuurbaar. Binnen de beleggingsportefeuille is sprake van zowel actief als passief beheer. Verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit directe beleggingen, vooral beursgenoteerde aandelen en beursgenoteerde obligaties. De portefeuilles niet-beursgenoteerd vastgoed, niet-beursgenoteerde aandelen (private equity) en hypothecaire leningen betreffen indirecte beleggingen (fund-of-fundstructuren). Een klein deel van de portefeuilles beursgenoteerd vastgoed en beursgenoteerde aandelen bestaat eveneens uit indirecte beleggingen.

De kosten voor vermogensbeheer worden berekend op basis van het zogenoemde look-through-principe. Dit wil zeggen dat de vermogensbeheerkosten van alle lagen van alle structuren zoveel mogelijk inzichtelijk worden gemaakt. Naast de aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten wordt dus ook het aandeel in de onderliggende vermogensbeheerkosten van beleggingsfondsen in aanmerking genomen.

De door de operationele managers in rekening gebrachte beheervergoeding vormt de belangrijkste kostencategorie. Verreweg het grootste deel hiervan betreft een vaste fee op basis van het beheerde vermogen en is dus onafhankelijk van de prestatie van de vermogensbeheerder. Een klein deel van de beheervergoeding is wel prestatieafhankelijk. Andere vermogensbeheerkosten zijn onder meer kosten van fiduciair beheer, bewaarloon van de custodian, advieskosten, controlekosten, toezichtskosten, kosten van securities lending en (toegerekende) kosten van bestuur en financieel beheer.

De kosten voor vermogensbeheer bedroegen in totaal EUR 45,4 miljoen (2019: EUR 41,1 miljoen):

	2020	2019
Vergoeding operationeel vermogensbeheer	31,7	27,2
Vergoeding fiduciair vermogensbeheer	8,5	8,6
Overig	5,2	5,3
Totaal	45,4	41,1

In het volgende overzicht zijn de kosten vermogensbeheer per beleggingscategorie en gerelateerd aan het gemiddeld belegd vermogen weergegeven (bedragen in miljoenen euro's):

	Gemiddeld belegd vermogen	Beheer- vergoeding	Prestatie- afhankelijk	Overig	Totaal kosten	Relatief (%)
2020						
Vastgoed						
Beursgenoteerd	655	0,6	–	0,5	1,1	0,17
Niet-beursgenoteerd	983	10,3	0,3	3,4	14,0	1,42
Totaal	1.638	10,9	0,3	3,9	15,1	0,92
Aandelen						
Beursgenoteerd	2.505	3,4	3,7	3,2	10,3	0,41
Niet-beursgenoteerd	304	3,6	0,8	2,6	7,0	2,30
Totaal	2.809	7,0	4,5	5,8	17,3	0,62
Vastrentende waarden						
Beursgenoteerd	3.982	6,4	–	3,0	9,4	0,24
Onderhands	775	2,6	–	1,0	3,6	0,46
Totaal	4.757	9,0	–	4,0	13,0	0,27
Totaal	9.204	26,9	4,8	13,7	45,4	0,49
2019						
Vastgoed						
Beursgenoteerd	378	0,4	–	0,3	0,7	0,18
Niet-beursgenoteerd	1.015	8,7	0,3	3,4	12,4	1,22
Totaal	1.393	9,1	0,3	3,7	13,1	0,94
Aandelen						
Beursgenoteerd	2.511	4,8	–	3,2	8,0	0,33
Niet-beursgenoteerd	530	4,0	–	2,0	6,0	2,34
Totaal	2.764	8,8	–	5,2	14,0	0,51
Vastrentende waarden						
Beursgenoteerd	4.308	6,9	–	3,8	10,7	0,23
Onderhands	670	2,1	–	1,2	3,3	0,49
Totaal	5.278	9,0	–	5,0	14,0	0,27
Totaal	9.435	26,9	0,3	14,0	41,1	0,44

De vermogensbeheerkosten zijn gestegen ten opzichte van vorig jaar met 5 basispunten. De voornaamste reden hiervoor zijn de prestatievergoedingen vanwege het behalen van goede rendementen dat resulteert in een stijging van 5 basispunten. De besparing van beheervergoeding bij liquide beleggingen door meer passief te beleggen worden negatief gecompenseerd door de allocatie naar duurder illiquide beleggingen in hypotheek (onderhands).

6.3 Transactiekosten

De transactiekosten worden eveneens berekend op basis van het look-through-principe. Dit wil zeggen dat in geval van beleggingsfondsen behalve de in- en uitstapvergoedingen ook het aandeel in de door de beleggingsfondsen gemaakte aan- en verkoopkosten in aanmerking wordt genomen. In geval van fund-of-fundstructuren worden de in- en uitstapvergoedingen hierin begrepen. De berekende kosten worden verlaagd met het aandeel in de in- en uitstapvergoedingen van de beleggingsfondsen, die voor het beleggingsfonds immers opbrengsten vormen.

De transactiekosten bedragen totaal EUR 31,7 miljoen (2019: EUR 14,3 miljoen):

	2020			2019		
	Gemiddeld belegd vermogen	Kosten	Relatief (%)	Gemiddeld belegd vermogen	Kosten	Relatief (%)
Vastgoed	1.638	5,6	0,34	1.393	1,8	0,13
Aandelen	2.809	4,6	0,16	2.764	5,6	0,20
Vastrentende waarden	4.757	18,5	0,39	5.278	6,4	0,12
Totaal exclusief derivaten	9.204	28,7	0,31	9.435	13,8	0,14
Derivaten		3,0	0,03		0,5	0,01
Totaal	9.204	31,7	0,34	9.435	14,3	0,15

De transactiekosten zijn meer dan verdubbeld in vergelijking met 2019. Voor vastgoed geldt dat de bied/laat koers is gestegen en het pensioenfonds meer beleggingen heeft gealloceerd naar deze categorie. Dit kostte het pensioenfonds 4 basispunten. Voor aandelen geldt dat er meer passief is belegd wat 1 basispunt minder aan kosten gaf. De allocatiestudie vastrentende waarden is in 2020 geïmplementeerd. Veel stukken zijn aangekocht en verkocht. Dit gebeurde tegen een hoge bied/laat koers in de markt. Dit kostte het pensioenfonds 13 basispunten. De aanschaf van derivaten om de risico's van inflatie te mitigeren kostte het pensioenfonds 3 basispunten.

6.4 Vergelijking pensioenuitvoerings- en vermogensbeheerkosten met andere pensioenfondsen

Kosten van pensioenfondsen zijn van grote maatschappelijke betekenis

Kosten van pensioenfondsen zijn van grote maatschappelijke betekenis: een lager kostenniveau leidt tot een hoger collectief pensioenvermogen bij een gelijkblijvend rendements- en risicoprofiel. Het is dus van belang dat de kosten voor een pensioenfonds inzichtelijk zijn, bijvoorbeeld door deze te vergelijken met de kosten van andere, vergelijkbare, pensioenfondsen.

Vergelijking kosten met andere pensioenfondsen: benchmarking

Een benchmarkcijfer is de meest eenvoudige manier waarop de kosten in context kunnen worden gezet, waarbij rekening wordt gehouden met de specifieke kenmerken van het pensioenfonds en het beleggingsbeleid. Hiertoe is een gespecialiseerd onderzoek nodig, waarbij onder andere rekening wordt gehouden met de beleggingsmix (verhouding aandelen, vastrentende waarden, vastgoed en binnen de categorieën tussen liquide en illiquide beleggingen), de wijze van implementatie (intern of extern beheer, passief beheer waarbij een index wordt gevolgd of actief beheer waarbij bewust van een index wordt afgeweken, beleggingen op naam van het pensioenfonds of participaties in een beleggingsfonds) en schaalgrootte (waarbij in het algemeen geldt dat hoe groter het fonds is qua vermogen, hoe lager de relatieve kosten zullen zijn).

Het pensioenfonds heeft in 2019 en 2020 niet aan een dergelijk onderzoek meegedaan.

Om toch een beeld te krijgen van de hoogte van de pensioenuitvoeringskosten en vermogensbeheerkosten, wordt gebruikgemaakt van de inzichten uit het rapport “Werk in uitvoering bij pensioenfondsen 2020. Inzicht in de pensioenbeheer-, vermogensbeheer- en transactiekosten van Nederlandse pensioenfondsen” van LCP van 10 september 2020. Dit rapport geeft een kader voor de beoordeling van de vermogensbeheerkosten in 2019.

Resultaten van de vergelijking

In de volgende tabel staan de uitkomsten van de vergelijking. Het gemiddeld aantal deelnemers (waarbij alleen actieven en pensioengerechtigden worden meegenomen) bedraagt 5.491. Hiermee kwalificeert het fonds als klein (1.000 - 10.000) en zit daarmee in het midden van het aantal deelnemers voor klein. Met een gemiddeld belegd vermogen van EUR 9,4 miljard kwalificeert het fonds zich als middelgroot (1 miljard - 10 miljard euro).

De pensioenuitvoeringskosten worden aangegeven in euro's per deelnemer. De vermogensbeheerkosten en transactiekosten worden aangegeven als percentage van het gemiddeld belegd vermogen.

Kosten 2019	Pensioenfonds	LCP-benchmark
Pensioenuitvoeringskosten	581	362
Vermogensbeheerkosten	0,44%	0,39%
Transactiekosten	0,15%	0,10%

Toelichting

De pensioenuitvoeringskosten worden vergeleken met de categorie klein (tussen 1.000 en 10.000 deelnemers). De pensioenuitvoeringskosten voor kleine fondsen bedragen gemiddeld EUR 362 per deelnemer. De pensioenuitvoeringskosten bij Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM zijn verhoudingsgewijs aan de hoge kant vanwege de complexiteit van de regelingen.

Ook de vermogensbeheerkosten en de transactiekosten zijn hoger dan gemiddeld voor de categorie middelgroot. Het fonds alloceert een deel van zijn vermogen naar actieve mandaten. Daarbij wordt geprobeerd om de geselecteerde benchmark te verslaan. Dit zijn mandaten met hogere kosten. Dit kan een oorzaak zijn voor de hogere kosten van het fonds.

Daarnaast heeft er in 2019 en 2020 een transitie van de aandelenportefeuille en de vastrentendewaardenportefeuille plaatsgevonden. Hierbij is het aantal beleggingscategorieën verminderd en wordt per saldo meer gealloceerd naar passief beheerde beleggingen. Daarnaast is er in 2020 veel gehandeld in derivaten om inflatierisico af te dekken. Dit zorgde in de jaren 2019 en 2020 voor relatief hoge transactiekosten. Hiertegenover staat naar verwachting een verlaging van de vermogensbeheerkosten en transactiekosten in de komende jaren.

6.5 Verhouding rendement en kosten

Het volgende overzicht geeft een indicatie van de verhouding tussen het totaalrendement en zowel de vermogensbeheerkosten als de transactiekosten:

(in %)	2020	2019
Bruto totaalrendement	5,0	14,2
Kosten vermogensbeheer	-0,5	-0,4
• Vergoeding operationeel vermogensbeheer	-0,4	-0,3
• Vergoeding fiduciair vermogensbeheer	-0,1	-0,1
Transactiekosten	-0,3	-0,2
Netto totaalrendement	4,2	13,6
Vergoeding fiduciair vermogensbeheer	0,1	0,1
Netto totaalrendement exclusief vergoeding fiduciair vermogensbeheer	4,3	13,7

In bovenstaand overzicht zijn de kosten voor vermogensbeheer opgesplitst in een vergoeding voor operationeel beheer en een vergoeding voor fiduciair beheer. Laatstgenoemde vergoeding wordt bij het nettorendement opgeteld om aan te sluiten bij de kerncijfers van het pensioenfonds, zoals weergegeven in het begin van dit jaarverslag.

7 RISICOMANAGEMENT

7.1 Risicobeleid

Het bestuur is verantwoordelijk voor de organisatie van het risicomanagement en de beheersing van de risico's waaraan het pensioenfonds is blootgesteld. Het pensioenfonds werkt met integraal risicomanagement (IRM) en managet derhalve alle verschillende risicogebieden in onderlinge samenhang.

Risicoprofiel

Het pensioenfonds heeft het IRM ingericht volgens de richtlijnen van toezichthouder DNB en artikel 143 Pensioenwet ('een pensioenfonds richt zijn organisatie zodanig in dat deze een beheerste en integere bedrijfsvoering waarborgt'). Daarnaast gaat het pensioenfonds uit van de beginselen van het COSO ERM-raamwerk (ERM: Enterprise Risk Management) voor het beoordelen en inrichten van risicomanagement en best practices. Het pensioenfonds onderscheidt de volgende financiële en niet-financiële risico's:

Financiële risico's

Financiële risico's zijn risico's die direct verband houden met de financiële positie van het pensioenfonds. Het pensioenfonds hanteert hiervoor de volgende indeling:

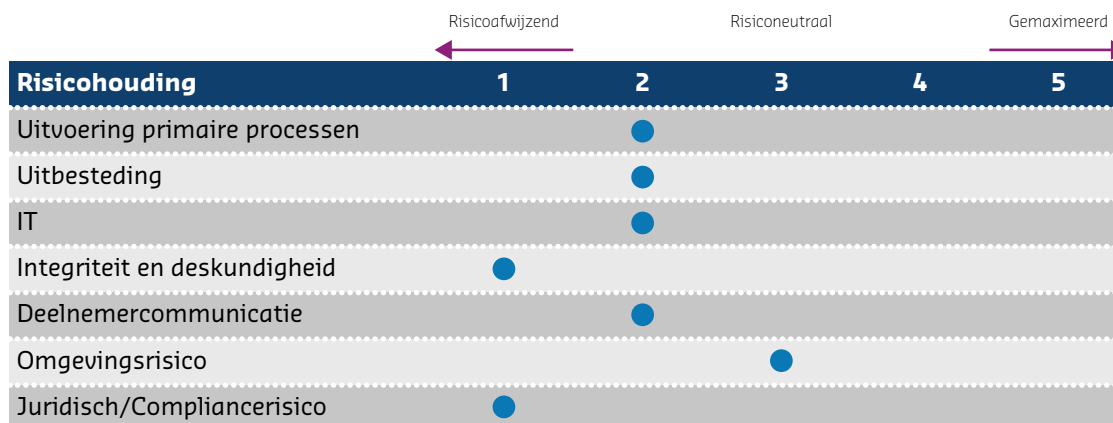
1. renterisico
2. inflatierisico
3. aandelen- en vastgoedrisico
4. valutarisico
5. kredietrisico en tegenpartijrisico
6. verzekeringstechnisch risico
7. concentratierisico
8. actief risico
9. risico's van derivaten
10. liquiditeitsrisico

Niet-financiële risico's

De term 'niet-financieel' betekent niet dat deze risico's geen financiële schade kunnen veroorzaken bij het pensioenfonds. Er is alleen geen rechtstreekse relatie tussen deze risico's en de financiële positie van het pensioenfonds. Het pensioenfonds onderscheidt de volgende niet-financiële risico's:

11. uitbestedingsrisico
12. operationeel risico
13. juridisch risico
14. IT-risico
15. omgevingsrisico
16. integriteitsrisico

Redenerend vanuit de missie, visie en strategie heeft het pensioenfonds voor alle niet-financiële risico's een risicohouding vastgesteld, inclusief risicotoleranties. Hiermee vergroot het pensioenfonds zijn mogelijkheden tot risicosturing voor de niet-financiële risico's.

Figuur: overzicht risicohouding niet-financiële risico's

Risicobeschrijving

Hieronder wordt op hoofdlijnen weergegeven hoe het bestuur het beleid voor de beheersing van de financiële en niet-financiële risico's heeft vormgegeven.

Financiële risico's

1. *Renterisico*

Het pensioenfonds is gevoelig voor wijzigingen in de (reële) rente omdat de (reële) rentegevoeligheid van de beleggingen en die van de verplichtingen niet gelijk is. Dit rentemismatchrisico vangt het pensioenfonds op door een deel van de vastrentendewaardenportefeuille te beleggen in langlopende staatsobligaties en inflatieobligaties. Het pensioenfonds gebruikt renteswaps en inflatieswaps voor een verdere beperking van het mismatchrisico. Daarnaast hanteert het pensioenfonds looptijdbuckets om het curverisico te beheersen.

Het pensioenfonds voert een dynamisch reëlerenterisicoafdeckingsbeleid waarbij de hoogte van de renteafdekking afhankelijk is van het niveau van de reële rente. Het pensioenfonds voert maandelijks een renteafdeckingsberekening uit op basis waarvan het renteafdeckingspercentage wordt gemonitord.

2. *Inflatierisico*

De koopkracht van de door deelnemers opgebouwde pensioenaanspraken is gevoelig voor de inflatie. Het pensioenfonds heeft als ambitie een welvaartvast pensioen te kunnen uitkeren, en daarvoor de pensioenaanspraken te indexeren met de loonindex. Om dit mogelijk te maken heeft het pensioenfonds in de beleggingsstrategie oog voor de inflatiegevoeligheid van de beleggingen. Dit komt tot uiting in het reëlerenterisicoafdeckingsbeleid, maar ook beleggingen in aandelen en vastgoed spelen hierbij een rol.

3. *Aandelen- en vastgoedrisico*

Het aandelen- en vastgoedrisico is het risico van daling van de marktprijzen. Het pensioenfonds beheerst het aandelen- en vastgoedrisico door goed te spreiden binnen de beleggingsportefeuille (diversificatie).

4. *Valutarisico*

Het pensioenfonds belegt ook in beleggingsinstrumenten gedenomineerd in niet-euro valuta's. Hierdoor is het pensioenfonds gevoelig voor koersschommelingen van de betreffende valuta ten opzichte van de euro. Om dit kortetermijn-valutarisico te beheersen hanteert het pensioenfonds een valutaafdeckingsbeleid, waarbij het valutarisico van vastrentende categorieën deels wordt afgedekt.

5. *Kredietrisico en tegenpartijrisico*

Kredietrisico is het risico dat een belegging in vastrentende waarden (lening, deposito of obligatie) in waarde daalt door een faillissement of een verslechtering van de kredietwaardigheid. Het pensioenfonds beheerst dit risico voor de gehele portefeuille voornamelijk door te zorgen voor een goede spreiding over verschillende landen, sectoren en bedrijven.

De kredietwaardigheid van de portefeuille is een belangrijke indicator voor het kredietrisico. Dit risico wordt in beginsel beheerst door voldoende spreiding over verschillende instrumenten en bandbreedtes rond de allocatie naar rentedragende categorieën met een lage kredietwaardigheid (rating).

Tegenpartijrisico is een speciale vorm van kredietrisico. Het pensioenfonds sluit contracten af met tegenpartijen. Daarbij loopt het pensioenfonds een zogeheten tegenpartijrisico als deze tegenpartijen hun verplichtingen aan het pensioenfonds niet nakomen. Het pensioenfonds beheerst dit risico zo goed mogelijk door gebruik te maken van meerdere, solide tegenpartijen. Daarnaast zorgt het pensioenfonds er bij een vordering op een tegenpartij altijd voor dat deze partij voldoende onderpand (collateral) verstrekt voor het geval ze haar verplichtingen toch niet nakomt. Het pensioenfonds beheerst en monitort het tegenpartijrisico dagelijks.

6. *Verzekeringstechnisch risico*

Het verzekeringstechnisch risico is het risico op verliezen of op een ongunstige verandering in de waarde van de technische voorziening door een ondeugdelijke prijsstelling of inadequate aannames over de vaststelling van de technische voorzieningen.

Het belangrijkste verzekeringstechnische risico is het langlevensrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer leven dan verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Het pensioenfonds berekent de voorziening pensioenverplichtingen op basis van de meest recente prognosetafels en fondsspecifieke correcties voor ervaringssterfte. Zo houdt het pensioenfonds rekening met toekomstige verbetering van de levensverwachting en de kenmerken van de eigen pensioenfondspopulatie.

Daarnaast is er nog het arbeidsongeschiktheidsrisico. Dit is het risico dat verliezen optreden als gevolg van verschillen tussen de werkelijke en veronderstelde schade die voortkomt uit arbeidsongeschiktheid.

Jaarlijks voert het pensioenfonds een analyse uit van de verzekeringstechnische risico's die het pensioenfonds loopt, door gehanteerde aannames af te zetten tegen de feitelijke waarnemingen. Zo toetst het pensioenfonds of de premies en de voorzieningen toereikend zijn.

7. *Concentratierisico*

Concentratierisico treedt op wanneer een groot deel van het belegd vermogen in dezelfde beleggingscategorie, regio, stijl en/of partij is geconcentreerd. Het pensioenfonds kiest in zijn beleggingsstrategie daarom voor een weloverwogen spreiding en neemt de diversificatievoordelen van beleggingscategorieën mee bij de bepaling van het beleggingsbeleid.

8. *Actief risico*

Het pensioenfonds bepaalt met Asset Liability Management (ALM) de verdeling van zijn strategische beleggingsportefeuille. Indien mogelijk stelt het pensioenfonds voor elke beleggingscategorie en regio binnen deze portefeuille een representatieve benchmark vast. In aanvulling daarop hanteert het pensioenfonds een raamwerk om te bepalen of een categorie actief of passief ingevuld dient te worden.

De feitelijke beleggingsportefeuille kan afwijken van de strategische beleggingsportefeuille, wat leidt tot zogenaamd actief risico. Het pensioenfonds hanteert hiervoor de (ex-ante) tracking error, een maatstaf voor de verwachte rendementsverschillen tussen de werkelijke en de strategische portefeuille.

Het pensioenfonds beheerst het actief risico door het vaststellen van limieten en de (continue) monitoring daarvan.

9. *Risico's van derivaten*

In het strategisch beleggingsbeleid heeft het pensioenfonds beleggingsrisico's gedefinieerd die het expliciet wil beheersen. Het gaat om het reëlerenterisico en het valutarisico. Voor de beheersing hiervan is de inzet van derivaten onder voorwaarden toegestaan. Ook dit brengt risico's met zich mee. Het pensioenfonds hanteert verschillende restricties ten aanzien van het gebruik van OTC-derivaten. Onder meer over de spreiding naar tegenpartijen, het toegestane onderpand en de uitwisseling van het onderpand. Op deze manier worden de risico's van het gebruik van derivaten gemitigeerd.

10. *Liquiditeitsrisico*

Liquiditeitsrisico is het risico dat het pensioenfonds onvoldoende liquide middelen heeft om op korte termijn aan de verplichtingen te voldoen. Ook derivatenposities en commitments voor Nederlandse woninghypotheken, private equity en privaat vastgoed kunnen leiden tot contractuele verplichting tot bijstorting en dus liquiditeitsrisico. Het liquiditeitsrisico is beperkt omdat de beleggingsportefeuille voor het grootste deel bestaat uit liquide vermogenstitels. De liquiditeit van de portefeuille wordt driemaandelijks gemonitord in de kwartaalrapportages.

Niet-financiële risico's

11. *Uitbestedingsrisico*

Het uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van uitbestede werkzaamheden wordt geschaad. Het pensioenfonds besteedt de pensioenuitvoering, de bestuursondersteuning en het vermogensbeheer uit aan BSG. Het uitbestedingsrisico van het pensioenfonds is vooral het risico dat BSG niet handelt volgens het verstrekte mandaat. Voor de beheersing hiervan heeft het pensioenfonds duidelijke voorwaarden vastgelegd en uitgewerkt in een service level agreement (SLA). De uitvoeringsorganisatie legt jaarlijks verantwoording af over de beheersing van de processen. Ze overlegt hierbij ook een ISAE 3402-rapportage inclusief een 'in control statement'. Deze rapportage beschrijft beheersdoelstellingen en beheersmaatregelen voor alle processen die BSG voor het pensioenfonds uitvoert. De rapportage wordt gecertificeerd door een externe auditor. Tevens rapporteert BSG ieder halfjaar over de status van de risicobeheersing in haar rapportage over niet-financiële risico's, en elk kwartaal over eventuele incidenten.

12. *Operationeel risico*

Operationeel risico treedt op bij de uitvoering van de pensioen- en beleggingsactiviteiten. Het heeft te maken met niet-afdoende of falende interne processen en systemen, met menselijke gedragingen of met externe gebeurtenissen. Het pensioenfonds heeft de uitvoering uitbesteed. Hierdoor draagt vooral de uitvoeringsorganisatie zorg voor de beheersing van het operationeel risico. Het bestuur ontvangt jaarlijks een ISAE-rapportage (zie hierboven bij uitbestedingsrisico) waarin ook de opzet, bestaan en werking van de beheersmaatregelen op de operationele risico's vanuit de uitvoeringsorganisatie zijn opgenomen. De halfjaarlijkse rapportage over niet-financiële risico's en de incidentenrapportage vormen eveneens belangrijke input voor de beoordeling en beheersing van het operationele risico.

13. *Juridisch risico*

Het juridisch risico hangt samen met (veranderingen in) wet- en regelgeving, waardoor de rechtspositie van het pensioenfonds mogelijk in gevaar komt. Dit kan ook gebeuren doordat het pensioenfonds contractuele bepalingen niet afdwingbaar of niet correct heeft gedocumenteerd.

Een belangrijk onderdeel van juridisch risico is het compliancerisico. Het compliancerisico omvat het niet naleven door het pensioenfonds van interne regelgeving, zoals de gedragscode en beleggingsrichtlijnen. Beheersing van het compliancerisico vindt onder meer plaats door afspraken in de SLA met BSG over de inrichting en naleving van compliance. Daarnaast heeft het pensioenfonds een

eigen compliance officer. Deze ziet onder andere toe op de naleving van de gedragscode door het bestuur van het pensioenfonds.

14. *IT-risico*

Het pensioenfonds loopt een risico dat informatietechnologie (IT) de bedrijfsprocessen van de uitvoeringsorganisatie en de informatievoorziening onvoldoende integer, niet-continu of onvoldoende beveiligd ondersteunt. Dit IT-risico kan bijvoorbeeld optreden als de IT-strategie en het IT-beleid niet of onvoldoende zijn toegerust voor de bedrijfsprocessen. Daarnaast kan sprake zijn van het IT-risico bij:

- de beveiliging (bijvoorbeeld toegang voor niet-geautoriseerde gebruikers);
- de beheersbaarheid (ontoereikend beheer van de ICT-omgeving);
- de continuïteit (het niet beschikbaar zijn van de IT-infrastructuur, waaronder applicaties en systemen).

Informatietechnologie is een belangrijk speerpunt van het pensioenfonds. Het pensioenfonds heeft IT periodiek op de agenda staan. Zo voert het pensioenfonds IT-risk self assessments uit. Op basis van de uitkomsten (her)formuleert het pensioenfonds zijn IT-beleid en zijn informatiebeveiligingsbeleid, inclusief aanvullende beheersmaatregelen en een daarop aansluitende rapportage. Daarnaast beoordeelt het pensioenfonds de inrichting van de IT bij de uitvoerder aan de hand van de ISAE 3402-rapportage (zie hiervoor). Belangrijke onderdelen daarvan zijn de beschrijving van IT, de IT-processen, bijbehorende beheersmaatregelen en de bevindingen van de externe accountant. BSG heeft haar informatiebeveiligingsraamwerk gebaseerd op het Toetsingskader Informatiebeveiliging van DNB.

15. *Omgevingsrisico*

Het omgevingsrisico betreft veranderingen van buiten het pensioenfonds. Het kan bijvoorbeeld gaan om verschuivende concurrentieverhoudingen, een veranderende opstelling van belanghebbenden, aantasting van de reputatie en verslechtering van het ondernemingsklimaat. Het pensioenfonds beheerst dit risico door bij de periodieke herijking van de strategie te anticiperen op nieuwe ontwikkelingen en transparant te zijn bij de belangenafweging en besluitvorming.

16. *Integriteitsrisico*

Bij het integriteitsrisico gaat het om het risico dat het pensioenfonds niet integer handelt. Het pensioenfonds beheerst dit door het continu bewaken en eventueel bijstellen van het integriteitsbeleid en door transparante communicatie met belanghebbenden. Het integriteitsbeleid omvat een visie op integriteit, diverse situaties waarin integriteit een rol speelt, de standpunten die het pensioenfonds bij die situaties inneemt en maatregelen om reputatieschade van het pensioenfonds te voorkomen.

Het pensioenfonds voert periodiek een Systematische Integriteitsrisico Analyse (SIRA) uit om de integriteitsrisico's beter zichtbaar te maken. Hiermee identificeert het pensioenfonds de relevante integriteitsrisico's binnen en buiten het pensioenfonds en in de uitvoeringsorganisatie BSG. Daarnaast organiseert het bestuur periodiek een bewustzijnsessie op het gebied van integriteit om de awareness en kennis op peil te houden.

7.2 Risicomanagementorganisatie

Risicoraamwerk

Het risicoraamwerk omvat het beleid, het risicoproces en de risicogovernance van het pensioenfonds. Deze vaste structuur met een continu proces geeft het pensioenfonds een betere controle en overzicht over de (beheersing van de) risico's. Dit zorgt ervoor dat het bestuur de risico's goed in beeld heeft, de juiste besluiten kan nemen en zo nodig tijdig kan bijsturen. Het pensioenfonds heeft het raamwerk in 2020 verder uitgewerkt, vormgegeven en geïmplementeerd, in lijn met IORP II. Met de introductie van het portefeuillehoudersmodel is aandacht besteed aan het versterken van het eerstelijns risicomanagement binnen het pensioenfonds. Dit betreft het risicomanagement binnen de verschillende portefeuilles die verdeeld zijn over de bestuursleden.

Verder heeft het pensioenfonds voor de eerste keer de eigenrisicobeoordeling (ERB) uitgevoerd en verankerd in het risicoraamwerk.

Tevens is in 2020 de interne auditfunctie verder ingericht (derdelijns risicomanagement). De rol van SFH IA wordt uitgevoerd door een door het pensioenfonds benoemde niet-bestuurder. De rol van sleutelfunctie vervuller interne audit wordt uitgevoerd door de auditfunctie van BSG of andere partijen. In gezamenlijkheid vormen zij de interne audit.

Risicogovernance

Om IRM te laten slagen, moet ook de risicogovernance als een van de bouwstenen van risicomanagement op orde zijn. Bij IRM zijn het bestuur, de SFH RB en sleutelfunctie vervuller risicobeheer, het risicobeheeroverleg (RBO), de afdeling Client Risk Management van BSG en overige belanghebbenden betrokken.

Daarnaast moet ook het systeem van ‘checks and balances’ kloppen. Voldoende functiescheiding (zie ook het 3 Lines model risk management hieronder) moet voorkomen dat een orgaan van het pensioenfonds zichzelf controleert. DNB heeft hiervoor uitgangspunten en eisen opgesteld. Tegelijkertijd speelt proportionaliteit een rol. De werkverdeling binnen het pensioenfonds moet praktisch uitvoerbaar zijn, gelet op de omvang van het bestuur, de aanwezigheid van andere (al dan niet verplichte) fondsorganen en de vereiste tijdsbesteding die aan functies kan en mag worden gekoppeld.

3 Lines model risk management

Het pensioenfonds hanteert binnen het risicobeheersysteem drie van elkaar gescheiden lijnen:

- Het eerstelijns risicomanagement is belegd bij het bestuur, de individuele portefeuillehouders en bestuurscommissies. Het bestuur maar vooral de portefeuillehouders en commissies hebben een uitvoerende risicomanagementtaak. Zij zijn verantwoordelijk voor het in kaart brengen van de voor haar relevante risico's en het beheersen van deze risico's met maatregelen.
- De risicobeheerfunctie (zie hieronder) vormt het tweedelijns risicomanagement van het pensioenfonds. De tweede lijn heeft als doel om de eerste lijn van het pensioenfonds scherp te houden, te adviseren en ondersteunen en daarmee te versterken. De taken van de risicobeheerfunctie zijn daarmee vooral controlerend, toezichhoudend, initiërend en adviserend van aard. De tweede lijn moet zich een onafhankelijk en objectief beeld kunnen vormen over het risicomanagement in de eerste lijn.
- De interne auditfunctie vormt de derde lijn. Interne audit verleent assurance over de opzet en werking van het gehele risicobeheersysteem en onderzoekt daarbij onder andere de wisselwerking tussen de eerste en tweede lijn.

De risicogovernance is als volgt ingericht:

- Het bestuur is eindverantwoordelijk en stelt de doelstellingen en de risicobereidheid vast. Op basis hiervan voert het pensioenfonds zijn risicomanagement uit. Voor de geïdentificeerde risico's treft het bestuur beheersmaatregelen. De verantwoordelijkheid voor de monitoring en beheersing van elk risico ligt in de eerste plaats bij de portefeuillehouders. Het bestuur is en blijft echter 'eigenaar' van en eindverantwoordelijk voor het (integrale) risicomanagement.
- De risicobeheerfunctie van het pensioenfonds vormt de tweede lijn van het risicomanagement en bestaat uit de SFH RB en de sleutelfunctie vervuller risicobeheerfunctie (SFV RB). De rol van SFH RB wordt door een bestuurslid uitgeoefend. De rol van SFV RB is uitbesteed aan de onafhankelijke afdeling Client Risk van BSG. De risicobeheerfunctie heeft als taak het risicobeheersysteem onafhankelijk te beoordelen, te monitoren en hierover te rapporteren met als uiteindelijk doel dat het pensioenfonds een totaalbeeld heeft van de verschillende risico's waaraan het wordt blootgesteld en de effectiviteit van het risicobeheer. Daarnaast is er een initiërende en adviserende rol bij het vormgeven van het risicobeheer. Essentiële instrumenten zijn de periodieke risicorapportage van de SFH RB en de vorming van onafhankelijke risico-opinies bij belangrijke besluitvormingstrajecten. De SFH RB is bevoegd om in het ultieme geval te escaleren richting de RvT en DNB.

- Het RBO is de periodiek terugkerende overlegvorm van de risicobeheerfunctie. Aan het overleg nemen de SFH RB, SFV RB en een externe risicodeskundige deel. Al naar gelang de te behandelen onderwerpen kan het overleg worden uitgebreid met een of meer (externe) materiedeskundigen en/of toevoorders vanuit het bestuur. De RBO's zijn rondom de bestuursvergaderingen georganiseerd. Indien nodig vindt er tussentijds (informele) afstemming plaats tussen betrokkenen.
- De portefeuillehouders en bestuurscommissies rapporteren vanuit hun eerstelijns verantwoordelijkheid doorlopend hun risicoperceptie aan het bestuur en op periodieke basis aan de SFH RB. De SFH RB rapporteert op zijn beurt periodiek aan het bestuur over de status van de risico's en de werking van het risicobeheersysteem van het pensioenfonds. Op basis hiervan kan het bestuur de risico's en het risicobeheer beoordelen en eventueel bijsturen. Ook rapporteert de SFH RB periodiek aan de RvT.

7.3 Ontwikkelingen risicomanagement

Ontwikkeling risicomanagement in 2020

- Het jaar 2020 stond grotendeels in het teken van de coronacrisis. Vrij snel na de eerste lockdown heeft het pensioenfonds op initiatief van de risicobeheerfunctie een COVID-19 risicoanalyse uitgevoerd om risico's in kaart te brengen voor de bestuurlijke besluitvorming en de uitvoering van de primaire en ondersteunende processen. Naar aanleiding hiervan heeft het pensioenfonds een aantal aanvullende beheersmaatregelen getroffen. Nadat duidelijk werd dat de continuïteit van alle processen binnen het pensioenfonds en de uitvoeringsorganisatie was gewaarborgd, is er een stress scenario aan de risicoanalyse toegevoegd. De risico's en de beheersing ervan zijn vanuit de risicobeheerfunctie periodiek gemonitord en gerapporteerd.
- Conform planning heeft het bestuur in 2020, met ondersteuning van WTW, een reguliere ERB uitgevoerd. Hierin zijn de door het bestuur onderkende materiële risico's uitgewerkt. Tevens bevat deze ERB een zelfevaluatie van de effectiviteit en efficiency van het risicobeheer. Aan de hand van de COVID-19 risicoanalyse heeft het bestuur geoordeeld dat de situatie bij de sponsor een significante wijziging van het risicoprofiel van het pensioenfonds tot gevolg heeft. Dit is voor het bestuur aanleiding geweest om ook een tussentijdse ERB uit te voeren. Eind 2020 heeft het bestuur de integrale ERB vastgesteld en verstuurd naar DNB. Het bestuur heeft een actieplan opgesteld voor de aanbevelingen die uit de ERB naar voren zijn gekomen.
- In 2020 is het pensioenfonds gestart met het verder versterken van het eerstelijns risicomanagement. Een van de pijlers hierbij is de implementatie van het portefeuillehoudersmodel per 1 oktober 2020. In dit model heeft ieder bestuurslid de expliciete verantwoordelijkheid gekregen voor het managen van de risico's binnen de beleidsterreinen van zijn portefeuille. Daarnaast worden de processen rondom de totstandkoming van de risicorapportage aangepast, uitmondend in een proactievere risico-informatievoorziening vanuit de portefeuillehouders richting de SFH RB. Ook is het eerstelijns risicoparagraafproces aangescherpt. In 2021 wordt de ingezette lijn voor verdere versterking van het eerstelijns risicomanagement doorgetrokken.
- Het pensioenfonds heeft de tweejaarlijkse Systematische Integriteitsrisico Analyse (SIRA) uitgevoerd en vastgesteld.
- Het bestuur heeft een nieuwe externe risicodeskundige aangesteld, nadat de vorige risicodeskundige deze rol niet meer kon verenigen met zijn andere functies. De externe risicodeskundige neemt periodiek deel aan het RBO en voorziet de SFH RB en het bestuur doorlopend van onafhankelijke adviezen ten aanzien van het risicomanagement van het pensioenfonds.
- De risicobeheerfunctie heeft diverse tweedelijns risico-opinies opgesteld, onder andere over de opvolging van de aanbevelingen uit het on-site beleggingsonderzoek van DNB, waarin een onafhankelijke opinie werd gegeven over de risico's en beheersing ervan, binnen en ten behoeve van besluitvormingstrajecten van het bestuur. Er is een trend in gang gezet waarbij de tweede lijn steeds meer aan het begin bij het besluitvormingstraject betrokken wordt ten behoeve van een adequate check op de risico's en beheersing.

Risicomanagement in 2021

Het IRM-jaarplan voor 2021 staat in het teken van het doorlopend verder versterken van het eerstelijns risicomanagement van het pensioenfonds (vooral portefeuillehouders en bestuurscommissies).

Belangrijke andere onderwerpen zijn:

- Het uitvoeren van een diepgaand onderzoek naar het rente-, liquiditeits- en derivatenrisico. Het onderzoek naar het rente- en liquiditeitsrisico wordt uitgevoerd op basis van de meerjarenkalender die het pensioenfonds hiervoor hanteert. Het onderzoek wordt uitgebreid met risico's die samenhangen met het gebruik van derivaten, omdat er raakvlakken zijn met de twee andere risico's. Dit zijn essentiële risico's voor het pensioenfonds en daarom wil de risicobeheerfunctie nader op deze risico's en de beheersing inzoomen.
- Met het oprichten van een bestuursbureau in 2021 verandert er veel voor de governance en uitvoering van het pensioenfonds, maar ook voor de inrichting van het risicobeheer zelf. Eind 2020 heeft de projectgroep in samenwerking met de risicobeheerfunctie een risicoanalyse uitgevoerd op de transitie naar het bestuursbureau. Vanuit de risicobeheerfunctie wordt dit traject begin 2021 gemonitord en wordt de uitwerking van de risicoanalyse gechallenged, met als uiteindelijke doel alle risico's die een mogelijk succes in de weg staan tijdig te beheersen.
- Vanuit zowel wettelijke als maatschappelijke ontwikkelingen neemt de wens en noodzaak om ESG stevig te verankeren binnen het pensioenfonds toe. Hierbij wordt gekeken naar de beleggingen, maar ook meer naar de niet-financiële kant. Vanuit de risicobeheerfunctie zal in dit kader worden onderzocht op welke manier ESG geïntegreerd kan worden binnen het brede risicoraamwerk en of alle met ESG samenhangende risico's voldoende in beeld zijn. Vervolgens zullen de ESG-risico's verder worden uitgewerkt en geborgd in het risicoraamwerk.
- Vanuit de risicoanalyse COVID-19 is in 2020 het sponsorrisico als significant risico vastgesteld. Dit heeft geleid tot een tussentijdse ERB op dit risico. In 2021 blijft dit risico actueel en het zal dan ook strak gemonitord moeten worden. Herstructurering bij de sponsor kan bijvoorbeeld impact hebben op de populatie en financiële opzet van de pensioenregeling, door aanpassingen in de salarisbepaling en door het vertrek van werknemers. Daarnaast vraagt de verslechterde financiële positie van de sponsor aandacht in relatie tot de af te dragen premies.

8 TOEKOMSTVERWACHTING 2021

Rente

De ontwikkeling van de rente blijft een vast aandachtspunt en zorg van het pensioenfonds. Dit hangt mede samen met de onzekerheden in de wereld. Zorgelijk is dat de ECB recent aangaf dat de monetaire gereedheidskist feitelijk leeg is nu de grenzen van de kwantitatieve verruiming in zicht zijn. De nieuwe UFR zal met ingang van 2021 leiden tot een verlaging van de rekenrente en daarmee van de dekkingsgraad.

Nieuw pensioenstelsel

Er is in 2019 na jaren van discussie een pensioenakkoord gesloten. De hoofditems hierbij zijn de afschaffing van de doorsneepremie en de invoering van zogeheten individuele pensioenpotjes. Het is echter een akkoord op hoofdlijnen, er worden vooral veel ambities uitgesproken en er is nog veel onzeker. Bij de uitwerking moet blijken hoe het in de praktijk uitpakt. Het bestuur bestudeert de implicaties van mogelijke invoering van deze zaken. Vraag is onder meer hoe - in relatie tot het afschaffen van de doorsneesystematiek - de compensatiesystematiek eruit zal gaan zien, en wat de fondsspecifieke consequenties kunnen zijn. In het communicatieplan 2021 is opgenomen om deelnemers hier proactief over te informeren. Dit is in lijn met onze missie, visie en strategie waarin wij stellen de deelnemers van voldoende kennis te willen voorzien om zelf de juiste te maken. Verder houdt het bestuur de vinger aan de pols.

Sleutelfunctiehouder interne auditfunctie

Per 1 juli 2020 is drs. A. Laning RA RC als SFH IA benoemd en is een auditcharter en auditplan vastgesteld. SFH IA is na overleg met het bestuur voornemens om in 2021 een tweetal audits te gaan uitvoeren, namelijk een naar de uitbestedingsrisico's en een naar de IT-risico's en cybercrime.

Werking risicomanagement

Het integrale risicomanagement is met grote inspanningen op een veel hoger plan gekomen. In 2020 stond de werking van het risicomanagement centraal. Rapportages, terugkoppeling en verbeteracties zijn hierbij de sleutelwoorden. De ervaringen zijn positief. In 2021 wordt verder gewerkt aan verder versterken van het eerstelijns risicomanagement van het pensioenfonds en het vergroten van het risicobewustzijn.

ESG-beleid

In 2021 zal het bestuur zorgen voor verdere implementatie en invulling van het eind 2020 getekende IMVB-convenant. Het bestuur zal zorgen dat voldaan wordt aan de toenemende wet- en regelgeving met betrekking tot het meten van ESG-risico's, de informatievoorziening op het gebied van ESG etc. Verder zal, naast de selectie van strategische thema's en positieve screening, onderzoek naar de mogelijkheden van engagement een belangrijk aandachtspunt zijn. Tevens zal aandacht worden besteed aan de SDG (Sustainable Development Goals of Duurzame Ontwikkelingsdoelen), EU-initiatieven op het gebied van duurzaamheid zoals de EU Taxonomy en de implementatie van SFDR (Sustainable Finance Disclosure Regulation).

Verzakelijking

Het bestuur zet nieuwe accenten in de aansturing van de uitvoeringsorganisatie. Hierbij staat de afrekenbaarheid van prestaties centraal. Het bestuur wil in 2021 een versterkte bestuursondersteuning vormgeven. De uitvoeringsorganisatie heeft een grote nieuwe klant verworven voor de pensioenadministratie. Het Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM juicht dit toe, het vergroot de mogelijkheden om schaalvoordelen te behalen. Tegelijkertijd is het bestuur erop alert dat het pensioenfonds de volledige aandacht blijft houden van de uitvoeringsorganisatie.

9 ONTWIKKELINGEN NA BALANSDATUM

De technische voorzieningen zijn vastgesteld op basis van de rentetermijnstructuur van DNB per 31 december 2020 en de factoren zoals genoemd in de grondslagen bij de jaarrekening. DNB heeft aangekondigd dat de rentetermijnstructuur de komende jaren in vier stappen wordt gewijzigd; de door de Commissie Parameters in 2019 geadviseerde nieuwe Ultimate Forward Rate (UFR)-methode wordt vanaf 1 januari 2021 in vier gelijke jaarlijkse stappen ingevoerd.

In de onderstaande tabel wordt de impact van de wijziging op de financiële positie van het pensioenfonds getoond als per 31 december 2020 reeds rekening was gehouden met de rentetermijnstructuur op basis van de methodiek vanaf 1 januari 2021 (de eerste stap). Tevens wordt de impact op de financiële positie getoond, indien de nieuwe methodiek op 31 december 2020 reeds in zijn geheel zou zijn geïntroduceerd.

	Rentetermijnstructuur 31 december 2020		
	UFR einde 2020	UFR primo 2021	UFR primo 2024
Financiële positie 31 december 2020			
Vermogen	9.960,6	9.960,6	9.960,6
Technische Voorzieningen	8.727,2	8.810,0	9.087,1
Eigen vermogen	1.233,4	1.150,6	873,5
Actuele nominale dekkingsgraad	114,1%	113,1%	109,6%

10 VERSLAG RAAD VAN TOEZICHT

Samenvatting voor het jaarverslag

De raad van toezicht (RvT) van Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM heeft op grond van de Pensioenwet tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. De RvT is tenminste belast met het toezicht op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. Verder staat de RvT het bestuur met raad terzijde en beoordeelt de RvT de wijze waarop het bestuur uitvoering geeft aan de Code Pensioenfonds. Daarnaast kent de wet de RvT een aantal specifieke goedkeuringsrechten toe. Dit betreft onder meer het goedkeuren van het bestuursverslag en de jaarrekening, de profielschets voor bestuurders en het beloningsbeleid. De RvT oefent zijn toezicht uit met inachtneming van de toezichtcode van de Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector (VITP).

Hierna volgt eerst een verantwoording en daarna volgen bevindingen en aandachtspunten.

Verantwoording

De RvT heeft rechtstreekse toegang tot de stukken die het bestuur in vergaderingen bespreekt. De RvT heeft driemaal gezamenlijk met het bestuur, eenmaal met de voltallige verantwoordingsorgaan (VO) en eenmaal met een delegatie van het VO gesproken. Tevens vindt er tussen de voorzitters van de RvT en het bestuur regelmatig overleg plaats. Verder heeft de RvT bij de uitvoering van zijn taak individuele gesprekken met bestuursleden en bij het pensioenfonds betrokken personen gevoerd. In 2020 heeft de RvT een zelfevaluatie gehouden. Hieruit zijn geen bijzonderheden voortgekomen.

Algemeen

Net als in veel andere organisaties voerde in 2020 het opvangen van de impact van de coronacrisis binnen het fonds en de uitvoerder de boventoon. Daarnaast merkt de RvT op dat de werkgever KLM hard is geraakt, met alle bezuinigingen, afslanking en overheidssteunpakketten tot gevolg. De RvT spreekt zijn waardering erover uit dat alle zaken onverminderd zijn doorgegaan en vindt dat het bestuur in deze lastige situatie goed en adequaat heeft opgetreden. De bestuursleden hebben goed onderscheid gemaakt tussen hun bestuursfunctie en hun KLM-functie. De RvT is van mening dat in grote lijnen het bestuur van het pensioenfonds grip heeft op de beheerste en integere bedrijfsvoering en daarmee voldoende 'in control' is. Wel dient het bestuur alert te blijven op de bestuurlijke effectiviteit en efficiëntie en daarvoor de nodige maatregelen te nemen.

Governance

Het bestuur heeft een aantal belangrijke stappen genomen in de verdere professionalisering van het fonds, onder andere door te gaan werken volgens een portefeuillehoudersmodel en door een besluit te nemen omtrent de bestuurlijke ondersteuning middels de oprichting van een eigen onafhankelijk bestuursbureau. De RvT constateert dat het bestuur nog meer op hoofdlijnen zou kunnen besturen en er nog te winnen is met betrekking tot de efficiëntie van het besluitvormingsproces. De RvT adviseert het bestuur daarbij te zoeken naar een goede balans tussen consent en consensus, waarbij ook besluiten op basis van consent door het hele bestuur worden voortgezet.

De RvT constateert dat in de Terms of Reference (TOR) het toehoorderschap is aangescherpt als gevolg van een concrete vervolgactie op de bevinding uit het DNB beleggingsonderzoek betreffende de bezetting van de Commissie Balans en Vermogen (CBV) en de gekoppelde opzet van de countervailing power vanuit het bestuur. Verder heeft de RvT geconstateerd dat het bestuur een rooster met een dakpansgewijs verloop van het aan- en aftreden van bestuursleden heeft vastgesteld dat kan bijdragen aan meer stabiliteit en behoud van kennis en ervaring binnen het bestuur.

Bestuurlijke effectiviteit en efficiëntie

Het bestuur heeft in 2020 de nieuwe missie, visie en strategie (MVS) vastgesteld. De RvT constateert dat de nieuwe MVS niet door alle bestuursleden op gelijke wijze wordt omarmd en verschillen in zienswijze en interpretatie hoe hiermee om te gaan de bestuurlijke besluitvorming nadelig beïnvloeden. Verschillen in zienswijze leiden tot spanningen in het bestuur en maakt effectief en efficiënt besturen bijzonder lastig. De RvT concludeert dat met betrekking tot de bestuurlijke effectiviteit en efficiëntie ruimte voor verbetering is en beveelt het bestuur aan dit komende periode met hoge prioriteit op te pakken. De RvT merkt dit aan als de belangrijkste bevinding en heeft dit uitgebreid met het bestuur besproken.

Bestuurlijke ondersteuning

Het bestuur heeft voor de bestuurlijke ondersteuning gekozen voor de opzet van een eigen onafhankelijk bestuursbureau. De planning voor de implementatie van dit besluit is inmiddels enigszins te ambitieus gebleken. De RvT merkt op dat bij veel voorgenomen verbeteringen wordt verwezen naar het toekomstige bestuursbureau. Van belang is dat het bestuur zich realiseert dat het bestuursbureau niet voor ieder probleem de oplossing kan zijn en alert blijft dat acties niet te lang blijven liggen in afwachting van het daadwerkelijk functioneel zijn van het bestuursbureau. De RvT adviseert om bij toekomstige besluiten omtrent de opzet en inrichting van het bestuursbureau te waken voor verdere vertraging.

Het bestuur wordt, afhankelijk van de uiteindelijke invulling van het bestuursbureau, werkgever en verantwoordelijk voor alles wat daarmee samenhangt. De RvT merkt op dat dit een complicerende factor zou kunnen worden voor het functioneren van het fonds. Het belang van tijdige en adequate borging van deze additionele verantwoordelijkheden mag dan ook niet onderschat worden. De RvT zal de ontwikkeling en verdere uitwerking blijven monitoren.

Verzakelijking

De RvT merkt op dat de formele vastlegging van afspraken omtrent uitbesteding en verdere onderuitbesteding nader aangescherpt kan worden. De RvT signaleert dat sommige werkzaamheden door de uitvoerder BSG voor het fonds nu plaatsvinden op ervaring en best practices uit het verleden. De inrichting van het bestuursbureau vraagt tevens om herijking, herinrichting en vastlegging van bestaande processen. Hierbij dient ook expliciet aandacht te zijn voor de nieuwe relaties tussen BSG, het bestuursbureau, het bestuur en de andere fondsgremia.

Beleidsagenda

Het bestuur is gestart met de opzet van voortrollende beleidsagenda's en jaarplannen. De werking is nog in ontwikkeling. De RvT adviseert hier door te pakken en zorg te dragen voor een goed totaaloverzicht en adequate bewaking van de voortgang.

Implementatie IORP II

De RvT constateert dat met de aanstelling van de sleutelfunctiehouder interne auditfunctie (SFH IA) alle drie de sleutelfuncties zijn ingevuld. De auditcharter en de auditkalender zijn door het bestuur vastgesteld. Verder heeft de SFH IA in samenspel met het bestuur de auditonderwerpen (1) uitbesteding en (2) cybercrime en het fondseigen IT-deel bepaald.

Verder constateert de RvT dat het bestuur stappen heeft gezet in de verdere professionalisering van het risicomanagement en aandacht heeft voor de versterking van het risicobewustzijn van de eerste lijn. De RvT constateert dat het risicomanagementproces nog in ontwikkeling is, waarbij ook een belangrijke rol voor het toekomstige bestuursbureau is benoemd.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Het bestuur heeft haar beleid omtrent maatschappelijk verantwoord beleggen verder uitgewerkt. Zo is onder andere besloten het IMVB-convenant te ondertekenen. Ook is in de MVS een passage over ESG opgenomen. Hoewel het bestuur stappen heeft gezet, zal duurzaamheid ook komend jaar, mede door wet- en regelgeving, nog veel tijd en aandacht vergen. De RvT adviseert hierop tijdig te anticiperen en zorg te dragen voor goed inzicht in wat op het gebied van duurzaamheid van het fonds verwacht wordt. Het verder doorontwikkelen van het duurzaamheidsbeleid en de vertaling van visie, ambitie en beleid in concrete prestatie-indicatoren maakt hier ook deel van uit.

ALM-studie

Het bestuur heeft besloten om een nieuwe ALM-studie uit te voeren, omdat de economische uitgangspunten, vooral door COVID-19, wezenlijk zijn veranderd. Bij deze ALM-studie zal rekening worden gehouden met het recent geïmplementeerde dynamische reële renterisicoafdeckingsbeleid (DRR). Daarnaast is het bestuur voornemens onderdelen uit het consultatiedocument rondom het Pensioenakkoord bij de ALM-studie te betrekken. De RvT ondersteunt het initiatief omtrent actualisatie van de ALM-studie. Echter, de RvT merkt hierbij wel op dat het toevoegen van diverse elementen met het oog op het toekomstige pensioencontract het ALM-proces te omvangrijk en complex zou kunnen maken gezien de hiervoor beperkte beschikbare tijdslijnen.

DNB beleggingsonderzoek

Het bestuur heeft in 2020 veel energie gestoken in de opvolging van de bevindingen naar aanleiding van het in 2019 door DNB uitgevoerde beleggingsonderzoek. De meeste bevindingen zijn succesvol afgerond. De belangrijkste resterende openstaande bevinding betreft de renterisicoafdekking. De RvT adviseert dit onderwerp met hoge prioriteit de benodigde aandacht te geven, zodat dit reeds langlopende dossier in 2021 volledig en adequaat afgerond kan worden.

Monitoring beleggingen

De RvT heeft geconstateerd dat voor de voornaamste financiële risico's binnen het beleggingsdomein een limietenkader is opgesteld. De rapportage daarover krijgt de benodigde aandacht in de Commissie Balans en Vermogen. De RvT signaleert dat er nog wel ruimte voor verbetering is rond de monitoring van de fondsdoelstellingen en de bijbehorende lange- en kortetermijnrisicohouding. In lijn met de bevinding over 2019 benadrukt de RvT het belang dat het bestuur niet alleen vaststelt wat zijn doelen zijn, welk risico hij accepteert en waar hij op wil sturen, maar ook dat het bestuur vaststelt hoe hij hierover wil worden geïnformeerd en zorgdraagt voor adequate monitoring.

Transparantie en begrijpelijke communicatie

Als gevolg van de uitbraak van COVID-19 heeft in 2020 bijna alle communicatie met de deelnemers digitaal plaatsgevonden. De RvT heeft niet kunnen constateren dat hierdoor de communicatie minder was dan voorgaande jaren. De RvT concludeert dat de communicatie met de deelnemers op een transparante en begrijpelijke manier is gevoerd.

Evenwichtige belangenafweging

Het bestuur weegt de belangen van alle betrokkenen in en bij het pensioenfonds in de ogen van de RvT evenwichtig af. De RvT stelt vast dat de premiedekkingsgraad van het pensioenfonds adequaat is en dat er per ultimo 2020 geen verlies is geleden op de inkoop van nieuwe pensioenverplichtingen, waarmee er geen bron tot ongewenste herverdelingseffecten aanwezig is.

Code Pensioenfondsen

Norm 47 van de Code Pensioenfondsen verplicht de RvT deze bij de uitoefening van haar taak te betrekken. De RvT heeft van het bestuur een overzicht van de Toepassing van de Code Pensioenfondsen ontvangen. De RvT constateert afwijkingen bij norm 33 en 34 betreffende de diversiteit en de zittingsduur. De RvT heeft deze afwijkingen met het bestuur besproken en heeft hier geen verdere opmerkingen bij.

Opvolging aanbevelingen 2019

De RvT juicht toe dat het bestuur de opvolging van de eerdere aanbevelingen over 2019 voortvarend heeft opgepakt en stimuleert het bestuur de resterende openstaande punten in 2021 geheel af te ronden.

Voorbereiding nieuw pensioencontract

In de gehele periode tot en met de implementatie van het nieuwe pensioencontract zullen vele onderwerpen op het bestuur afkomen, waar het bestuur een mening over moet vormen en een besluit over moet nemen. De RvT adviseert het bestuur zorg te dragen voor een gestructureerde, gedegen en tijdige voorbereiding op het nieuwe pensioencontract, spoedig te starten met de beeldvorming en te waken voor een te afwachtende houding totdat de sociale partners hun eisen en wensen ventileren.

Aanbevelingen

Het is gebruikelijk dat door de RvT aan het bestuur een aantal suggesties voor verdere ontwikkeling wordt gedaan. Deze hebben dit jaar vooral betrekking op bestuurlijke effectiviteit en efficiëntie, het nieuwe pensioenstelsel en de renterisicoafdekking en liggen in lijn met de bevindingen in het verslag.

Ten slotte

De RvT dankt het bestuur en iedereen die in de vorm van informatieverstopping, ondersteuning en gesprekken heeft bijgedragen aan de vervulling van de taak van de RvT. Verder waardeert de RvT de open sfeer van de besprekingen met het bestuur en het VO.

Amstelveen, mei 2021

drs. M.W. Gout-van Sinderen
(voorzitter)

drs. M.E.A. van Boom RBA EPP

drs. J.J.M. Nijland RA

Reactie van het bestuur

Het bestuur heeft met waardering kennisgenomen van het rapport van de RvT. Het bestuur zal de door de RvT benoemde thema's en aanbevelingen met een positieve grondhouding bezien. Het bestuur bedankt de leden van de RvT voor de samenwerking in het afgelopen jaar.

11 VERSLAG VERANTWOORDINGSORGAAN

Het verantwoordingsorgaan (VO) heeft tot taak een oordeel te geven over het door het bestuur in 2020 gevoerde beleid en de beleidskeuzes voor de toekomst. Het VO heeft hiertoe kennisgenomen van beleidsstukken en rapportages die noodzakelijk zijn voor de uitvoering van zijn taken. Het VO heeft dit verslagjaar vijfmaal vergaderd en drie opleidingssessies gevolgd, alsmede twee dialogen met het bestuur gevoerd. Het VO heeft ook tweemaal met de raad van toezicht (RvT) gesproken. De RvT heeft zijn Verslag van Bevindingen over 2020 toegelicht en verantwoord aan het VO.

Algemene beschouwing op enige hoofdpunten van het beleid

Het jaar 2020 zal in herinnering blijven als het jaar van de COVID-19 crisis. Om besmetting zo veel mogelijk te beperken volgde een serie overheidsmaatregelen die onder andere de reisbranche keihard raakten. De overheidsmaatregelen hadden verregaande consequenties voor de KLM, die hierdoor een van de hardst getroffen grote bedrijven van Nederland is geworden. Ondanks deze ongekende situatie is het VO zeer verheugd om te zien dat alle bestuurlijke activiteiten en operationele processen onverhinderd zijn doorgegaan.

De aandelenmarkten kregen in het begin van het jaar een schok te verduren, dat een uiterst zorgelijke ontwikkeling was voor de dekkingsgraden van de pensioenfondsen. Het VO constateert dat het bestuur in deze moeilijke periode verstandig heeft gehandeld en daarin optimaal werd gesteund door de uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group (BSG).

Als gevolg van de onzekere financiële situatie van de KLM ontving het pensioenfonds in april 2020 van de partijen in het arbeidsvoorwaardelijke overleg (KLM en VNV) het verzoek om de betaling door de KLM van de pensioenpremie tijdelijk per kwartaal in plaats van per maand mogelijk te maken. Het VO was zich ervan bewust dat er een zeker risico zou bestaan dat de KLM zijn financiële verplichtingen betreffende de premiebetaling niet zou kunnen nakomen. Na zorgvuldige overweging heeft het VO het bestuur van het pensioenfonds positief geadviseerd om de uitgestelde premiebetaling voor twee kwartalen toe te staan om zo de KLM enige financiële lucht te geven.

Financiële onzekerheid bij de actieve deelnemers van het pensioenfonds was voor sommigen aanleiding tot beperking of het (tijdelijk) stopzetten van de deelname aan de nettopensioenregeling. Het VO heeft aan het bestuur laten weten dat er zorgen leven over deze ontwikkeling. Het nettopensioen is bedoeld om voor de actieve deelnemers in de (verre) toekomst een adequaat pensioen te garanderen. Het VO heeft het bestuur dan ook opgeroepen om in de communicatie met de actieve deelnemers over het beperken of (tijdelijk) stopzetten van de deelname in de nettopensioenregeling vooral de lange termijneffecten op de hoogte van het pensioen te benadrukken. Verder mist het VO dat er bij het tijdelijk stoppen van de premie-inleg in de nettopensioenregeling geen duidelijke criteria door het bestuur zijn vastgelegd.

Verder waren er als gevolg van COVID-19 praktische consequenties voor de werkwijze van het pensioenfonds, zoals de noodzaak om zo veel mogelijk van huis uit te werken. De moderne communicatiemiddelen hebben hier een onmisbare rol gespeeld. Voor de deelnemers en pensioengerechtigden waren er dan ook geen directe gevolgen merkbaar behalve dat zij waarschijnlijk met argusogen naar de dalende dekkingsgraad zullen hebben gekeken.

De negatieve schok op de aandelenmarkten in het begin van het jaar herstelde zich later in het jaar weer grotendeels. Ondanks dat het belegd vermogen van het pensioenfonds aan het einde van 2020 weer op het niveau was van voor de crisis, was de dekkingsgraad aan het einde van het jaar tien procentpunt lager dan aan het begin van het jaar. Dit werd veroorzaakt door het oplopen van de verplichtingen van het pensioenfonds als gevolg van de almaar dalende langetermijnrente. Voor een volledige indexatie was de dekkingsgraad aan het einde van het jaar dan ook niet toereikend. Het bestuur van het pensioenfonds

heeft besloten om toch tot volledige indexatie over te gaan, waarvoor een groot deel van het toeslagendepot aangesproken moest worden.

Het VO heeft om zijn eigen werkwijze te stroomlijnen in 2020 de verschillende aandachtsgebieden van het VO toebedeeld aan een drietal commissies te weten: de commissie governance, de commissie risicobeoordeling en beleggingen en de commissie communicatie.

Communicatie

Vertrouwen in beleid, hoe effectief en productief dat beleid ook is, valt of staat met de communicatie daarover. Waar in het jaarverslag 2018 het onderwerp 'Communicatie' slechts een paragraaf was, beslaat het in 2019 al een volwaardig hoofdstuk. In 2020 vormt communicatie inmiddels een integraal onderdeel van vrijwel al het beleid. Het bestuur heeft de laatste jaren flinke stappen op dit gebied gezet.

Op het deelnemersportaal is alle relevante pensioeninformatie vindbaar voor de individuele deelnemer en de pensioenplanner blijkt een effectief hulpmiddel om het resultaat van individuele keuzes zichtbaar te maken. MijnKLMPensioen geeft een compleet beeld met netto, bruto en Eagle fund alsmede alle correspondentie op één plaats. De website is overzichtelijk, alle informatie, zowel individueel als het hele pensioenfonds betreffend, is goed vindbaar. Het risico bestaat echter dat door deze volledigheid stilzwijgend een zekere 'haalplicht' bij de deelnemers wordt neergelegd. De volledigheid van de website ontslaat het pensioenfonds echter niet van de plicht deelnemers proactief te blijven informeren. Eind 2019 gaf nog één op de vier deelnemers aan, informatie niet digitaal te willen ontvangen. Gewaarborgd dient te worden dat ook deze groep toegang houdt tot alle relevante informatie, zeker gezien de actualiteit en de ontwikkelingen op pensioengebied die ons op korte termijn te wachten staan.

Het pensioenfonds maakt gebruik van NWS-alerts om deelnemers op de hoogte te brengen van belangrijke publicaties op de website en voor uitnodigingen voor webinars. Ons is gebleken dat een aanzienlijk aantal deelnemers zich (nog) niet heeft aangemeld voor deze NWS-alerts en daardoor belangrijke informatie of een webinar mist. Het verdient aanbeveling om in elke Focus, bij voorkeur op de pagina met algemene informatie, de deelnemers erop te attenderen dat zij zich kunnen aanmelden voor een NWS-alert. Tevens geven wij graag de suggestie mee om in de Focus een vaste rubriek op te nemen met daarin een korte samenvatting van relevante publicaties op de website gedurende de voorafgaande periode.

In 2020 is het pensioenfonds gestart met het houden van doelgroepgerichte webinars. Niet alleen vanwege corona zien wij dit als een goede manier om met deelnemers in contact te blijven en deze van informatie te voorzien, maar ook is deze vorm van communicatie toegankelijker voor deelnemers dan bijeenkomsten op locatie. In specifieke situaties zien wij echter nog wel meerwaarde in het houden van fysieke bijeenkomsten (zodra dat weer mogelijk is). Ook een positieve ontwikkeling is de mogelijkheid om te videobellen. Dit zien wij als een waardevolle aanvulling voor persoonlijker contact dan telefonisch, echter niet als vervanging van de mogelijkheid om (post-COVID-19 weer) deelnemers op kantoor te ontvangen.

In 2020 heeft een risicobereidheidsonderzoek onder de deelnemers plaatsgevonden. Wij tekenen hierbij aan dat dit onderzoek digitaal was, waarbij geen volledige afspiegeling van de populatie bereikt is. Wij onderschrijven de keuze van het bestuur om geen twee onderzoeken zo kort na elkaar te houden en om die reden het deelnemersonderzoek uit te stellen tot 2021. Het bestaande communicatieplan loopt na een actualisatie een jaar langer door.

Het bestuur heeft het besluit genomen om de doorlooptijd voor de tweede fase van klachten te verkorten. Dit besluit is ingegeven door vergelijkbare ontwikkelingen bij de andere KLM-fondsen. Het VO vindt het positief dat het bestuur deze vorm van kruisbestuiving tussen de fondsen gebruikt om het functioneren van het eigen fonds te verbeteren.

‘Deelnemer centraal’ was bestuurspeerpunt communicatie voor 2020; ‘proactief’ en ‘gemak’ de sleutelwoorden. Samenvattend spreken wij de hoop uit dat het bestuur, zolang er nog ‘digitaal-beperkte’ deelnemers deel uit maken van ons pensioenfonds, een twee-sporen beleid blijft volgen waarbij een evenwicht bestaat tussen de informatie waarover bezoekers van de website beschikken en diegenen die afhankelijk zijn van papieren informatie. Informatie is de basis van vertrouwen. Vertrouwen in het pensioenfonds is in deze periode van onduidelijkheden betreffende de nieuwe pensioenwetgeving, samen met de onzekerheden die voortkomen uit de COVID-19 crisis, van cruciaal belang.

Governance

Naast de COVID-19 crisis had het bestuur de opdracht om invulling te geven aan de aanbevelingen voortkomend uit het on-site beleggingsonderzoek van De Nederlandsche Bank (DNB). Ook uit de overleggen tussen de RvT en het VO alsook uit de bevindingen van de externe actuaris en externe accountant zijn aanbevelingen voortgekomen ten aanzien van de inrichting van de organisatie van het pensioenfonds. Het bestuur van het pensioenfonds is tot tevredenheid van het VO voortvarend aan de slag gegaan met het aanpassen van de organisatie van het pensioenfonds.

Het VO heeft, al een aantal jaren, zorgen over de toegenomen werkdruk voor bestuursleden van het pensioenfonds. Hoge werkdruk bij bestuursleden blijkt inmiddels geen incidentele situatie meer te zijn. Met de aanstaande uitwerking van het nieuwe Pensioenakkoord in het vooruitzicht zal de werkdruk bij de bestuursleden naar verwachting zeker niet afnemen de komende jaren.

Meerdere factoren waren dit jaar aanleiding de bestuurlijke organisatie van het pensioenfonds onder de loep te nemen. De internationale regelgeving (IORP II) vroeg aandacht voor de invulling van de posities van de tweedelijns verantwoordelijken op verschillende beleidsterreinen van het pensioenfonds, de zo genoemde sleutelfunctiehouders. Er is de wens bij het bestuur om onderling meer als tegenkracht (countervailing power) ten opzichte van elkaar te kunnen gaan optreden.

Het bestuur heeft dit proces van verandering samen met het externe bureau Montae opgepakt en een nieuw bestuursmodel opgezet. Het paritair bestuursmodel, waarin de deelnemers, pensioengerechtigden en de KLM vertegenwoordigd zijn, is nog steeds het uitgangspunt. Het invoeren van een organisatiestructuur met portefeuillehouders die een eerste lijn verantwoording hebben, heeft duidelijkheid gecreëerd over de taakverdeling binnen het bestuur van het pensioenfonds. Het streven van het bestuur naar een verbeterde organisatiestructuur is naar het oordeel van het VO op de goede weg. Vooral doordat de taken en verantwoordelijkheden binnen het bestuur beter verdeeld zijn door middel van portefeuillehouders, waardoor de bestuursleden elkaar nu beter kunnen aanspreken op de taakuitvoering.

De sterke verwevenheid van het pensioenfonds met de uitvoeringsorganisatie was mede aanleiding de bestuurlijke organisatie van het pensioenfonds te herzien. Met name DNB heeft hierin aanbevelingen aan het bestuur gedaan. De voorbereidingen voor de inrichting van een eigen bestuursbureau per 1 oktober 2021, los van de BSG, onder verantwoordelijkheid van het bestuur zal naar verwachting bijdragen aan taakverlichting en minder afhankelijkheid van de uitvoeringsorganisatie. De inrichting van een bestuursbureau draagt ook zeker bij aan de continuïteit van het bestuur. Het bestuursbureau is wel een extra schakel in het bestuursmodel. Het VO dringt er dan ook op aan dat er door het bestuur van het pensioenfonds op wordt toegezien dat het bestuursbureau geen aanleiding geeft tot complexere besluitvorming.

Het bestuur van het pensioenfonds heeft besloten om de wisselingen van bestuursleden meer gefaseerd plaats te laten vinden, door middel van een zogeheten dakpanconstructie. Dit komt de continuïteit van kennis en ervaring in het bestuur ten goede. Het VO staat dan ook positief tegenover het besluit om de bestuurswisselingen gefaseerd plaats te laten vinden. Verder heeft het VO begrepen dat de voorzitter van de CBV en de SFH RB gelijktijdig zullen aftreden. Omdat beide rollen relatief zware eisen stellen op

specifieke kennisgebieden, is adequate en tijdige opvolging een belangrijk aandachtspunt. Het VO verwacht dan ook dat het bestuur tijdig actie onderneemt om zo kennis en ervaring in het bestuur zo goed mogelijk te borgen.

Het VO beschouwt Pensioenfondsgovernance als het totale samenspel tussen bestuur, RvT, VO, komende bestuursbureau en BSG. Het VO ziet graag dat met de vernieuwing van de bestuurlijke inrichting van het pensioenfonds ook de effectieve samenwerking een belangrijk aandachtspunt zal zijn. De wetgever stelt grenzen aan de taken en bevoegdheden van de verschillende organen van het pensioenfonds, maar daarbinnen is ruimte voor eigen interpretatie. Het is in het belang van alle bij het pensioenfonds betrokkenen deze ruimte optimaal te benutten. Het in klein comité over specifieke onderwerpen overleggen is daar een goed voorbeeld van.

Risicomanagement

Afgelopen jaar is, met name op het vlak van risicomanagement, op zijn zachtst gezegd bewogen geweest voor het pensioenfonds. Waar het pensioenfonds aanvankelijk van plan was het risicomanagement in 2020 aantoonbaar te laten werken diende zich al snel een uiterst stevige test aan in de vorm van een wereldwijde COVID-19 crisis. Het pensioenfonds heeft naar oordeel van het VO vanuit een risicomanagementperspectief adequaat ingespeeld op de effecten. Voorbeelden hiervan zijn, door expliciet alle lopende zaken te beoordelen en te prioriteren, een met betrekking tot de COVID-19 crisis integraal risico-overzicht met maatregelen te gebruiken en door een tussentijdse eigenrisicobeoordeling te wijden aan risico's met betrekking tot de sponsor. Het pensioenfonds is tevens in staat gebleken om verder te kijken dan alleen naar de risico's op de korte termijn veroorzaakt door de COVID-19 crisis.

Ondanks de fikse belasting die het inhoudelijk en procesmatig omgaan met de effecten van de COVID-19 crisis van het pensioenfonds eiste, heeft het zoals oorspronkelijk voorgenomen stappen kunnen zetten om het risicomanagement te versterken. Zo heeft het pensioenfonds in een eigenrisicobeoordeling met behulp van Willis Towers Watson de effectiviteit en efficiëntie van haar eigen risicobeheersingssysteem beoordeeld, is het risicobeheeroverleg volledig bemand, is er periodiek overleg met de sleutelfunctiehouders risk van de KLM-zusterfondsen en zijn alle (risico)rapportages expliciet aan de portefeuillehouders toegewezen. In algemene zin blijkt dat het risicobewustzijn en de risicocultuur zich afgelopen jaar positief hebben ontwikkeld. Wel constateert het VO dat er nog geen criteria zijn om een tweedelijns risicobeoordeling uit te voeren, dat meer koppeling tussen risicobeheersing en risicobehoefte in relatie tot de missie, visie en strategie van het pensioenfonds mogelijk is en dat expliciet beleid ontbreekt voor de beheersing van de onderlinge samenhang tussen de risico's waar het pensioenfonds mee wordt geconfronteerd.

Het pensioenfonds is het afgelopen jaar ook aan de slag gegaan met opvolging van de aanbevelingen van het on-site beleggingsonderzoek van DNB in 2019. Enkele aanbevelingen hebben betrekking op het risicomanagement van het pensioenfonds. Zo heeft het pensioenfonds een VEV-bandbreedte ingesteld om de kortetermijnrisicohouding nog meer expliciet te maken en is er nu sprake van een duidelijke scheiding tussen advies, controle en besluitvorming ten aanzien van het beleggingsbeleid.

Beleggingen

Al met al zijn de financiële markten in 2020 een flinke rollercoaster geweest. Het VO is tevreden over de beleggingsresultaten over 2020. Ondanks de onrust op de financiële markten heeft het pensioenfonds vastgehouden aan de koers en was het niet nodig om het financiële crisisplan in werking te stellen. Het bestuur heeft dan ook besloten tot herbalancering conform beleid en houdt vast aan het strategisch beleggingsbeleid. De resultaten van het actief beheerde deel van de beleggingen waren in 2020 iets beter dan de markt. Daarnaast geeft het bestuur aan in 2021 de gemaakte afwegingen ten aanzien van actief beleggen opnieuw tegen het licht te houden, een initiatief dat het VO ondersteunt.

Het pensioenfonds is overgegaan op een reëel renterisicoafdeckingsbeleid, waarin het bestuur besloten heeft tot een gefaseerde invoering van de reële renterisicoafdekking. Naar aanleiding van het eerder genoemde DNB onderzoek heeft er een verdere uitwerking van dit dynamische reële renterisicoafdeckingsbeleid plaatsgevonden. Wel constateert het VO dat de toezichthouder nog niet volledig akkoord is met het door het bestuur ingestelde beleid en dit zal in 2021 verder moeten worden afgestemd. Het VO ziet graag dat in 2021 hier verdere opvolging door het bestuur aan wordt gegeven om tot een bevredigende uitkomst te komen voor zowel bestuur als DNB.

In 2020 heeft het pensioenfonds besloten tot een verhoging van de allocatie naar vastgoed ten laste van de vastrentende waarden allocatie. Vanwege de onrust op de financiële markten is de implementatie van de nieuwe VRW-portefeuille tijdelijk stopgezet, maar later alsnog doorgevoerd. De omzetting van de VRW-portefeuille is in december afgerond, met als doel om in een kleiner aantal pools te beleggen, met lagere kosten, waarbij er minder gebruik van externe managers wordt gemaakt. Hoewel het bestuur aangeeft nog geen concrete data op dit vlak te hebben, is het wel de verwachting dat de kosten een dalende trend zullen laten zien. Het VO ziet deze trend graag bevestigd en neemt dit mee in 2021.

Net zoals in de maatschappij neemt ook binnen het pensioenfonds ESG een steeds belangrijkere rol in. In 2020 heeft het pensioenfonds verdere stappen gezet in het ESG-beleid. Het pensioenfonds is tot de conclusie gekomen dat ESG-beleid rendementskansen kan bieden. Verdere stappen zullen op dit gebied nog moeten worden gezet.

Eindoordeel van het verantwoordingsorgaan

Het VO heeft 2020 als een bewogen en spannend jaar ervaren. Ondanks alle aanpassingen en onzekerheden als gevolg van de COVID-19 crisis kijkt het VO terug op een succesvolle samenwerking met het bestuur van het pensioenfonds. Het VO heeft van het bestuur alle informatie gekregen die het nodig had voor zijn taakuitvoering. De discussies met het bestuur zijn altijd constructief en met wederzijds respect. Het VO heeft een positief oordeel over de wijze waarop het bestuur heeft gehandeld. Het bestuur heeft in voldoende mate op een evenwichtige wijze gehandeld in het belang van alle belanghebbenden.

Het VO zet de huidige manier van samenwerken graag voort in de volgende jaren waarin, vooruitkijkend naar met name het nieuwe pensioenstelsel, naar verwachting veel op het pensioenfonds af zal komen.

Reactie van het bestuur

Het bestuur heeft in de gezamenlijke vergadering met het VO van 28 mei 2021 het verslag en het oordeel met de leden van het VO besproken. Het bestuur dankt het VO voor zijn oordeel over het door het bestuur gevoerde beleid en zal de aandachtspunten in het verslag ter harte nemen.

JAARREKENING

2020

BALANS PER 31 DECEMBER

(na resultaatbestemming, bedragen in miljoenen euro's)

	2020	2019
Activa		
Beleggingen voor risico pensioenfond		
• Vastgoed (1)	1.761,7	1.428,6
• Aandelen (2)	3.172,5	2.947,3
• Vastrentende waarden (3)	4.871,6	5.318,2
• Derivaten (4)	107,8	0,1
Totaal beleggingen voor risico pensioenfond	9.913,6	9.694,2
Beleggingen voor risico deelnemers (5)	105,7	84,8
Deelnemingen (6)	6,8	6,5
Vorderingen en overlopende activa (7)	5,1	6,4
Liquide middelen (8)	1,8	2,2
Totaal activa	10.033,0	9.794,1
Passiva		
Stichtingskapitaal en reserves (9)		
• Bestemmingsreserves	59,1	209,3
• Overige reserves	1.233,3	1.656,4
Totaal stichtingskapitaal en reserves	1.292,4	1.865,7
Technische voorzieningen		
• Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfond (10)	8.621,5	7.808,9
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers (11)	105,7	84,8
Derivaten (4)	4,1	27,0
Schulden en overlopende passiva (12)	9,3	7,7
Totaal passiva	10.033,0	9.794,1

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 79 tot en met 91.

REKENING VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen in miljoenen euro's)

	2020	2019
Baten en lasten pensioenactiviteiten		
Premies voor risico pensioenfonds (13)	105,4	85,9
Premies voor risico deelnemers (14)	18,0	14,9
Waardeoverdrachten voor risico pensioenfonds (15)	1,2	3,6
Waardeoverdrachten voor risico deelnemers (16)	-0,2	-0,1
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
• Pensioenopbouw (17)	-83,0	-66,7
• Indexering (18)	-146,0	-89,9
• Rentetoevoeging (19)	25,1	16,0
• Wijziging rekenrente (20)	-919,9	-992,1
• Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten (21)	224,9	216,1
• Pensioenrechten waardeoverdrachten, per saldo (22)	-1,2	-4,3
• Wijziging actuariële grondslagen (23)	84,4	-
• Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen (24)	3,1	-3,8
Totaal mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds	-812,6	-924,7
Pensioenuitkeringen voor risico pensioenfonds (25)	-220,1	-213,8
Pensioenuitkeringen voor risico deelnemers (26)	-0,2	-0,1
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers (27)	-20,9	-27,1
Pensioenuitvoeringskosten voor risico pensioenfonds (28)	-3,3	-3,1
Pensioenuitvoeringskosten voor risico deelnemers (29)	-0,1	-0,1
Totaal baten en lasten pensioenactiviteiten	-932,8	-1.064,6
Baten en lasten beleggingsactiviteiten		
Directe beleggingsopbrengsten (30)	1,4	1,5
Indirecte beleggingsopbrengsten (30)	362,2	1.174,1
Kosten van vermogensbeheer (30)	-10,2	-9,9
Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten (31)	2,7	1,7
Totaal beleggingsresultaat voor risico pensioenfonds	356,1	1.167,4
Totaal beleggingsresultaat voor risico deelnemers (32)	3,4	12,6
Totaal baten en lasten beleggingsactiviteiten	359,5	1.180,0
Resultaat	-573,3	115,4

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 108 tot en met 118.

KASSTROOMOVERZICHT

(bedragen in miljoenen euro's)

	2020	2019
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premies voor risico pensioenfondsen	109,4	84,7
Ontvangen premies voor risico deelnemers	18,0	14,9
Ontvangen waardeoverdrachten voor risico pensioenfondsen	1,2	3,6
Betaalde waardeoverdrachten voor risico pensioenfondsen	–	–
Betaalde waardeoverdrachten voor risico deelnemers	–0,2	–0,1
Betaalde pensioenuitkeringen voor risico pensioenfondsen	–220,0	–213,7
Betaalde pensioenuitkeringen voor risico deelnemers	–0,2	–0,1
Betaalde pensioenuitvoeringskosten voor risico pensioenfondsen	–2,8	–3,4
Betaalde pensioenuitvoeringskosten voor risico deelnemers	–0,2	–0,1
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	–94,8	–114,2
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen beleggingen voor risico pensioenfondsen	5.405,9	2.636,4
Verkopen beleggingen voor risico deelnemers	47,3	37,4
Directe beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen	1,5	2,0
Aankopen beleggingen voor risico pensioenfondsen	–5.272,0	–2.359,8
Aankopen beleggingen voor risico deelnemers	–64,4	–51,7
Verkopen en afwikkeling derivaten voor risico pensioenfondsen	–16,6	–145,7
Mutatie tegoeden en schulden kredietinstellingen	1,6	2,0
Betaalde kosten van vermogensbeheer voor risico pensioenfondsen	–10,9	–9,2
Betaalde kosten van vermogensbeheer voor risico deelnemers	–0,2	–
Overige mutaties uit beleggingsactiviteiten voor risico pensioenfondsen	2,4	1,7
Overige mutaties uit beleggingsactiviteiten voor risico deelnemers	–0,2	–0,2
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	94,4	112,9
Mutatie liquide middelen	–0,4	–1,3

TOELICHTING ALGEMEEN

Activiteiten

Het doel van Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM, statutair gevestigd in Amstelveen en kantoorhoudend aan de Professor E.M. Meijerslaan 1 in Amstelveen (hierna: het pensioenfonds), is het verstrekken van pensioenuitkeringen aan werknemers en oud-werknemers van KLM die behoren tot de groep vliegers, de groep assistent-pursers, pursers en senior pursers die tot het zogeheten Kerncorps Cabinepersoneel behoren en de groep voormalige boordwerktuigkundigen en radiotelegrafisten. Het pensioenfonds is als ondernemingspensioenfonds ingeschreven in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel onder nummer 41199000.

Pensioenregeling

De pensioenregeling bestaat uit de basispensioenregeling en de nettopensioenregeling.

Basispensioenregeling

De basispensioenregeling geldt voor alle deelnemers en omvat ouderdomspensioen, AOW-hiaatcompensatie, nabestaandenpensioen, wezenpensioen en invaliditeitspensioen.

Ouderdomspensioen

De pensioenregeling is een geïndexeerde middelloonregeling. Het ouderdomspensioen gaat voor de vliegers standaard in op 58-jarige leeftijd. De deelnemers kunnen binnen bepaalde grenzen het tijdstip kiezen waarop zij met pensioen gaan en wel op zijn vroegst op de leeftijd van 50 jaar. Op basis van de regeling verminderde productie vanaf de leeftijd van 42 jaar kunnen de vliegers uiterlijk op de leeftijd van 62 jaar met pensioen gaan. Het ouderdomspensioen per deelnemersjaar voor de vliegers bedraagt 1,08% van de pensioengrondslag. De maximale pensioengrondslag voor 2020 bedraagt het fiscaal gemaximeerde pensioengevend salaris van EUR 110.111 verminderd met de franchise.

AOW-hiaatcompensatie

De overheid heeft in 2012 de AOW-gerechtigde leeftijd gefaseerd verhoogd. Deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden die na 1 april 2012 de leeftijd van 65 jaar bereiken, hebben recht op een compensatie in verband met het AOW-hiaat dat hierdoor ontstaat. De compensatie wordt verstrekt vanaf de eerste dag van de maand waarin de 65-jarige leeftijd wordt bereikt tot de AOW-gerechtigde leeftijd op basis van het pensioenreglement (uiterlijk tot de leeftijd van 71 jaar en zes maanden).

De AOW-hiaatcompensatie bestaat uit twee delen: een compensatie voor de gederfde AOW-uitkering op basis van de AOW voor ongehuwden en een compensatie voor het verschil in belastingheffing vóór en na de AOW-ingangsdatum. De hoogte van de AOW-hiaatcompensatie is afhankelijk van de diensttijd tot uiterlijk 1 januari 2016. In geval van samenloop van AOW-hiaatcompensatie en AOW-uitkering van de overheid, vindt verrekening plaats. Deze verrekening houdt in dat er vanaf de feitelijke AOW-ingangsdatum geen AOW-hiaatcompensatie meer wordt uitgekeerd.

Nabestaandenpensioen

Nabestaandenpensioen is bestemd voor de nagelaten partner van een overleden deelnemer. Het nabestaandenpensioen is verzekerd op risicobasis. Bij overlijden van de deelnemer vóór de standaardpensioendatum wordt een nabestaandenpensioen toegekend gelijk aan 1,313% van de in enig jaar geldende (gemaximeerde) pensioengrondslag.

Aan de nagelaten partner kan tijdelijk ook een nabestaandenoverbruggingspensioen worden uitgekeerd. Het nabestaandenoverbruggingspensioen eindigt op de eerste dag van de maand waarin de nagelaten partner de 65-jarige leeftijd bereikt. Indien het nabestaandenoverbruggingspensioen op of na 1 april

2012 is ingegaan, eindigt het pensioen op de leeftijd van 71 jaar en zes maanden, maar uiterlijk op de eerdere AOW-ingangsdatum van de nagelaten partner. Indien het pensioen vóór 1 april 2012 is ingegaan, bestaat ook recht op AOW-hiaatcompensatie. Deze AOW-hiaatcompensatie bedraagt 70% van de hiervoor beschreven AOW-hiaatcompensatie.

Wezenpensioen

Wezenpensioen wordt uitgekeerd aan kinderen tot de 18-jarige leeftijd of, bij het volgen van een voltijdse beroepsopleiding of universitaire studie, uiterlijk tot de 27-jarige leeftijd. Het wezenpensioen bedraagt voor elk gerechtigd kind 20% van het tot 1 januari 2015 opgebouwde ouderdomspensioen en vanaf deze datum 0,263% van de in enig jaar geldende (gemaximeerde) pensioengrondslag. Het wezenpensioen wordt aangevuld met een jaarlijks vast bedrag nabestaandenoverbruggingspensioen voor wezen.

Invaliditeitspensioen

Invaliditeitspensioen gaat in op de dag waarop de loondoorbetaling bij ziekte volgens artikel 629 Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek is geëindigd en wordt uitgekeerd zolang de arbeidsongeschiktheid duurt. De uitkering loopt uiterlijk door tot de dag waarop de deelnemer ouderdomspensioen ontvangt.

Daarnaast hebben vliegers die hun productie verminderen de mogelijkheid hun invaliditeitspensioen te verhogen. De deelnemer betaalt hiervoor een aanvullende premie.

Nettopensioenregeling

De nettopensioenregeling is ingevoerd per 1 januari 2015 naar aanleiding van de fiscale maximering van het pensioengevend salaris in de basispensioenregeling. Het maximum pensioengevend salaris bedraagt per 1 januari 2020 EUR 110.111. Deelname aan deze regeling is op vrijwillige basis. De ingeleide premies zijn fiscaal niet aftrekbaar. Over de pensioenuitkeringen in de toekomst wordt geen loonheffing ingehouden c.q. is geen inkomstenbelasting verschuldigd.

De nettopensioenregeling is gedeeltelijk een beschikbare-premieregeling. De hoogte van de premie bedraagt, afhankelijk van de keuze van de deelnemer, het nettobedrag van de premievrijval die de deelnemer ontvangt van KLM in verband met de verlaging van het percentage pensioenopbouw en de maximering van het pensioengevend salaris in de basispensioenregeling of het (hogere) bedrag van de fiscaal maximale premie. Deze fiscaal maximale premie is afhankelijk van de hoogte van het pensioengevend salaris en is gebaseerd op een leeftijdsafhankelijke staffel. De fiscaal maximale premie wordt vastgesteld op basis van een rekenrente van 3,0%.

In verband met de coronacrisis is aan deelnemers de keuzemogelijkheid geboden om ingaande 1 mei 2020 tijdelijk (tot 1 november 2020) te worden vrijgesteld van de inleg van de fiscaal maximale premie. Vanwege het voortduren van de crisis is ingaande 1 november 2020 een nieuwe keuzemogelijkheid geïntroduceerd voor een vrijstelling van premie-inleg gedurende maximaal een half jaar. Deze loopt derhalve tot 1 mei 2021.

De ingeleide premies (onder aftrek van kosten en risicopremie overlijden) worden belegd in aandelenbeleggingsfondsen en obligatiebeleggingsfondsen volgens het zogenoemde life cycle-principe. Hierbij wordt bij het naderen van de pensioendatum een steeds groter deel van de premie belegd in obligaties en wordt een deel van de aandelenbeleggingen verruild voor obligatiebeleggingen. In afwijking van de standaard beleggingsmix kan worden gekozen voor ofwel een meer offensieve ofwel een meer defensieve beleggingsmix. Voor het opgebouwde pensioenkapitaal geldt een vrijstelling voor de inkomstenbelasting (box 3).

De deelnemer kiest 10 jaar vóór pensioendatum of het opgebouwde pensioenkapitaal bij pensionering wordt aangewend voor een variabele uitkering netto-ouderdomspensioen (en eventueel nabestaandenpensioen) van het pensioenfonds of een vaste uitkering van een verzekeraar naar keuze. De beleggingsmix wordt afgestemd op de keuze voor een variabele uitkering of een vaste uitkering. Bij pensionering kan de deelnemer de eerder gemaakte keuze nog herzien.

De variabele uitkering wordt jaarlijks aangepast, onder andere op basis van het in het voorgaande jaar behaalde beleggingsrendement, de ontwikkeling van de rentetermijnstructuur DNB en de ontwikkeling van de levensverwachting van de collectiviteit waarvan de deelnemer deel uitmaakt. De hoogte van het nettopensioen dat wordt ingekocht bij een verzekeraar is niet alleen afhankelijk van het behaalde rendement op de beleggingen, maar ook van de marktrente op pensioendatum.

De nettopensioenregeling is gedeeltelijk ook een risicoverzekering, namelijk voor het risico van overlijden van de deelnemer vóór de pensioendatum. Hiervoor wordt een risicopremie betaald, die afhankelijk is van de hoogte van het pensioengevend salaris en de leeftijd van de deelnemer. Bij overlijden worden een nabestaandenpensioen en een wezenpensioen toegekend gelijk aan 0,907% respectievelijk 0,308% van het gemiddeld verdiende salaris boven het fiscaal gemaximeerde pensioengevend salaris in de basispensioenregeling van EUR 110.111. De op deze wijze vastgestelde uitkeringen worden vanaf 1 januari 2020 vermenigvuldigd met de wettelijk voorgeschreven zogenaamde nettofactor van 0,5050. Het nabestaandenpensioen en wezenpensioen worden vastgesteld in de veronderstelling dat de deelnemer tot de pensioendatum zou hebben deelgenomen.

Indexering

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde en ingegane pensioenen jaarlijks per 1 januari aan te passen aan de ontwikkeling van het loonindexcijfer zoals gepubliceerd door het CBS.

Het pensioenfonds financiert de toekomstige verhogingen van de pensioenen uit de reserves. De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op indexering bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst indexering kan plaatsvinden.

Het bestuur besluit jaarlijks over de toekenning van indexering. Bij de besluitvorming wordt uitgegaan van de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds ultimo november van het voorafgaande jaar. Bij een beleidsdekkingsgraad van 110% of lager wordt geen indexering toegekend. Bij een beleidsdekkingsgraad hoger dan 110% wordt in beginsel indexering toegekend, maar de indexering wordt op een zodanig niveau vastgesteld dat deze naar verwachting in de toekomst kan worden gecontinueerd. Hierbij wordt rekening gehouden met de wettelijk voorgeschreven parameters.

Indien gegeven de beleidsdekkingsgraad geen (volledige) indexering kan worden verleend, kan voor een afgebakende groep deelnemers, gewezen deelnemers, andere aanspraakgerechtigden en pensioengerechtigden voor een periode van 10 jaar, dat wil zeggen tot en met uiterlijk 1 januari 2028, de indexering worden gefinancierd vanuit het toeslagendepot voor zover de middelen in het toeslagendepot hiervoor toereikend zijn. De onttrekkingen aan het depot zijn gelijk aan de op het moment van besluitvorming vastgestelde vermeerdering van de technische voorziening als gevolg van de aanpassing die niet kan worden gefinancierd uit de reguliere beschikbare middelen van het pensioenfonds.

Er wordt geen indexatie uit de reserve toeslagendepot verleend indien het pensioenfonds gezien de beleidsdekkingsgraad niet voldoet aan de wettelijk gestelde eisen ten aanzien van het minimaal vereist eigen vermogen.

De financiering van de indexering van ingegane nettopensioenen uit de overlijdensrisicoverzekering vindt plaats vanuit de afzonderlijk vastgestelde reserve voor de nettopensioenregeling en rekening houdend met de eveneens afzonderlijk berekende beleidsdekkingsgraad voor de nettopensioenregeling. De toe te kennen indexering van ingegane nettopensioenen wordt op deze wijze separaat vastgesteld.

Een achterstand in de indexering kan onder voorwaarden worden ingehaald. Voorwaarden zijn dat de beleidsdekkingsgraad hoger is dan de met het (strategisch) vereist eigen vermogen overeenkomende nominale dekkingsgraad en de indexering naar verwachting ook in de toekomst kan worden toegekend.

In enig jaar kan maximaal een vijfde deel van het bedrag dat beschikbaar is voor inhaalindexering hiervoor worden aangewend.

Voor de opgebouwde pensioenen tot 1 januari 2007 van alle (actieve en gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden tot de leeftijd van 65 jaar geldt een onvoorwaardelijke jaarlijkse indexering van maximaal 2,5%. Indien de verandering van het loonindexcijfer uitkomt boven 2,5%, heeft de indexering voor het meerdere een voorwaardelijk karakter. De onvoorwaardelijke indexering van het nabestaandenpensioen tot maximaal 2,5% wordt toegepast tot de dag waarop de overleden voormalig deelnemer 65 jaar zou zijn geworden.

Indexering van de pensioenen van pensioengerechtigden ouder dan 65 jaar en de vanaf 1 januari 2007 opgebouwde pensioenen onder de basispensioenregeling is tot de verandering van het loonindexcijfer onvoorwaardelijk indien en voor zover deze indexering kan worden gefinancierd uit het bedrag van de vrijval van de voorziening pensioenverplichtingen die is bedoeld voor de financiering van de onvoorwaardelijke indexering van opgebouwde pensioenen tot 1 januari 2007, indien en voor zover deze onvoorwaardelijke indexering lager is dan 2,5%.

Een klein deel van de ingegane en premievrije pensioenen wordt (voorwaardelijk) geïndexeerd met het verschil tussen het tienjaars gewogen gemiddelde totaalrendement op de beleggingen en een rekenrente van 4,0%.

Jaarlijks vindt een aanpassing van de variabele uitkering voortkomend uit de nettopensioenregeling plaats. Het pensioenfonds stelt jaarlijks de som van het in het afgelopen jaar in de collectiviteitskring behaalde resultaat vast met betrekking tot het beleggingsrendement, het effect van de wijziging van de marktrente op de verplichtingen van het pensioenfonds, het sterfteresultaat en de ontwikkeling van de levensverwachting (langlevenrisico). Ingaande 1 juli van het daaropvolgende jaar wordt dit resultaat toegepast op de variabele uitkering, waarbij een evenredige verdeling plaatsvindt van het bedoelde resultaat gedurende de drie daaropvolgende jaren. In de variabele uitkering wordt tevens een vaste daling van 1% verwerkt. Bij de omzetting van het pensioenkapitaal in een variabele uitkering wordt rekening gehouden met deze vaste periodieke daling.

Financiering en premie

Met ingang van 1 januari 2018 wordt de financiering gebaseerd op het zogenaamde Collective Defined Contribution systeem (CDC). Dit betekent dat voor een langere periode een vaste premiemethodiek wordt toegepast, waarmee de overschotten- en tekortenregeling is vervallen.

Jaarlijks wordt een normpremie vastgesteld die benodigd is voor de pensioenopbouw onder de basispensioenregeling en de instandhouding van het vereist eigen vermogen, verhoogd met een risicopremie voor overlijden en invaliditeit en kostenopslagen. De premiestelling is gebaseerd op een vaste rekenrente van 2,0%. Indien de aldus berekende normpremie lager is dan de kostendeekkende premie overeenkomstig artikel 128 lid 1 van de Pensioenwet, wordt niet de normpremie, maar de kostendeekkende premie in rekening gebracht. Voor zowel 2020 als 2019 ligt de kostendeekkende premie boven het niveau van de normpremie.

De premie inclusief kostenopslagen, maar exclusief een opslag voor termijnbetaling, bedraagt voor 2020 24,7% (2019: 20,8%) van de premiegrondslag voor de basispensioenregeling.

Indien de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds lager is dan de dekkingsgraad volgens de in de Pensioenwet vastgelegde solvabiliteitseisen, wordt een herstelplan opgesteld en bij DNB ingediend. In het herstelplan wordt uitgewerkt hoe binnen de daartoe in de Pensioenwet gestelde termijn van 10 jaar de dekkingsgraad weer op het vereiste niveau kan worden gebracht.

Nettopensioenregeling

Deelnemers aan de nettopensioenregeling betalen een premie die afhankelijk is van de hoogte van het pensioengevend salaris en de leeftijd. De premie is gelijk aan de fiscaal maximale premie, die is gebaseerd op een rekenrente van 3,0%. De premie bedraagt 4,6% (2019: 4,4%) van het pensioengevend salaris boven EUR 110.111 (2019: EUR 107.593) voor een 20-jarige deelnemer en loopt op tot 14,2% (2019: 13,6%) voor een 61-jarige deelnemer.

Indien sprake is van risicodekking bij overlijden, is hierin de verschuldigde risicopremie begrepen. De premie wordt verhoogd met een kostenopslag.

Grondslagen voor de financiële verslaggeving

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en in overeenstemming met de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen (RJ 610).

De jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling, dat wil zeggen de veronderstelling dat de continuïteit gewaarborgd is en de activiteiten in de afzienbare toekomst zullen worden voortgezet.

Deze jaarrekening heeft betrekking op het verslagjaar 2020, dat is geëindigd op 31 december 2020.

De bedragen in de jaarrekening luiden in euro's.

Schattingen en veronderstellingen

Bij het opstellen van de jaarrekening is het maken van schattingen en veronderstellingen noodzakelijk. De schattingen en veronderstellingen hebben invloed op de toepassing van grondslagen en de waardering van activa en verplichtingen. De schattingen en daaraan ten grondslag liggende veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. Vooral de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en (in mindere mate) de waardering van de beleggingen zijn gebaseerd op schattingen en veronderstellingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Ten behoeve van de oordeelsvorming en het maken van schattingen wordt gebruikgemaakt van externe deskundigen. De aard van oordelen en schattingen en de onderliggende veronderstellingen is, voor zover noodzakelijk geacht voor het vereiste inzicht in het vermogen, vermeld in de toelichting bij de jaarrekening. Herzieningen van schattingen worden verwerkt in de periode waarin de schatting wordt herzien. Een herziening van een schatting heeft dikwijls ook gevolgen voor waardering en resultaatbepaling in toekomstige perioden.

Schattingswijzigingen

Voor de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen worden de overlevingsgrondslagen volgens de actuele AG prognosetafels gehanteerd. In 2020 zijn de overlevingsgrondslagen geactualiseerd en is overgegaan van de AG prognosetafels 2018 naar de AG prognosetafels 2020. Het effect op de pensioenverplichtingen bedraagt EUR 113,7 miljoen (vrijval).

Op de overlevingstafels worden correcties toegepast in verband met afwijkende overlevingskansen van de werkende bevolking ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren zijn in 2020 eveneens geactualiseerd. Het effect op de pensioenverplichtingen bedraagt EUR 18,8 miljoen (dotatie). Het gezamenlijke effect op de pensioenverplichtingen bedraagt EUR 94,9 miljoen (vrijval).

In 2020 heeft het bestuur ook de hoogte van de kostenvoorziening geëvalueerd. Uit deze evaluatie is gebleken dat de huidige kostenvoorziening niet langer voldoende was om de toekomstige kosten bij discontinuïteit van de premiebetaling te dekken. Het bestuur heeft besloten tot een verhoging van de kostenvoorziening met EUR 10,5 miljoen. Deze verhoging wordt gefinancierd vanuit de kostenegalisatiereserve.

Verwerking

De belangrijkste activa en verplichtingen van het pensioenfonds zijn respectievelijk de beleggingen en de pensioenverplichtingen. De beleggingen bestaan volledig uit financiële activa en derivaten. Deze worden in de balans opgenomen respectievelijk van de balans verwijderd op transactiedatum (datum van koop of verkoop). Dit is het moment waarop de toekomstige economische voordelen en de risico's verbonden aan het financiële instrument worden overgedragen. Pensioenverplichtingen worden in de balans opgenomen op het moment van toekenning of overdracht van de pensioenrechten. Zij worden van de balans verwijderd op het moment van uitkering of overdracht van de pensioenrechten.

Saldering

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd en als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Presentatie beleggingen en beleggingsopbrengsten

De beleggingen bestaan nagenoeg geheel uit participaties in beleggingsinstellingen, voor het merendeel Blue Sky beleggingsfondsen. Deze beleggingsfondsen hebben de vorm van een besloten fonds voor gemene rekening. De participaties worden in de balans gerubriceerd conform de aard van de onderliggende beleggingen van de beleggingsfondsen. Waardeveranderingen van de participaties worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder indirecte beleggingsopbrengsten. Zij bestaan uit de directe en indirecte opbrengsten van de onderliggende beleggingen en de kosten van vermogensbeheer die ten laste van het beleggingsfonds komen. Door beleggingsfondsen uitgekeerde dividenden worden gepresenteerd onder directe beleggingsopbrengsten.

Waardering beleggingen

Participaties in beleggingsinstellingen worden op het moment van verkrijging gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs, dat wil zeggen inclusief een eventuele toetreedvergoeding. Vervolgens worden de participaties gewaardeerd tegen de berekende intrinsieke waarde of de meest recent beschikbare intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt vastgesteld op basis van de marktwaarde van de onderliggende activa en verplichtingen. Dit is het bedrag waarvoor een actief of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde, tot een transactie bereid zijnde partijen die onafhankelijk zijn. De marktwaarde is gebaseerd op actuele marktprijzen, tenzij anders vermeld.

Waardeveranderingen beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen, inclusief derivaten. Alle waardeveranderingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als opbrengst beleggingen direct in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de intrinsieke waarde van de participaties in de beleggingsfondsen. Transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum. Valutakoersverschillen bij de omrekening van activa en verplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder de post waarop de activa en verplichtingen betrekking hebben.

De koers op balansdatum van de euro ten opzichte van de belangrijkste valuta's is:

	2020	2019	2018
Amerikaanse dollar	1,2236	1,1225	1,1431
Canadese dollar	1,5588	1,4556	1,5613
Australische dollar	1,5856	1,5969	1,6238
Japanse yen	126,3254	121,9877	125,4207
Britse pond	0,8951	0,8474	0,8975
Zwitserse frank	1,0816	1,0870	1,1269
Zweedse kroon	10,0485	10,5078	10,1350

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Vastgoed

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen van vastgoedfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Onderliggende beleggingen in niet-beursgenoteerde participaties worden gewaardeerd tegen de intrinsieke waarde, gebaseerd op de marktwaarde van het onderliggende vastgoed. De marktwaarde van het onderliggende vastgoed is de geschatte waarde bij onderhandse verkoop in verhuurde staat. Directe vastgoedbeleggingen van vastgoedfondsen waarin rechtstreeks wordt geparticipeerd, worden op dezelfde wijze gewaardeerd. De onderliggende vastgoedobjecten worden periodiek getaxeerd door onafhankelijke taxateurs.

Aandelen

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen en converteerbare obligaties van aandelenfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Indien de koersvorming van beursgenoteerde aandelen niet representatief is, wordt de marktwaarde getaxeerd. De taxatie is gebaseerd op recente marktinformatie. De marktwaarde van onderliggende niet-beursgenoteerde aandelen (private equity) wordt getaxeerd door de externe managers op basis van richtlijnen die algemeen worden toegepast in de private equity en venture capital branche.

Vastrentende waarden

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde vastrentende waarden van beleggingsfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum, verhoogd met de lopende rente. De marktwaarde van onderliggende niet-beursgenoteerde vastrentende beleggingen wordt bepaald door te ontvangen rente en aflossingen contant te maken op basis van actuele marktrente, rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd van de belegging. De marktwaarde van directe vastrentende beleggingen wordt eveneens bepaald door te ontvangen rente en aflossingen contant te maken op basis van actuele marktrente, rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd van de belegging.

Derivaten

Derivaten zijn afgeleide financiële instrumenten, waarvan de waarde afhankelijk is van één of meer onderliggende primaire financiële instrumenten. Derivaten bevatten rechten en verplichtingen waardoor één of meer van de financiële risico's waaraan de onderliggende primaire financiële instrumenten onderhevig zijn tussen partijen worden overgedragen.

Derivaten leiden bij het aangaan van de transactie niet of tot een relatief gering vermogensbeslag. Basisvormen van derivaten zijn swaps, forwards, futures en opties. Het onderliggende primaire financiële instrument kan onder meer een valutaproduct, een aandelenproduct of een renteproduct zijn.

Het pensioenfonds maakt gebruik van valutatermijncontracten, interest rate swaps en inflation swaps. Dit betreft in alle gevallen onderhands afgesloten ofwel niet-beursgenoteerde contracten.

Een valutatermijncontract is een contract waarbij de verplichting wordt aangegaan om een bepaalde valuta te verkopen en een andere valuta te kopen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers.

Een interest rate swap of renteswap is een contract waarbij wordt overeengekomen om gedurende een vooraf vastgestelde periode rentestromen in dezelfde valuta te ruilen. Bij de meeste renteswaps wordt een variabele rente geruild tegen een vaste rente. De variabele rente is gebaseerd op de geldmarktrente, waarbij als referentie Euribor of Eonia wordt gehanteerd. De vaste rente is meestal gebaseerd op de marktrente van staatsobligaties.

Een inflation swap is een contract waarbij wordt overeengekomen om gedurende een vooraf vastgestelde periode rentestromen in dezelfde valuta te ruilen. Een vaste rente (vergoeding voor de verwachte inflatie) wordt geruild tegen een variabele rente (vergoeding voor de gerealiseerde inflatie), die hier is gebaseerd op een inflatie-index, meestal een consumenten-prijsindex.

Derivaten worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde contracten is dit de beursprijs per balansdatum. Voor niet-beursgenoteerde contracten is de waardering gebaseerd op recente marktinformatie (zoals valutakoersen, rentecurves en indexen), als input voor de gehanteerde gangbare waarderingsmodellen.

Deelnemingen

Deelnemingen worden gewaardeerd tegen nettovermogenswaarde.

Vorderingen

Vorderingen worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid. De geamortiseerde kostprijs komt in het algemeen overeen met de nominale waarde.

Liquide middelen

Liquide middelen worden opgenomen voor de nominale waarde.

Stichtingskapitaal en reserves

Het stichtingskapitaal en de overige reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle activa en verplichtingen, inclusief voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen zijn verwerkt in de balans.

Binnen het stichtingskapitaal en de overige reserves is een aantal bestemmingsreserves gevormd met een specifieke bestemming. Dit betreffen het toeslagdepot, de kostenegalisatiereserve en de algemene reserve nettopensioenen. Een nadere toelichting van deze reserves is opgenomen in paragraaf Stichtingskapitaal en reserves van de algemene toelichting op pagina 86 tot en met 88. De bestemmingsreserves worden niet meegeteld bij het bepalen van de dekkingsgraad.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen wordt actuariael berekend en wordt vastgesteld op basis van de nominaal verworven pensioenrechten, voor zover zij onvoorwaardelijk zijn. Dit betekent dat de voorwaardelijke toekomstige indexering niet in de voorziening is begrepen, maar de op balansdatum toegezegde indexering wel in de voorziening wordt opgenomen. De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum.

De voorziening met betrekking tot ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen is de contante waarde van de beste inschatting van de toekomstige uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de tot balansdatum opgebouwde onvoorwaardelijke pensioenrechten. Daarin is begrepen de toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikten. Bij de bepaling van de voorziening wordt rekening gehouden met de maximale onvoorwaardelijke indexering van de tot 1 januari 2007 opgebouwde pensioenrechten van zowel actieve deelnemers als gewezen deelnemers en pensioengerechtigden tot de leeftijd van 65 jaar van 2,5% (ingebouwde inflatiedekking).

De voorziening met betrekking tot invaliditeitspensioen is de contante waarde van de verwachte uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de verplichtingen aan bij het pensioenfonds aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers, nog niet aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers en zieke deelnemers die naar verwachting arbeidsongeschikt zullen worden verklaard. De actuariële veronderstelling is dat het effect van de verwachte reactivering van bestaande arbeidsongeschikte deelnemers gelijk is aan het effect van de verwachte nieuwe instroom van nog niet aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers en zieke deelnemers.

De belangrijkste actuariële grondslagen en veronderstellingen zijn:

- rekenrente volgens actuele rentetermijnstructuur DNB (ongewijzigd);
- levensverwachting volgens prognosetafels AG 2020 met actuele fondsspecifieke leeftijds- en sekseafhankelijke correctiefactoren gebaseerd op het Willis Towers Watson model 2020 (2019: prognosetafels AG 2018 en correctiefactoren gebaseerd op het Willis Towers Watson model 2018);
- partnerfrequentie actieve en gewezen deelnemers 100% (ongewijzigd);
- verschil leeftijd man en vrouw drie jaar (ongewijzigd);
- pensioenuitvoeringskosten EUR 110,5 miljoen (2019: EUR 86,9 miljoen).

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2020 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 0,1% worden afgeleid (2019: 0,7%).

De voor de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde rentetermijnstructuur DNB betreft voor looptijden tot en met 20 jaar de marktrente op de interbancaire swapmarkt. Voor looptijden langer dan 20 jaar wordt de swapcurve per balansdatum aangepast door de onderliggende éénjaarsforwardrente te extrapoleren naar een lange termijn verwacht renteniveau, de zogenoemde Ultimate Forward Rate (UFR). De UFR wordt vastgesteld als 120-maands voortschrijdend gemiddelde van de werkelijke 1-jaar 20-jaarsforwardrentes. In de door DNB gevolgde methodiek beweegt de rente vanaf 21 jaar geleidelijk in de richting van de UFR, doordat de forwardrente wordt gemiddeld met de UFR. De UFR bedraagt ultimo 2020 1,8% (2019: 2,1%).

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers heeft betrekking op de beschikbare-premieregeling als onderdeel van de nettopensioenregeling. De voorziening wordt gewaardeerd op de balanswaarde van de daarmee samenhangende beleggingen.

Schulden

Schulden worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, die in het algemeen overeenkomt met de nominale waarde.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

De grondslagen voor resultaatbepaling vloeien voor het merendeel voort uit de voor de beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde waarderingsgrondslagen. Voor een aantal posten worden de grondslagen voor resultaatbepaling hierna (nader) uiteengezet.

Directe beleggingsopbrengsten

Rente wordt ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarop deze betrekking heeft. Dividend wordt in de rekening van baten en lasten verwerkt op het moment van beschikbaarstelling.

Premies

Premies worden ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarin de daarmee samenhangende pensioenrechten worden opgebouwd. Premiekortingen en extra premies worden verwerkt in de periode waarin aan de voorwaarden volgens de uitvoeringsovereenkomst wordt voldaan. Dit is de periode waarin de premiekorting of extra premie onvoorwaardelijk is geworden.

Waardeoverdrachten

Waardeoverdrachten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw met betrekking tot ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen wordt toegerekend aan de periode waarin de opbouw van de pensioenrechten plaatsvindt. De verplichtingen met betrekking tot invaliditeitspensioen worden opgenomen in de periode waarin deze ontstaan. De toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers wordt ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarin de arbeidsongeschiktheid ontstaat.

Indexering

De toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van indexering wordt in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarin het bestuursbesluit wordt genomen.

Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode. De rentetoevoeging wordt berekend over het gemiddelde van de stand van de voorziening primo periode en de stand van de voorziening ultimo periode, de laatste exclusief het effect van de indexering.

Wijziging rekenrente

Het effect van de verandering van de rekenrente op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

De vrijval van de voorziening pensioenverplichtingen wordt ten gunste van de rekening van baten en lasten gebracht in de periode waarin de lasten bij de berekening van de voorziening waren voorzien.

Pensioenrechten waardeoverdrachten

De met waardeoverdrachten samenhangende toevoeging en onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Wijziging actuariële grondslagen

Het effect van wijzigingen in de actuariële grondslagen op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De mutatie in de voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers is gelijk aan het saldo van ingelegde premies, ingehouden kosten, beleggingsresultaat, waardeoverdrachten en pensioenuitkeringen.

Kosten

Kosten worden ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarop zij betrekking hebben.

Grondslagen voor het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgens de directe methode. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

Kasstromen in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum.

Onder liquide middelen worden verstaan banktegoeden die niet het karakter hebben van beleggingen.

TOELICHTING OP DE BALANS

(bedragen in miljoenen euro's)

Activa

1 Vastgoed

	2020	2019
Beursgenoteerd	739,6	432,0
Niet-beursgenoteerd	1.022,1	996,6
Totaal	1.761,7	1.428,6

De samenstelling van de (onderliggende) portefeuille vastgoed per sector is als volgt:

	2020	2019
Winkels	288,7	319,1
Kantoren	469,5	375,1
Bedrijfsruimten	415,2	325,8
Woningen	403,2	264,9
Overig	185,1	143,7
Totaal	1.761,7	1.428,6

De samenstelling naar regio is als volgt:

	2020	2019
Europa	960,6	756,4
Verenigde Staten	429,7	378,7
Azië	371,4	293,5
Totaal	1.761,7	1.428,6

De volgende (onderliggende) belegging maakt meer dan 5% uit van de totale vastgoedportefeuille:

	2020	2019
TUCKERMAN US REIT Index CTF	101,4	28,1
RREEF America REIT II Inc	75,8	81,9
INVESCO Re European Fund	73,1	73,5

Blue Sky vastgoedfondsen waarin het pensioenfonds participeert, hebben een deel van de portefeuille uitgeleend. Voor dat deel hebben deze vastgoedfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven vastgoedaandelen bedraagt totaal EUR 20,6 miljoen (2019: EUR 1,3 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met ten minste een

AA-rating verkregen tot een bedrag van EUR 21,8 miljoen (2019: EUR 1,4 miljoen). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

2 Aandelen

	2020	2019
Beursgenoteerd	2.827,1	2.654,5
Niet-beursgenoteerd (private equity)	345,4	292,8
Totaal	3.172,5	2.947,3

De aandelenportefeuille kan als volgt worden gespecificeerd per sector:

	2020	2019
Financiële instellingen	447,8	559,2
Informatietechnologie	782,1	583,4
Energie	100,2	121,0
Telecommunicatie	94,8	101,8
Consument cyclisch	447,2	357,2
Consument defensief	241,1	229,5
Industrie	339,4	336,0
Basismaterialen	209,8	164,0
Gezondheidszorg	325,7	269,2
Nutsbedrijven	107,4	118,1
Overig	77,0	107,9
Totaal	3.172,5	2.947,3

De samenstelling naar regio is als volgt:

	2020	2019
Azië	635,0	568,1
Europa	510,5	500,8
Midden- en Zuid-Amerika	50,4	68,9
Noord-Amerika	1.878,9	1.702,5
Overig	97,7	107,0
Totaal	3.172,5	2.947,3

Het pensioenfonds heeft voor EUR nihil (2019: EUR 0,9 miljoen) belegd in aandelen Air France-KLM.

Blue Sky aandelenfondsen waarin het pensioenfonds participeert, hebben een deel van de aandelen uitgeleend. Voor dat deel hebben de aandelenfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven aandelen bedraagt totaal EUR 83,8 miljoen (2019: EUR 90,0 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met ten minste een AA-rating verkregen tot een bedrag van EUR 87,9 miljoen (2019: EUR 94,4 miljoen). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

3 Vastrentende waarden

	2020	2019
Staatsobligaties	2.511,6	3.000,5
Ondernemingsobligaties	1.326,2	1.621,0
Totaal beursgenoteerde obligaties	3.837,8	4.621,5
Hypothecaire leningen (woninghypotheken)	663,0	388,9
Overige onderhandse leningen	365,7	301,1
Banktegoeden in rekening-courant	5,1	6,7
Totaal	4.871,6	5.318,2

De specificatie naar rentetype is als volgt:

	2020	2019
Inflation linked	1.231,3	2.643,0
Vaste rente	3.635,2	2.668,5
Variabele rente	5,1	6,7
Totaal	4.871,6	5.318,2

Een deel van de onderliggende hypothecaire leningen (woninghypotheken) heeft een variabele rente. Door middel van rentederivaten wordt deze variabele rente omgezet in een vaste rente.

De resterende looptijd gebaseerd op de contractuele aflossingsdata is als volgt:

	2020	2019
Korter dan 1 jaar	731,7	529,1
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	489,2	1.255,0
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	655,2	1.568,9
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	1.540,8	798,5
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	1.411,5	1.038,9
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	28,0	104,0
Langer dan 40 jaar	15,2	23,8
Totaal	4.871,6	5.318,2

De kredietwaardigheid van de portefeuille kan als volgt worden weergegeven:

	2020	2019
AAA-rating	1.533,5	2.293,3
AA-rating	1.718,1	1.212,3
A-rating	110,5	278,5
BBB-rating	396,7	552,4
Lagere rating dan BBB	1.040,2	950,5
Geen rating	72,6	31,2
Totaal	4.871,6	5.318,2

De onderliggende hypothecaire leningen (woninghypotheken) van EUR 663,0 miljoen (2019: EUR 388,9 miljoen) hebben geen officiële rating. In woninghypotheken wordt belegd door middel van participaties in een viertal beleggingsfondsen. Deze beleggingsfondsen hebben evenmin een officiële rating. Op basis van een intern model van de beheerders van de beleggingsfondsen is de indicatieve rating AA. De vergelijkende cijfers van geen rating naar AA-rating zijn hierop aangepast.

De samenstelling naar regio is als volgt:

	2020	2019
Azië	249,1	294,6
Europa	3.703,3	2.573,9
Midden- en Zuid-Amerika	210,9	322,0
Noord-Amerika	547,9	1.680,9
Overig	160,4	446,8
Totaal	4.871,6	5.318,2

In 2020 is een herstructurering van de Blue Sky vastrentendewaardenportefeuille doorgevoerd. Om deze reden is de samenstelling naar regio aangepast naar de nieuwe regio-indeling. Voor de vergelijkbaarheid zijn ook de cijfers van vorig verslagjaar aangepast.

De volgende onderliggende beleggingen van de Blue Sky obligatiefondsen maken meer dan 5% uit van de totale obligatieportefeuille:

	2020	2019
Staatsobligaties Duitsland	1.288,1	735,2
Staatsobligaties Frankrijk	876,8	450,1
Staatsobligaties Verenigde Staten	1,5	766,0
Staatsobligaties Verenigd Koninkrijk	–	314,2
Staatsobligaties Australië	–	266,8

Het pensioenfonds heeft niet belegd in obligaties KLM of obligaties Air France-KLM.

Van de vastrentende waarden heeft een bedrag van EUR nihil (2019: EUR 1,7 miljoen) betrekking op saldi op margin accounts die worden aangehouden in verband met derivatenposities. De saldi op deze bankrekeningen staan niet ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

4 Derivaten

Derivaten met een positieve marktwaarde zijn als een actiefpost in de balans opgenomen en derivaten met een negatieve marktwaarde zijn onder de verplichtingen opgenomen.

	2020	2019
Activa	107,8	0,1
Passiva	-4,1	-27,0
Per saldo	103,7	-26,9

Het volgende overzicht geeft inzicht in de portefeuille derivaten per balansdatum:

	Contract- omvang	2020 Markt- waarde	Contract- omvang	2019 Markt- waarde
Valutatermijncontracten				
Gekocht	105,7	-3,1	19,2	0,1
Verkocht	681,1	65,4	1.221,0	-27,0
Interest rate swaps				
Gekocht	192,2	0,8	-	-
Inflation swaps				
Gekocht	1.158,3	40,6	-	-

Valutatermijncontracten zijn in dit overzicht aangeduid als verkocht indien de positie in euro's long is en de positie in vreemde valuta's short is. Deze contracten zijn afgesloten met het doel om het valutarisico af te dekken.

Als gekocht aangeduide interest rate swaps zijn zogenoemde receiver swaps, waarbij een vaste rente wordt ontvangen en een variabele rente wordt betaald. Door middel van de interest rate swaps wordt het rentemismatchrisico verkleind.

In dit overzicht als gekocht weergegeven inflation swaps zijn zogenoemde receiver swaps, waarbij een vaste rente (vergoeding voor de verwachte inflatie) wordt ontvangen en een variabele rente (vergoeding voor de gerealiseerde inflatie) wordt betaald. De variabele rente is gebaseerd op een inflatie-index. Door middel van de inflation swaps wordt het toeslagrisico gedeeltelijk afgedekt, passend binnen het beleidskader van het pensioenfonds.

De valutatermijncontracten, interest rate swaps en de inflation swaps zijn niet-beursgenoteerde contracten. Alle derivaten zijn onderhandse contracten, gesloten met geselecteerde gerenommeerde tegenpartijen.

De valutatermijncontracten hebben een looptijd korter dan een jaar.

De portefeuille gekochte interest rate swaps is als volgt samengesteld naar looptijden:

	Contract- omvang	2020 Markt- waarde	Contract- omvang	2019 Markt- waarde
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	192,2	0,8	–	–
Totaal	192,2	0,8	–	–

De portefeuille gekochte inflation swaps is als volgt samengesteld naar looptijden:

	Contract- omvang	2020 Markt- waarde	Contract- omvang	2019 Markt- waarde
Korter dan 10 jaar	321,0	3,0	–	–
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	502,0	5,1	–	–
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	335,3	32,5	–	–
Totaal	1.158,3	40,6	–	–

De volgende tegenpartijen maken meer dan 5% uit van de totale (positieve) marktwaarde van de derivatenportefeuille:

	2020	2019
Goldman Sachs	21,1	–
Société Générale	19,4	0,1
Natwest Markets	19,0	–
Morgan Stanley	17,2	–
BNP Paribas	14,1	–
UBS Limited	8,1	–

Voor derivatencontracten met een positieve marktwaarde zijn zekerheden verkregen van in totaal EUR 108,4 miljoen (2019: nihil). Voor derivatencontracten met een negatieve marktwaarde zijn zekerheden gegeven van in totaal EUR 2,5 miljoen (2019: EUR 28,1 miljoen).

5 Beleggingen voor risico deelnemers

	2020	2019
Vastgoed	10,5	8,3
Aandelen	45,6	37,0
Vastrentende waarden	48,0	38,1
Overig	1,6	1,4
Totaal	105,7	84,8

De beleggingen in vastgoed, aandelen en vastrentende waarden bestaan geheel uit participaties in beleggingsinstellingen (Blue Sky beleggingsfondsen). De overige beleggingen betreffen voor het grootste deel de ingelegde premies van de maand december, die begin volgend jaar zijn belegd.

6 Deelnemingen

Onder deelnemingen zijn opgenomen het 33,3% belang in Blue Sky Group Holding B.V. en het 100% belang in Eagle Fund Beheer B.V. Beide vennootschappen zijn statutair gevestigd in Amstelveen.

	2020	2019
Blue Sky Group Holding B.V.	5,3	5,0
Eagle Fund Beheer B.V.	1,5	1,5
Totaal	6,8	6,5

De mutaties zijn als volgt:

	2020	2019
Balanswaarde begin van het jaar	6,5	6,5
Resultaat	0,3	–
Balanswaarde eind van het jaar	6,8	6,5

7 Vorderingen en overlopende activa

	2020	2019
Werkgever	–	2,1
Af te wikkelen beleggingstransacties	1,0	–
Dividenden	–	0,1
Bronbelastingen	3,5	3,5
Overige vorderingen en overlopende activa	0,6	0,7
Totaal	5,1	6,4

De vorderingen hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

8 Liquide middelen

Liquide middelen worden onderscheiden van banktegoeden die het karakter hebben van beleggingen of direct beschikbaar zijn om te worden belegd. Deze posten zijn begrepen in vastrentende waarden.

	2020	2019
Banktegoeden in rekening-courant	1,8	2,2
Totaal	1,8	2,2

Het pensioenfonds heeft een kredietfaciliteit bij de huisbankier van EUR 150,0 miljoen (2019: EUR 150,0 miljoen).

Passiva

9 Stichtingskapitaal en reserves

	Bestemmings- reserves	Overige reserves	Totaal
2020			
Stand begin van het jaar	209,3	1.656,4	1.865,7
Resultaat	-150,2	-423,1	-573,3
Stand eind van het jaar	59,1	1.233,3	1.292,4
2019			
Stand begin van het jaar	202,7	1.547,6	1.750,3
Resultaat	6,6	108,8	115,4
Stand eind van het jaar	209,3	1.656,4	1.865,7

Het stichtingskapitaal bedraagt (ongewijzigd) EUR 45,38 en is gestort bij oprichting.

De mutaties in de bestemmingsreserves zijn als volgt:

	Toeslag- depot	Kosten- egaliserings- reserve	Algemene reserve netto- pensioen	Totaal
2020				
Stand begin van het jaar	196,1	13,0	0,2	209,3
Resultaat	-142,0	-8,1	-0,1	-150,2
Stand eind van het jaar	54,1	4,9	0,1	59,1
2019				
Stand begin van het jaar	192,4	10,2	0,1	202,7
Resultaat	3,7	2,8	0,1	6,6
Stand eind van het jaar	196,1	13,0	0,2	209,3

Van het resultaat over 2020 (negatief EUR 573,3 miljoen) is EUR 142,0 miljoen onttrokken aan het toeslagdepot, EUR 8,1 miljoen aan de kostenegaliseringsreserve, EUR 0,1 miljoen aan de algemene reserve nettopensioenen en EUR 423,1 miljoen ten laste van de overige reserves.

Het bestuur van het pensioenfonds heeft in december 2017 de opdracht aanvaard voor de uitvoering van de Collective Defined Contribution (CDC) afspraken vanaf 1 januari 2018. In verband met de overgang naar de CDC-regeling en in het bijzonder de afschaffing van de overschotten- en tekortenregeling zijn arbeidsvoorwaardelijke partijen met ingang van 1 januari 2018 een onvoorwaardelijke eenmalige extra premiestorting (bruidsschat) van totaal EUR 194,0 miljoen overeengekomen.

Rendementen die worden behaald uit de beleggingen van het toeslagdepot komen ten bate dan wel ten laste van deze bestemde reserve. Ultimo verslagjaar is hiervoor EUR 20,2 miljoen (2019: EUR 12,5 miljoen) toegevoegd aan deze reserve. Daarnaast is een bedrag van EUR 162,2 miljoen onttrokken om per 1 januari 2021 een volledige indexatie te kunnen verlenen.

De kostenegaliseringsreserve is bestemd voor het egaliseren van lasten die vanaf 1 januari 2018 kunnen ontstaan als gevolg van verhogingen van de voorziening ter dekking van toekomstige uitvoeringskosten. Eind 2020 is EUR 10,5 miljoen onttrokken om de wijziging van de verwachte toekomstige kosten te financieren. Een positief saldo op administratie- en toekomstige uitvoeringskosten wordt gedoteerd. De reserve is gemaximeerd. Per 1 januari 2020 bedraagt het maximum EUR 26,5 miljoen (2019: EUR 26,2 miljoen). Bij herijking van de voorziening ter dekking van toekomstige uitvoeringskosten valt een verlaging van deze voorziening als gevolg van een daling van de verwachte kosten, rekening houdend met wettelijke vereisten, toe aan deze reserve. In deze situatie wordt de maximering van de kostenegaliseringsreserve losgelaten.

Het overlijdensrisico met betrekking tot de nettopensioenregeling wordt intern herverzekerd bij de basispensioenregeling. De risicopremie voor de financiering van het nabestaandenpensioen en wezenpensioen wordt vanuit de resultaatbestemming toegevoegd aan de overige reserves. Bij overlijden van een deelnemer wordt de benodigde voorziening voor het nabestaandenpensioen en wezenpensioen vastgesteld, verhoogd met een opslag voor het vereist eigen vermogen. Dit bedrag wordt vanuit de resultaatbestemming ten laste van overige reserves gebracht en toegevoegd aan de algemene reserve voor de nettopensioenregeling. De algemene reserve nettopensioen geeft op deze wijze het effect van het cumulatieve resultaat op de risicoverzekering van de nettopensioenregeling op de vermogensbuffer

voor de basispensioenregeling weer. De risicopremie wordt zodanig vastgesteld dat dit effect op langere termijn nihil is.

Daarnaast wordt een egalisatiereserve nettopensioen gevormd. Vanaf 1 januari 2018 wordt bij overlijden van de deelnemer het vrijvallende kapitaal eerst aangewend om het verzekerde nettonabestaandenpensioen en wezenpensioen uit de risicoverzekering aan te vullen tot het fiscaal maximum. Als er dan nog een kapitaal resteert dan wordt dit aan de egalisatiereserve nettopensioen toegevoegd. Daarnaast wordt aan deze reserve jaarlijks toegevoegd de vrijval van de voorziening voor ingegaan nettopensioen als gevolg van overlijden van de nabestaande en/of wees. Aan de egalisatiereserve worden onttrokken de voorziening benodigd voor toekenning van wezenpensioen voor de deelnemer van wie geen nabestaande is aangemeld bij het pensioenfonds, inclusief het daarvoor benodigde vereiste eigen vermogen, en de toevoeging aan de voorziening voor ingegaan nettopensioenen in verband met het langlevensrisico. Het saldo van de egalisatiereserve nettopensioen kan negatief worden. Dit betekent dat sprake is van herverzekering bij de basispensioenregeling. Het bestuur besluit over aanwending van een positief saldo van de reserve. Het saldo van de egalisatiereserve bedraagt nihil (2019: EUR 2 duizend).

Indien wettelijk toegestaan kan het pensioenfonds in overleg met de arbeidsvoorwaardelijke partijen uit het eigen vermogen (overige reserves) de pensioenen verhogen ter compensatie van maatregelen die zijn bedoeld om de gevolgen van de vergrijzing op te vangen, waaronder mede een eventuele aantasting van de AOW. Na aanwending van het eigen vermogen voor dit specifieke doel zal het hiervoor bedoelde maximaal beschikbare bedrag met een gelijk bedrag worden verminderd en zal het hiervoor genoemde maximale percentage van de voorziening pensioenverplichtingen worden aangepast. Bij samenloop van het recht op AOW-hiaatcompensatie met een AOW-uitkering en verlaagde belasting- en premieheffing, vindt er een verrekening plaats ter grootte van de AOW-hiaatcompensatie. De AOW-datum tot en met 2026 is vastgesteld en leidt jaarlijks bij wettelijke vaststelling van de AOW-datum tot een verrekening. In 2020 is de verrekening vastgesteld over de periode 2025-2026. In 2019 is de verrekening vastgesteld over de periode 2020-2024. De voorziening is in 2020 verlaagd met een bedrag van EUR 2,8 miljoen (2019: 4,2 miljoen). Dit bedrag wordt toegevoegd aan het maximaal beschikbare bedrag. Het maximale percentage bedraagt vanaf 2020 6,218% (2019: 6,171%).

De vermogenspositie wordt toegelicht in de paragraaf risicobeheer op pagina 98 tot en met 107.

10 Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

	2020	2019
Contante waarde nominale pensioenrechten	7.941,0	7.161,0
Ingebouwde inflatiedekking	569,0	560,1
Pensioenuitkeringen basispensioenregeling	8.510,0	7.721,1
Pensioenuitkeringen nettopensioenregeling	1,0	0,9
Totaal pensioenuitkeringen	8.511,0	7.722,0
Pensioenuitvoeringskosten (excassokosten)	110,5	86,9
Totaal	8.621,5	7.808,9

De voorziening pensioenverplichtingen is als volgt samengesteld per categorie deelnemers:

	2020	2019
Actieve deelnemers	3.961,8	3.838,3
Arbeidsongeschikte deelnemers		
• Opgebouwde pensioenrechten	137,5	131,4
• Toekomstige premievrije opbouw pensioenrechten	15,6	12,9
Gewezen deelnemers	111,3	65,8
Ingegaan ouderdomspensioen	3.806,5	3.219,2
Ingegaan nabestaandenpensioen	393,7	374,7
Ingegaan wezenpensioen	4,3	3,5
Ingegaan invaliditeitspensioen	80,3	76,2
Totaal pensioenuitkeringen	8.511,0	7.722,0
Pensioenuitvoeringskosten (excassokosten)	110,5	86,9
Totaal	8.621,5	7.808,9

De voorziening pensioenverplichtingen (exclusief kostenopslag) kan als volgt verder worden gespecificeerd per beroepsgroep:

	Aantal	2020 Bedrag	Aantal	2019 Bedrag
Actieve deelnemers				
Vliegers	3.126	3.961,8	3.265	3.838,3
Totaal	3.126	3.961,8	3.265	3.838,3
Arbeidsongeschikte deelnemers				
Vliegers	64	233,4	64	220,5
Totaal	64	233,4	64	220,5
Gewezen deelnemers				
Vliegers	102	97,0	93	47,5
Boordwerktuigkundigen	7	14,3	10	18,3
Totaal	109	111,3	103	65,8
Pensioengerechtigden ouderdoms- pensioen, nabestaandenpensioen en wezenpensioen				
Vliegers	1.602	3.585,8	1.491	2.979,6
Boordwerktuigkundigen	277	272,6	291	269,7
Pursers	462	342,8	483	344,0
Radiotelegrafisten	43	3,3	53	4,1
Totaal	2.384	4.204,5	2.318	3.597,4

De waarde van de voorziening pensioenverplichtingen naar resterende looptijd is als volgt:

	2020	2019
Korter dan 1 jaar	242,1	229,4
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	987,3	938,0
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	1.301,7	1.220,7
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	2.520,9	2.307,4
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	1.992,5	1.739,0
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	1.125,0	971,6
Langer dan 40 jaar	452,0	402,8
Totaal	8.621,5	7.808,9

De mutaties in de voorziening pensioenverplichtingen zijn als volgt:

	2020	2019
Stand begin van het jaar	7.808,9	6.884,2
Pensioenopbouw actieve deelnemers	80,5	64,7
Opslag pensioenuitvoeringskosten	2,5	2,0
Inkomende waardeoverdrachten	1,2	4,3
Rentetoevoeging	-25,1	-16,0
Wijziging rekenrente	919,9	992,1
Indexering	219,2	157,3
Vrijval ingebouwde inflatiedekking	-73,2	-67,4
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-223,0	-214,2
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-1,9	-1,9
Wijziging actuariële grondslagen	-84,4	-
Actuariële resultaten	-3,1	3,8
Stand eind van het jaar	8.621,5	7.808,9

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2020 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 0,1% worden afgeleid. Ultimo 2019 was de afgeleide rekenrente 0,7%.

11 Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers heeft betrekking op de beschikbare-premieregeling als onderdeel van de nettopensioenregeling.

	2020	2019
Pensioenverplichtingen opbouwfase	96,5	80,7
Pensioenverplichtingen uitkeringsfase	9,2	4,1
Totaal	105,7	84,8

Het aantal actieve deelnemers aan de nettopensioenregeling is 1.632 (2019: 1.559). Het aantal gewezen deelnemers is 355 (2019: 333). Het aantal pensioengerechtigden is 106 (2019: 55).

De mutaties in de voorziening pensioenverplichtingen zijn als volgt:

	2020	2019
Stand begin van het jaar	84,8	57,7
Inleg premies	17,9	14,8
Uitgaande waardeoverdrachten	-0,2	-0,1
Beleggingsresultaat	4,0	12,5
Pensioenuitkeringen	-0,3	-0,1
Overige mutaties	-0,5	-
Stand eind van het jaar	105,7	84,8

De (variabele) pensioenuitkeringen bedragen EUR 205 duizend (2019: EUR 128 duizend).

12 Schulden en overlopende passiva

	2020	2019
Werkgever	1,9	-
Waardeoverdrachten	0,1	0,1
Pensioenuitkeringen	0,1	0,2
Belastingen en premies sociale verzekeringen	6,8	6,6
Overige schulden en overlopende passiva	0,4	0,8
Totaal	9,3	7,7

De schulden hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

Overige informatie beleggingen

Beleggingen voor risico pensioenfondsen

De totale beleggingsportefeuille voor risico pensioenfondsen bedraagt EUR 9.914,3 miljoen (2019: EUR 9.670,3 miljoen) en is als volgt samengesteld:

	2020	2019
Vastgoed	1.761,7	1.428,6
Aandelen	3.172,5	2.947,3
Vastrentende waarden	4.871,6	5.318,2
Derivaten activa	107,8	0,1
Derivaten passiva	-4,1	-27,0
Totaal exclusief vorderingen en schulden	9.909,5	9.667,2
Vorderingen en schulden, per saldo	4,8	3,1
Totaal	9.914,3	9.670,3

Beleggingsportefeuille voor risico deelnemers

De beleggingen voor risico deelnemers bedragen totaal EUR 105,7 miljoen (2019: EUR 84,8 miljoen):

	2020	2019
Vastgoed	10,5	8,3
Aandelen	45,6	37,0
Vastrentende waarden	48,0	38,1
Totaal beleggingsfondsen	104,1	83,4
Overig	1,6	1,4
Totaal	105,7	84,8

De overige beleggingen betreffen voor het grootste deel de ingelegde premies van de maand december, die begin volgend jaar zijn belegd.

Marktwaaarde beleggingen voor risico pensioenfondsen

De marktwaaarde van de beleggingen wordt vastgesteld op basis van directe marktnoteringen, wordt afgeleid van directe marktnoteringen of wordt benaderd door middel van waarderingssystemen en waarderingstechnieken.

Van directe marktnotering is sprake indien beleggingen worden verhandeld op één of meer actieve openbare markten. Hiertoe worden ook gerekend participaties in Blue Sky beleggingspools waarvan de beleggingen een directe marktnotering hebben.

Indien de waardering van beleggingen wordt afgeleid van directe marktnoteringen, worden de beleggingen gewaardeerd op basis van een model, waarbij alle inputvariabelen zijn gebaseerd op marktnoteringen. In geval van over-the-counter derivaten (valutatermijncontracten en interest rate swaps) betreffen deze variabelen onder meer interbancaire rentecurves, swaprentes en valutakoersen. Hiertoe worden ook gerekend participaties in Blue Sky beleggingspools die beleggen in andere niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen (fund of funds) waarvan niet dagelijks de intrinsieke waarde wordt bepaald.

Indien de marktwaaarde van beleggingen wordt vastgesteld door middel van waarderingssystemen en waarderingstechnieken, worden de inputvariabelen geschat door externe deskundigen in verband met het ontbreken van openbare marktgegevens. Tot deze categorie worden gerekend alle directe en indirecte beleggingen in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen, private equity fondsen en de over-the-counter derivaten en inflation swaps, waarvan de waardering is gebaseerd op taxaties. De waardering is gebaseerd op voor deze sectoren geldende waarderingssystemen. Hiertoe worden ook de indirecte beleggingen in woninghypotheken gerekend.

De beleggingsportefeuille is als volgt ingedeeld naar de drie onderscheiden categorieën:

	Directe markt- notering	Afgeleide markt- notering	Waarde- rings- modellen en -technieken	Totaal
2020				
Vastgoed	739,6	–	1.022,1	1.761,7
Aandelen	2.827,1	–	345,4	3.172,5
Vastrentende waarden	3.842,9	365,7	663,0	4.871,6
Derivaten activa	–	67,2	40,6	107,8
Derivaten passiva	–	–4,1	–	–4,1
Totaal	7.409,6	428,8	2.071,1	9.909,5
2019				
Vastgoed	432,0	–	996,6	1.428,6
Aandelen	2.654,5	–	292,8	2.947,3
Vastrentende waarden	4.628,2	301,1	388,9	5.318,2
Derivaten activa	–	0,1	–	0,1
Derivaten passiva	–	–27,0	–	–27,0
Totaal	7.714,7	274,2	1.678,3	9.667,2

Marktwaaarde beleggingen voor risico deelnemers

De beleggingsportefeuille is als volgt ingedeeld naar de drie onderscheiden categorieën:

	Directe markt- notering	Afgeleide markt- notering	Waarde- rings- modellen en -technieken	Totaal
2020				
Vastgoed	10,5	–	–	10,5
Aandelen	45,6	–	–	45,6
Vastrentende waarden	48,0	–	–	48,0
Overig	1,6	–	–	1,6
Totaal	105,7	–	–	105,7
2019				
Vastgoed	8,3	–	–	8,3
Aandelen	37,0	–	–	37,0
Vastrentende waarden	38,1	–	–	38,1
Overig	1,4	–	–	1,4
Totaal	84,8	–	–	84,8

Mutaties beleggingen voor risico pensioenfondsen

De mutaties in de portefeuilles vastgoed, aandelen en vastrentende waarden zijn als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vast- rentende waarden	Totaal
2020				
Balanswaarde begin van het jaar	1.428,6	2.947,3	5.318,2	9.694,1
Aankopen	522,5	191,0	4.558,5	5.272,0
Verkopen	-120,6	-139,8	-5.146,5	-5.406,9
Waardeveranderingen	-68,8	174,0	143,0	248,2
Mutatie deposito's en liquiditeiten			-1,6	-1,6
Balanswaarde eind van het jaar	1.761,7	3.172,5	4.871,6	9.805,8
2019				
Balanswaarde begin van het jaar	1.326,7	2.393,8	4.987,0	8.707,5
Aankopen	176,8	2.161,8	21,2	2.359,8
Verkopen	-247,8	-2.203,4	-167,9	-2.619,1
Waardeveranderingen	172,9	595,1	479,9	1.247,9
Mutatie deposito's en liquiditeiten			-2,0	-2,0
Balanswaarde eind van het jaar	1.428,6	2.947,3	5.318,2	9.694,1

De mutaties in de portefeuille valutaderivaten zijn als volgt:

	2020	2019
Balanswaarde begin van het jaar	-26,9	-98,8
Verkopen en afwikkeling	16,6	145,7
Waardeveranderingen	72,6	-73,8
Balanswaarde eind van het jaar	62,3	-26,9
Derivaten activa	66,4	0,1
Derivaten passiva	-4,1	-27,0
Per saldo	62,3	-26,9

De mutaties in de portefeuille interest rate swaps zijn als volgt:

	2020	2019
Balanswaarde begin van het jaar	–	–
Verkopen en afwikkeling	–	–
Waardeveranderingen	0,8	–
Balanswaarde eind van het jaar	0,8	–
Derivaten activa	0,8	–
Derivaten passiva	–	–
Per saldo	0,8	–

De mutaties in de portefeuille inflation swaps zijn als volgt:

	2020	2019
Balanswaarde begin van het jaar	–	–
Verkopen en afwikkeling	–	–
Waardeveranderingen	40,6	–
Balanswaarde eind van het jaar	40,6	–
Derivaten activa	40,6	–
Derivaten passiva	–	–
Per saldo	40,6	–

Mutaties beleggingen voor risico deelnemers

De mutaties in de portefeuilles vastgoed, aandelen en vastrentende waarden zijn als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vast- rentende waarden	Totaal
2020				
Balanswaarde begin van het jaar	8,3	37,0	38,1	83,4
Aankopen	4,0	9,9	50,5	64,4
Verkopen	-0,8	-4,2	-42,3	-47,3
Waardeveranderingen	-1,0	2,9	1,7	3,6
Balanswaarde eind van het jaar	10,5	45,6	48,0	104,1
2019				
Balanswaarde begin van het jaar	5,5	24,6	26,4	56,5
Aankopen	1,8	39,9	10,0	51,7
Verkopen	-0,5	-34,9	-2,0	-37,4
Waardeveranderingen	1,5	7,4	3,7	12,6
Balanswaarde eind van het jaar	8,3	37,0	38,1	83,4

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Niet in de balans opgenomen activa

Vanaf 1 januari 2017 dienen BSG Pension Management B.V. en BSG Asset Management B.V. over hun dienstverlening aan het pensioenfonds omzetbelasting te berekenen. De voordruk omzetbelasting op deze kosten kan niet worden teruggevorderd of verrekend. Dit geldt vanaf 1 januari 2017 ook voor de op andere kosten drukkende omzetbelasting. Het bestuur van het pensioenfonds is van mening dat omzetbelasting geen kostenpost mag zijn. Het pensioenfonds voert een pensioenregeling uit van KLM N.V., een onderneming die in beginsel omzetbelasting op bedrijfskosten kan verrekenen. Pensioenuitvoeringskosten zijn de facto bedrijfskosten van de onderneming. Het Europese Hof van Justitie heeft in de zogenoemde PPG-zaak bevestigd dat op kosten van pensioenuitvoering voor ondernemingen zoals KLM N.V. geen omzetbelasting mag drukken. Het pensioenfonds tracht door middel van een bezwaarprocedure de als voordruk in rekening gebrachte omzetbelasting terug te vorderen. De Belastingdienst is echter van mening dat geen recht op verrekening of teruggaaf van omzetbelasting bestaat. Het pensioenfonds voert de procedure na zorgvuldige voorbereiding en na overleg met de Belastingdienst. De uit de bezwaarprocedure voortvloeiende, niet in de balans opgenomen, vordering omzetbelasting bedraagt EUR 1,5 miljoen (2019: EUR 1,1 miljoen).

Investerings- en stortingsverplichtingen

	2020	2019	Maximale looptijd
Vastgoed	257,2	26,8	2 jaar
Private equity	174,9	257,5	8 jaar
Totaal	432,1	284,3	

Voorwaardelijke verplichtingen

Tegen het pensioenfonds is een juridische procedure aangespannen. Een uitvoerig onderzoek gaf het fonds geen aanleiding om zijn standpunt te herzien. Het fonds verwacht niet dat de uitslag, die geruime tijd op zich kan laten wachten, een materieel effect op de financiële positie van het fonds zal hebben.

RISICOBEBEER

In het bestuursverslag worden de belangrijke risico's die het pensioenfonds loopt besproken en wordt ingegaan op het beleid dat wordt gevoerd om deze risico's te beheersen. In deze paragraaf van de jaarrekening worden voornamelijk de financiële risico's beschreven en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico van het pensioenfonds is het solvabiliteitsrisico. Dit is het risico dat het fonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. De solvabiliteit wordt gemeten aan de hand van het verschil tussen het aanwezig eigen vermogen en het vereist eigen vermogen. Daarnaast wordt de dekkingsgraad als solvabiliteitsratio gehanteerd.

Het vereist eigen vermogen wordt in beginsel berekend op basis van een scenarioanalyse zoals gebruikt in de standaardmethode voor de solvabiliteitstoets van DNB. Het standaardmodel is aangevuld met een intern model voor financiële instrumenten die niet goed passen in het standaardmodel.

Het tekort van het aanwezig eigen vermogen ten opzichte van het vereist eigen vermogen bedraagt EUR 715,4 miljoen (2019: EUR 160,9 miljoen):

	2020	2019
Vereiste buffers		
• Rentemismatchrisico	87,3	211,8
• Vastgoedrisico en aandelenrisico	1.352,3	1.155,6
• Valutarisico	799,7	833,4
• Commodityrisico	–	–
• Kredietrisico	550,7	487,0
• Verzekeringstechnisch risico	370,5	338,5
• Liquiditeitsrisico	–	–
• Concentratierisico	–	–
• Operationeel risico	–	–
• Actief risico	60,5	188,7
Totaal	3.221,0	3.215,0
Diversificatie van risico's	-1.272,2	-1.397,5
Totaal vereist eigen vermogen	1.948,8	1.817,5
Aanwezig eigen vermogen	1.233,4	1.656,6
Tekort	-715,4	-160,9

Het aanwezig eigen vermogen ten behoeve van de solvabiliteitstoets van DNB is als volgt berekend:

	2020	2019
Totaal stichtingskapitaal en reserves	1.292,4	1.865,7
Af: bestemmingsreserve toeslagdepot en kostenegalisatiereserve	-59,0	-209,1
Aanwezig eigen vermogen FTK	1.233,4	1.656,6

Het vereist eigen vermogen van EUR 1.948,8 miljoen (2019: EUR 1.817,5 miljoen) is gebaseerd op de strategische beleggingsportefeuille ultimo verslagjaar. De hiermee overeenkomende nominale dekkingsgraad bedraagt 122,3% (2019: 123,0%). De actuele nominale dekkingsgraad bedraagt 114,1% (2019: 121,0%). De nominale dekkingsgraad is de verhouding tussen de nettoactiva en de totale pensioenverplichtingen (risico pensioenfonds en risico deelnemers).

Het vereist eigen vermogen, berekend op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille, bedraagt EUR 2.028,3 miljoen (2019: EUR 1.850,1 miljoen). De hiermee overeenkomende dekkingsgraad bedraagt 123,2% (2019: 123,4%). Het vermogenstekort op basis van de feitelijke portefeuille bedraagt EUR 794,9 miljoen (2019: EUR 193,5 miljoen).

Het minimaal vereist eigen vermogen bedraagt EUR 364,7 miljoen (2019: EUR 330,5 miljoen). Dit komt overeen met een nominale dekkingsgraad van 104,2% (2019: 104,2%).

De beleidsdekkingsgraad bedraagt 108,5% (2019: 119,7%). De beleidsdekkingsgraad is de (voortschrijdend) gemiddelde nominale dekkingsgraad van de laatste 12 maanden.

De beleidsdekkingsgraad is bepalend voor:

- de toetsing aan het (strategisch) vereist eigen vermogen;
- het toepassen van eventuele kortingen;
- het indexeringsbeleid.

Op basis van de toetsing van de beleidsdekkingsgraad aan de met het (strategisch) vereist vermogen overeenkomende dekkingsgraad wordt vastgesteld of het pensioenfonds in een tekortsituatie verkeert en een herstelplan moet indienen bij DNB. Het herstelplan wordt jaarlijks geactualiseerd.

De beleidsdekkingsgraad is 13,8 procentpunten lager (2019: 3,3 procentpunten lager) dan de met het (strategisch) vereist vermogen overeenkomende dekkingsgraad.

Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden de pensioenverplichtingen contant gemaakt tegen de reële rente. De reële rente wordt berekend door de nominale rente te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. De als basis voor de reële rentecurve gehanteerde nominale rentecurve is daarmee gelijk aan de rentetermijnstructuur DNB. De geschatte inflatiecomponent (break-even inflatie) wordt herleid uit de Europese inflatieswapcurve. De geschatte inflatiecomponent wordt verhoogd met een verondersteld verschil tussen looninflatie en prijsinflatie van 0,4 procentpunt (2019: 0,5 procentpunt).

De reële dekkingsgraad bedraagt 87,2% (2019: 92,8%) en is gebaseerd op een afgeleide reële rekenrente van negatief 1,6% (2019: negatief 1,1%).

De ontwikkeling van de reële dekkingsgraad kan als volgt worden geanalyseerd:

	2020	2019
Reële dekkingsgraad begin van het jaar	92,8%	92,8%
Premies	-0,3%	-0,4%
Pensioenuitkeringen	-0,2%	-0,2%
Indexering pensioenrechten	-1,3%	-0,9%
Wijziging rekenrente rentedeel	-11,0%	-12,8%
Wijziging rekenrente inflatiedeel	1,3%	3,5%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	3,6%	12,8%
Wijziging actuariële grondslagen	1,5%	0,0%
Overige oorzaken	0,8%	-2,0%
Reële dekkingsgraad eind van het jaar	87,2%	92,8%

De reële dekkingsgraad geeft een indicatie van het vermogen van het pensioenfonds om in de toekomst de pensioenuitkeringen te verhogen (indexeren) ter compensatie van de inflatie.

De wettelijke reële dekkingsgraad van het pensioenfonds bedraagt 97,5% (2019: 106,3%). De wettelijke reële dekkingsgraad zoals bedoeld in artikel 133b Pensioenwet is gelijk aan de actuele beleidsdekkingsgraad gedeeld door de beleidsdekkingsgraad die ingevolge artikel 137 lid 2b Pensioenwet is vereist voor voorwaardelijke toeslagverlening (indexering) ter hoogte van de minimale verwachtingswaarde voor de groeivoet van het prijsindexcijfer, bedoeld in artikel 23a lid 1a en lid 2 Besluit financieel toetsingskader (FTK) pensioenfondsen. De aldus gedefinieerde wettelijke reële dekkingsgraad komt 10,3 procentpunten (2019: 13,5 procentpunten) hoger uit dan de hiervoor vermelde zuivere reële dekkingsgraad.

Het solvabiliteitsrisico wordt hierna toegelicht aan de hand van de in de solvabiliteitstoets van DNB onderkende risico's. Met uitzondering van het operationele risico, worden deze risico's aangemerkt als financiële risico's.

Rentemismatchrisico

Rentemismatchrisico is het verschil in rentegevoeligheid tussen de portefeuille vastrentende waarden (voornamelijk obligaties) en de pensioenverplichtingen. De rentegevoeligheid van de verplichtingen is als gevolg van de langere looptijden hoger dan die van de portefeuille obligaties. Een daling van de marktrente leidt tot een stijging van de waarde van de pensioenverplichtingen, die slechts voor een deel wordt gecompenseerd door een stijging van de waarde van de portefeuille obligaties.

Door afdekking van het rentemismatchrisico is de vermogenspositie van het pensioenfonds minder gevoelig voor de ontwikkeling van de marktrente. Het rentemismatchrisico wordt voor een deel beperkt door belegging in obligaties met een relatief lange rentevastperiode. Het rentemismatchrisico wordt verder afgedekt door middel van interest rate swaps en inflatieswaps.

Het volgende overzicht van de looptijden van de portefeuille vastrentende waarden (nagenoeg alleen obligaties), de technische voorziening en de portefeuille interest rate swaps en inflatieswaps geeft op hoofdlijnen inzicht in het rentemismatchrisico:

	Vast- rentende waarden	Technische voorziening	Positie voor rente- en inflatie- derivaten	Interest rate swaps	Inflatie- swaps	Netto positie
2020						
Korter dan 1 jaar	731,6	-242,1	489,5	-	-	489,5
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	489,2	-987,3	-498,1	-	-	-498,1
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	655,2	-1.301,7	-646,5	-	3,0	-643,5
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	1.502,9	-2.520,9	-1.018,0	-	5,1	-1.012,9
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	1.395,4	-1.992,5	-597,1	0,8	32,5	-563,8
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	28,0	-1.125,0	-1.097,0	-	-	-1.097,0
Langer dan 40 jaar	15,2	-452,0	-436,8	-	-	-436,8
Totaal	4.817,5	-8.621,5	-3.804,0	0,8	40,6	-3.762,6
2019						
Korter dan 1 jaar	526,8	-229,4	297,4	-	-	297,4
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	1.214,7	-938,0	276,7	-	-	276,7
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	1.538,6	-1.220,7	317,9	-	-	317,9
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	758,6	-2.307,4	-1.548,8	-	-	-1.548,8
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	961,9	-1.739,0	-777,1	-	-	-777,1
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	100,6	-971,6	-871,0	-	-	-871,0
Langer dan 40 jaar	20,9	-402,8	-381,9	-	-	-381,9
Totaal	5.122,1	-7.808,9	-2.686,8	-	-	-2.686,8

De vastrentende waarden zijn in 2020, evenals in 2019, exclusief het toeslagdepot van in totaal EUR 54,1 miljoen (2019: EUR 196,1 miljoen).

De rentegevoeligheid kan worden gemeten aan de hand van de modified duration. Dit is de met de contante waarde van rente en aflossing gewogen gemiddelde looptijd in jaren. De duration mismatch is het verschil tussen de duration van de pensioenverplichtingen en de naar omvang (ten opzichte van de pensioenverplichtingen) gewogen duration van de vastrentende waarden.

De modified duration van de portefeuille vastrentende waarden, de portefeuille interest rate swaps en inflatieswaps, de pensioenverplichtingen en de duration mismatch zijn als volgt:

	2020	2019
Vastrentende waarden (op basis van marktrente)	14	10
Interest rate swaps (op basis van marktrente)	30	–
Inflatieswaps (op basis van marktrente)	29	–
Pensioenverplichtingen (op basis van rentetermijnstructuur DNB)	18	18
Mismatch bij renteschok van 0,01%	12	11
Mismatch bij renteschok van 1,0%	13	13

Bij de berekening van de modified duration van de vastrentende waarden worden high yield bonds en emerging market debt buiten beschouwing gelaten.

De effectiviteit van de afdekking bedraagt ultimo 2020 ongeveer 21% (2019: ongeveer 24%). Hierbij moet worden opgemerkt dat de toepassing van de UFR-methodiek voor de discontering van de pensioenverplichtingen een positief effect heeft op dit percentage. Bij hantering van de marktrente voor zowel de obligaties als de pensioenverplichtingen bedraagt de effectiviteit van de afdekking ultimo 2020 ongeveer 21% (2019: ongeveer 24%).

Als de marktrente met 1,0 procentpunt stijgt, daalt de waarde van de vastrentende waarden ongeveer met de modified duration als percentage. Een stijging van de marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een stijging van de gemiddelde rekenrente (rentetermijnstructuur DNB) ten behoeve van de bepaling van de pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 procentpunt. Daardoor daalt de waarde van de pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 maal de modified duration als percentage.

Een daling van de marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een daling van de gemiddelde rekenrente ten behoeve van de bepaling van de pensioenverplichtingen met eveneens ongeveer 0,9 procentpunt. Daardoor stijgt de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 maal de modified duration als percentage.

Bij een rentestijging daalt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verbetert. Bij een rentedaling stijgt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verslechtert.

Het effect van een daling van de rekenrente volgens de rentetermijnstructuur van DNB met 1,0 procentpunt op de nominale dekkingsgraad is een verslechtering met ongeveer 12 procentpunten (2019: ongeveer 14 procentpunten). Het effect van een stijging van deze rekenrente met 1,0 procentpunt is een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 13 procentpunten (2019: ongeveer 15 procentpunten).

Een daling van de nominale marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een verslechtering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 15 procentpunten (2019: ongeveer 17 procentpunten). Een stijging van de nominale marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 16 procentpunten (2019: ongeveer 18 procentpunten).

Hiervoor is ervan uitgegaan dat de marktrente voor alle looptijden in gelijke mate stijgt of daalt. Er kan echter sprake zijn van verschillen in de rentebeweging voor verschillende looptijden. De lange rente kan bijvoorbeeld sterker stijgen of dalen dan de korte rente. Veranderingen in de rentecurve worden niet gemeten aan de hand van de modified duration, maar hebben wel invloed op de rentemismatch.

Vastgoedrisico en aandelenrisico

Vastgoedrisico is het risico dat de waarde van vastgoed en vastgoedaandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastgoed. De portefeuille vastgoed maakt ongeveer 18% (2019: ongeveer 15%) uit van de totale beleggingen.

In de solvabiliteitstoets van DNB wordt uitgegaan van een waardeschok van beursgenoteerd vastgoed van 30% en niet-beursgenoteerd vastgoed gecorrigeerd voor leverage van 20%. Een hiermee overeenkomende waardedaling van de totale vastgoedbeleggingen resulteert in een daling van de nominale dekkinggraad met ongeveer 5 procentpunten (2019: ongeveer 4 procentpunten). Een hiermee overeenkomende waardestijging van deze beleggingen daarentegen resulteert in een verbetering van de dekkinggraad met ongeveer 5 procentpunten (2019: ongeveer 4 procentpunten).

Aandelenrisico is het risico dat de waarde van aandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost aandelen. De aandelenportefeuille maakt ongeveer 32% (2019: ongeveer 30%) uit van de totale beleggingsportefeuille.

In de solvabiliteitstoets van DNB wordt uitgegaan van een waardeschok van beursgenoteerde aandelen ontwikkelde markten van 30%, beursgenoteerde aandelen opkomende markten van 40% en niet-beursgenoteerde aandelen (private equity) van eveneens 40%. Een hiermee overeenkomende waardedaling van de totale portefeuille aandelen resulteert in een daling van de nominale dekkinggraad met ongeveer 12 procentpunten (2019: ongeveer 12 procentpunten). Een hiermee overeenkomende waardestijging van de aandelenportefeuille resulteert in een verbetering van de nominale dekkinggraad met ongeveer 12 procentpunten (2019: ongeveer 12 procentpunten).

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat de waarde van beleggingen verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen. De valutaverdeling van de beleggingen in vastgoed, aandelen en vastrentende waarden (uitgedrukt in euro's) vóór en na afdekking van het valutarisico is als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vast- rentende waarden	Totaal	Valuta- afdekking	Netto positie
2020						
Euro	691,1	280,6	3.687,9	4.659,6	635,8	5.295,4
Amerikaanse dollar	435,4	1.833,9	1.183,1	3.452,4	-573,5	2.878,9
Canadese dollar	-	88,4	-0,1	88,3	-	88,3
Australische dollar	130,2	75,1	-	205,3	-	205,3
Japanse yen	121,9	215,8	0,1	337,8	-	337,8
Britse pond	114,0	90,1	0,5	204,6	-	204,6
Zwitserse frank	27,2	57,8	0,1	85,1	-	85,1
Zweedse kroon	67,5	19,3	-	86,8	-	86,8
Overige valuta's	174,4	511,5	-	685,9	-	685,9
Totaal	1.761,7	3.172,5	4.871,6	9.805,8	62,3	9.868,1
2019						
Euro	558,6	278,2	2.500,3	3.337,1	1.174,8	4.511,9
Amerikaanse dollar	383,4	1.640,3	1.659,8	3.683,5	-815,9	2.867,6
Canadese dollar	-	99,8	104,1	203,9	-52,6	151,3
Australische dollar	118,8	80,6	259,6	459,0	-129,2	329,8
Japanse yen	84,8	196,1	-	280,9	-	280,9
Britse pond	90,7	109,6	196,3	396,6	-105,2	291,4
Zwitserse frank	15,5	49,3	-	64,8	-	64,8
Zweedse kroon	37,7	19,0	199,9	256,6	-98,8	157,8
Overige valuta's	139,1	474,4	398,2	1.011,7	-	1.011,7
Totaal	1.428,6	2.947,3	5.318,2	9.694,1	-26,9	9.667,2

In de solvabiliteitstoets van DNB wordt uitgegaan van een waardeschok van de na afdekking resterende positie in vreemde valuta's van ontwikkelde markten ten opzichte van de euro van 20%. De positie in vreemde valuta's van opkomende markten wordt geschokt met 35%. Hiermee overeenkomende dalingen van de valutakoersen ten opzichte van de euro resulteren in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 12 procentpunten (2019: ongeveer 15 procentpunten). Hiermee overeenkomende stijgingen van de valutakoersen resulteren in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 12 procentpunten (2019: ongeveer 15 procentpunten).

Commodityrisico

Commodityrisico is het risico dat de waarde van commoditybeleggingen verandert als gevolg van veranderingen in de marktprijzen van desbetreffende (onderliggende) grondstoffen. Het fonds belegt niet in commodities of commodityderivaten, zodat geen sprake is van commodityrisico.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico dat tegenpartijen hun contractuele verplichtingen aan het pensioenfonds of de beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds participeert niet nakomen. Informatie over de kredietwaardigheid van de portefeuille op basis van credit ratings en over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastrentende waarden. Ongeveer 31% (2019: ongeveer 43%) van de totale portefeuille heeft de hoogste rating AAA en ongeveer 35% (2019: ongeveer 23%) van de portefeuille heeft de AA-rating. In de toelichting op de derivatenposities is informatie over de daarvoor verkregen zekerheden vermeld.

Verzekeringstechnisch risico

Het belangrijkste verzekeringstechnisch risico is het langlevensrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Door toepassing van de AG-prognosetafels 2020 met correcties voor ervaringssterfte wordt rekening gehouden met een toekomstige verbetering van de levensverwachting. Dit neemt niet weg dat een grote mate van onzekerheid bestaat met betrekking tot de toekomstige ontwikkeling van de levensverwachting.

Een ander verzekeringstechnisch risico is het kortlevensrisico. Dit is het risico dat (gewezen) deelnemers en/of pensioengerechtigden eerder overlijden dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de risicopremie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Dit is met andere woorden het risico dat de hiervoor ontvangen risicopremie en de hiervoor opgenomen technische voorziening onvoldoende zijn om de toekomstige uitkeringen nabestaandenpensioen en wezenpensioen te dekken. De hiervoor in de premie begrepen risicopremie en de hiervoor gevormde technische voorziening worden vastgesteld op basis van de actuele AG prognosetafels met correcties voor ervaringssterfte.

Ten slotte wordt het arbeidsongeschiktheidsrisico onderscheiden. Dit is het risico dat meer deelnemers arbeidsongeschikt worden dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de risicopremie voor arbeidsongeschiktheid, met andere woorden dat de toekomstige premievrije pensioenopbouw en het toekomstige invaliditeitspensioen hoger zijn dan de hiervoor ontvangen risicopremie.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen (voornamelijk de pensioenuitkeringen) te kunnen voldoen. Dit risico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig, omdat de pensioenuitkeringen voor een belangrijk deel kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten en bovendien verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit liquide vermogenstitels. Dit neemt niet weg dat ingenomen derivatenposities kunnen leiden tot de contractuele verplichting tot bijstorting. Feitelijk is het liquiditeitsrisico geen onderdeel van het solvabiliteitsrisico, namelijk het risico dat het pensioenfonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. Wel is het zo dat een gedwongen verkoop op korte termijn van illiquide beleggingen veelal een ongunstige prijs tot gevolg heeft, waardoor op de verkoop verlies wordt geleden.

Het totaal van de illiquide beleggingen maakt ongeveer 21% (2019: ongeveer 20%) uit van de totale portefeuille beleggingen. Het liquiditeitsrisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Concentratierisico

Concentratierisico kan optreden als een goede spreiding van beleggingen of pensioenverplichtingen ontbreekt. In het standaardmodel van DNB voor de bepaling van het vereist eigen vermogen is het concentratierisico gelijkgesteld aan nihil. Het pensioenfonds voldoet aan deze veronderstelling van een voldoende gediversifieerde beleggingsportefeuille en een voldoende evenwichtige demografische opbouw van de populatie. In de toelichting op de balanspost vastrentende waarden zijn de posten die meer dan 5% uitmaken van de totale portefeuille vermeld. Amerikaanse en Duitse staatsleningen maken gezamenlijk ongeveer 44% (2019: ongeveer 48%) uit van de totale portefeuille vastrentende waarden.

De actiefpost derivaten heeft volledig betrekking op zes (2019: één) tegenpartijen. De totale marktwaarde van deze contracten komt overeen met ongeveer 2% (2019: ongeveer 0%) van de marktwaarde van de obligatieportefeuille. Voor de derivatenposities zijn in het algemeen voldoende zekerheden verkregen. Het concentratierisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico dat optreedt bij de uitvoering van de activiteiten als gevolg van niet afdoende of falende processen, menselijk gedrag en systemen bij de uitvoeringsorganisaties of als gevolg van externe gebeurtenissen. Het pensioenfonds besteedt de operationele activiteiten uit aan BSG Pension Management B.V., BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V. zodat het operationele risico voornamelijk bestaat uit het risico dat de met de BSG-organisatie gemaakte afspraken niet worden nagekomen. Over de beheersing van de processen wordt verantwoording afgelegd, waarbij jaarlijks een ISAE 3402 type II-rapportage wordt overgelegd. Op grond van de Pensioenwet mag het operationeel risico in de solvabiliteitstoets van DNB op nihil worden gesteld, mits geen sprake is van een verhoogd risico. In 2020 (en 2019) is aan deze voorwaarde voldaan.

Actief risico

Actief risico is het risico dat het rendement van een beleggingsportefeuille afwijkt van de voor deze beleggingsportefeuille gehanteerde benchmark. Op basis van een ALM-studie wordt een strategische beleggingsmix bepaald. Ter beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten wordt voor de afzonderlijke beleggingscategorieën binnen de totale beleggingsportefeuille een benchmark bepaald, die worden geaggregeerd op portefeuilleniveau. Door middel van zowel actief beheer van de onderscheiden afzonderlijke beleggingsportefeuilles per assetcategorie (selectie van individuele vermogenstitels) als actief beheer van de totale portefeuille (afwijking van de strategische mix) wordt actief risico aangegaan. Een belangrijke maatstaf voor het actief risico is de tracking error. Door middel van de tracking error wordt de afwijking van het rendement van een beleggingsportefeuille ten opzichte van een benchmarkportefeuille gemeten. De benchmarkportefeuille dient dus als referentiekader voor de beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten. Een hogere tracking error impliceert een hogere mate van actief risico.

De tracking error van de totale portefeuille heeft zich gedurende 2020 rond 0,3% bewogen (2019: rond 0,3%), waarmee binnen de hiervoor gestelde limiet van 1,25% (2019: 1,25%) is gebleven. Het actief risico wordt op maandbasis gemonitord en bewaakt. In de solvabiliteitstoets van DNB wordt alleen rekening gehouden met het actieve risico in de aandelenportefeuille. Het effect hiervan op het vereist eigen vermogen bedraagt 0,0 procentpunt (2019: 0,2 procentpunt).

Naast de in de solvabiliteitstoets van DNB onderkende risico's wordt nog het indexeringsrisico onderscheiden.

Indexeringsrisico

De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Het bestuur van het pensioenfonds stelt jaarlijks de indexering vast met inachtneming van de financiële positie van het pensioenfonds. Voor de opgebouwde pensioenrechten tot 1 januari 2007 van alle (actieve en gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden tot de leeftijd van 65 jaar geldt echter een onvoorwaardelijke jaarlijkse indexering gelijk aan de verandering van het loonindexcijfer tot maximaal 2,5%.

Indexering van de vanaf 1 januari 2007 opgebouwde pensioenen onder de basispensioenregeling is tot de verandering van het loonindexcijfer onvoorwaardelijk indien en voor zover deze indexering kan worden gefinancierd uit het bedrag van de vrijval van de voorziening pensioenverplichtingen die is bedoeld voor de financiering van de onvoorwaardelijke indexering van opgebouwde pensioenen tot 1 januari 2007 en deze onvoorwaardelijke indexering lager is dan 2,5%.

Indien de verandering van het loonindexcijfer uitkomt boven 2,5%, is voor het meerdere de indexering voorwaardelijk.

Indexeringsrisico is het risico op tegenvallend rendement op de beleggingen, ten opzichte van de ontwikkeling van marktrente, demografische ontwikkelingen en inflatieverwachtingen.

De reële dekkingsgraad geeft aan in welke mate de volledige geïndexeerde kasstromen worden gedekt door het aanwezig fondsvermogen. Deze definitie sluit nog niet aan op de wettelijke reële dekkingsgraad. In de verzamelbrief pensioenonderwerpen van 24 april 2019 van minister Koolmees is aangegeven dat de wettelijke definitie zal worden aangepast. Feitelijke toekenning van toeslagen gebeurt aan de hand van de wettelijke toekomstbestendige inflatieregels. Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden de pensioenverplichtingen contant gemaakt tegen de reële rente. De reële rente wordt berekend door de nominale rente te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. De aldus berekende reële dekkingsgraad bedraagt 87,2% (2019: 92,8%).

TOELICHTING OP DE REKENING VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen in miljoenen euro's)

Baten en lasten pensioenactiviteiten

13 Premies

	2020	2019
Werkgeversdeel	45,5	28,1
Werknemersdeel	59,6	57,6
Totaal premie basispensioenregeling	105,1	85,7
Premie nettopensioenregeling	0,3	0,2
Totaal	105,4	85,9

De premie nettopensioenregeling heeft betrekking op de risicoverzekering (het risico van overlijden van de deelnemer vóór de pensioendatum) als onderdeel van de nettopensioenregeling. Dit is een vrijwillige regeling voor deelnemers met een pensioengevend salaris boven het fiscale maximum.

De feitelijke premie, exclusief de premie voor risico deelnemers (inleg beschikbare-premieregeling), bedraagt EUR 105,5 miljoen (2019: EUR 85,9 miljoen).

De kostendekkende premie zoals bedoeld in artikel 128 lid 1 Pensioenwet, exclusief de premie voor risico deelnemers, bedraagt EUR 103,6 miljoen (2019: EUR 83,5 miljoen). De kostendekkende premie is als volgt samengesteld:

	2020	2019
Pensioenopbouw (inclusief excassokosten)	69,2	54,4
Onvoorwaardelijke toekomstige indexering	–	–
Risicopremies overlijden en invaliditeit	13,9	12,3
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten (exclusief excassokosten)	1,4	1,2
Solvabiliteitsopslag	19,1	15,6
Voorwaardelijke toekomstige indexering	–	–
Totaal	103,6	83,5

De kostendekkende premie wordt berekend op basis van de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo vorig verslagjaar. De afgeleide gemiddelde marktrente voor de kostendekkende premie bedraagt 1,0% (2019: 1,6%).

De feitelijke premie, inclusief de premie voor risico deelnemers van EUR 18,0 miljoen (2019: EUR 14,9 miljoen), bedraagt EUR 123,5 miljoen (2019: EUR 100,8 miljoen).

14 Premies voor risico deelnemers

De premies voor risico deelnemers hebben betrekking op de beschikbare-premieregeling als onderdeel van de nettopensioenregeling. Dit is een vrijwillige pensioenregeling voor deelnemers met een pensioengevend salaris boven het fiscale maximum.

	2020	2019
Totaal	18,0	14,9

15 Waardeoverdrachten voor risico pensioenfonds

Dit betreft inkomende bedragen uit hoofde van overgenomen pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen.

	2020	2019
Inkomende waardeoverdrachten	1,2	3,6
Uitgaande waardeoverdrachten	–	–
Saldo	1,2	3,6

16 Waardeoverdrachten voor risico deelnemers

Dit betreft uitgaande bedragen uit hoofde van overgedragen pensioenverplichtingen voor risico deelnemers.

	2020	2019
Inkomende waardeoverdrachten	–	–
Uitgaande waardeoverdrachten	–0,2	–0,1
Saldo	–0,2	–0,1

17 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuarieel berekende nominale waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen. De pensioenopbouw wordt berekend op basis van de rentetermijnstructuur DNB primo verslagjaar.

	2020	2019
Pensioenopbouw actieve deelnemers	80,5	64,7
Toekomstige pensioenuitvoeringskosten	2,5	2,0
Totaal	83,0	66,7

18 Indexering

Onder indexering is opgenomen het verschil tussen de toegekende indexering en de vrijval van de ingebouwde inflatiedekking.

	2020	2019
Indexering pensioenrechten	-219,2	-157,3
Vrijval ingebouwde inflatiedekking	73,2	67,4
Saldo (bate)	-146,0	-89,9

Pensioenrechten waarop de maximale onvoorwaardelijke indexering van 2,5% (ingebouwde inflatiedekking) van toepassing is, zijn per 1 januari 2021 verhoogd met 2,9% (1 januari 2020 verhoogd met 2,4%). De overige pensioenrechten zijn per 1 januari 2021 verhoogd met 2,9% (1 januari 2020 verhoogd met 2,4%).

19 Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur DNB per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode.

	2020	2019
Totaal	-25,1	-16,0

De in het verslagjaar aan de voorziening pensioenverplichtingen toegevoegde rente is gebaseerd op een rekenrente van negatief 0,32% (2019: negatief 0,23%).

20 Wijziging rekenrente

De waarde van de pensioenverplichtingen verandert onder invloed van veranderingen in de rekenrente.

	2020	2019
Totaal	-919,9	-992,1

De afgeleide rekenrente is in 2020 gedaald van 0,7% tot 0,1% en in 2019 gedaald van 1,3% tot 0,7%.

21 Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De hieronder opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen en kosten van de verslagperiode.

	2020	2019
Onttrekking pensioenuitkeringen	223,0	214,2
Onttrekking pensioenuitvoeringskosten	1,9	1,9
Totaal	224,9	216,1

22 Pensioenrechten waardeoverdrachten

Dit betreft de toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot inkomende waardeoverdrachten.

	2020	2019
Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	-1,2	-4,3
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	-	-
Saldo	-1,2	-4,3

23 Wijziging actuariële grondslagen

De actuariële grondslagen zijn de uitgangspunten en veronderstellingen waarop de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is gebaseerd. Onder wijziging actuariële grondslagen is het effect van aanpassing van de bestandsgrondslagen, economische grondslagen en kostengrondslagen op de voorziening opgenomen.

	2020	2019
Levensverwachting	94,9	-
Kostenvoorziening	-10,5	-
Totaal	84,4	-

Het effect van de wijziging van de levensverwachting is als volgt samengesteld:

	2020	2019
Overgang op prognosetafels AG 2020	113,7	-
Wijziging correctiefactoren	-18,8	-
Totaal	94,9	-

Ultimo 2020 was overgegaan op nieuwe generatietafels van het Actuarieel Genootschap. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren waren eveneens opnieuw vastgesteld.

In 2018 was de kostenvoorziening gewijzigd van een percentage van de pensioenverplichtingen naar een vastgesteld bedrag. Dit bedrag is afhankelijk van rente en inflatiefactoren en wordt jaarlijks aangepast. In 2020 heeft een herijking plaatsgevonden van de kostenvoorziening.

24 Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

Onder overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen zijn opgenomen: actuariële resultaten en mutaties in de pensioenverplichtingen die niet onder een ander hoofd zijn opgenomen.

	2020	2019
Actuariële resultaten	0,4	-8,0
AOW-compensatie	2,7	4,2
Totaal	3,1	-3,8

Bij samenloop van het recht op AOW-hiaatcompensatie met een AOW-uitkering en verlaagde belasting- en premieheffing, vindt er een verrekening plaats ter grootte van de AOW-hiaatcompensatie. De AOW-datum tot en met 2026 is vastgesteld en leidt jaarlijks bij wettelijke vaststelling van de AOW-datum tot een verrekening. In 2020 is de verrekening vastgesteld over de periode 2025-2026. In 2019 is de verrekening vastgesteld over de periode 2020-2024. De overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen betreft de verlaging van de voorziening met een bedrag van EUR 2,7 miljoen (2019: 4,2 miljoen).

De actuariële resultaten zijn als volgt samengesteld:

	2020	2019
Langlevenrisico	8,5	-4,5
Kortlevenrisico	-7,8	-0,9
Resultaat op sterfte	0,7	-5,4
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	1,6	-2,4
Resultaat op flexibele keuzemogelijkheden	-1,9	-0,2
Totaal	0,4	-8,0

25 Pensioenuitkeringen voor risico pensioenfonds

	2020	2019
Ouderdomspensioen	174,2	169,1
Nabestaandenpensioen	36,2	36,4
Wezenpensioen	0,6	0,5
Invaliditeitspensioen	9,1	7,8
Pensioenuitkeringen basispensioenregeling	220,1	213,8
Pensioenuitkeringen nettopensioenregeling	-	-
Totaal	220,1	213,8

De pensioenuitkeringen nettopensioenregeling hebben betrekking op de risicoverzekering (het risico van overlijden van de deelnemer vóór de pensioendatum) als onderdeel van de nettopensioenregeling. De pensioenuitkeringen bedragen EUR 42 duizend (2019: EUR 31 duizend).

26 Pensioenuitkeringen voor risico deelnemers

Dit betreft de variabele pensioenuitkeringen met betrekking tot de nettopensioenregeling.

	2020	2019
Totaal	0,2	0,1

De pensioenuitkeringen bedragen EUR 205 duizend (2019: EUR 128 duizend).

27 Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers heeft betrekking op de beschikbare-premieregeling als onderdeel van de nettopensioenregeling. Dit is een vrijwillige pensioenregeling voor deelnemers met een pensioengevend salaris boven het fiscale maximum.

	2020	2019
Inleg premies	17,9	14,8
Uitgaande waardeoverdrachten	-0,2	-0,1
Beleggingsresultaat	4,0	12,5
Pensioenuitkeringen	-0,3	-0,1
Overige mutaties	-0,5	-
Totaal	20,9	27,1

De pensioenuitkeringen bedragen EUR 205 duizend (2019: EUR 128 duizend).

28 Pensioenuitvoeringskosten voor risico pensioenfondsen

Onder pensioenuitvoeringskosten voor risico pensioenfondsen zijn opgenomen de kosten met betrekking tot de uitvoering van de basispensioenregeling en de risicoverzekering als onderdeel van de nettopensioenregeling. De kosten van vermogensbeheer zijn hierin niet begrepen. De kosten van bestuur en financieel beheer worden toegerekend aan pensioenuitvoering en vermogensbeheer.

	2020	2019
Kosten pensioenuitvoering en bestuursondersteuning	3,4	3,1
Overige kosten	1,3	1,2
Totaal vóór toerekening aan vermogensbeheer	4,7	4,3
Toegerekend aan vermogensbeheer	-1,4	-1,2
Totaal	3,3	3,1

Een deel van de kosten van bestuur en financieel beheer kan direct worden toegerekend aan pensioenuitvoering of vermogensbeheer. De kosten die niet direct toerekenbaar zijn, worden in de verhouding 60:40 (2019: 60:40) verdeeld over pensioenuitvoering en vermogensbeheer.

29 Pensioenuitvoeringskosten voor risico deelnemers

Dit betreft de kosten met betrekking tot de uitvoering van de beschikbare-premieregeling als onderdeel van de nettopensioenregeling. Dit is een vrijwillige pensioenregeling voor deelnemers met een pensioengevend salaris boven het fiscale maximum. De kosten van vermogensbeheer zijn hierin niet begrepen.

	2020	2019
Totaal	0,1	0,1

Baten en lasten beleggingsactiviteiten

30 Beleggingsopbrengsten

De beleggingsopbrengsten kunnen als volgt worden weergegeven:

	Direct	Prijs- verandering	Valuta- verandering	Totaal
2020				
Vastgoed	1,3	-17,7	-51,1	-67,5
Aandelen	0,1	377,6	-203,6	174,1
Vastrentende waarden	-	255,5	-112,5	143,0
Rentederivaten	-	0,8	-	0,8
Inflatieswaps	-	40,6	-	40,6
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	1,4	656,8	-367,2	291,0
Valutaderivaten	-	-	72,6	72,6
Totaal vóór kosten	1,4	656,8	-294,6	363,6
Kosten van vermogensbeheer				-10,2
Totaal				353,4
2019				
Vastgoed	0,9	163,5	9,4	173,8
Aandelen	0,6	578,7	16,4	595,7
Vastrentende waarden	-	444,8	35,1	479,9
Rentederivaten	-	-	-	-
Inflatieswaps	-	-	-	-
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	1,5	1.187,0	60,9	1.249,4
Valutaderivaten	-	-	-73,8	-73,8
Totaal vóór kosten	1,5	1.187,0	-12,9	1.175,6
Kosten van vermogensbeheer				-9,9
Totaal				1.165,7

De directe beleggingsopbrengsten betreffen rente en door beleggingsfondsen uitgekeerd dividend.

De indirecte beleggingsopbrengsten betreffen waardeveranderingen inclusief valutakoersverschillen en zijn hiervoor verbijzonderd naar prijsveranderingen en valutaveranderingen.

De hiervoor weergegeven kosten van vermogensbeheer betreffen de rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten. De kosten die ten laste van beleggingsfondsen komen zijn hierin niet begrepen, maar zijn onderdeel van de waardeveranderingen. De ten laste van de beleggingsfondsen komende kosten kunnen worden onderscheiden in kosten van vermogensbeheer (vergoeding beheer beleggingen, bewaarloon en overige kosten) en transactiekosten. In de waardeveranderingen van derivaten zijn eveneens transactiekosten begrepen.

De kosten van vermogensbeheer die direct ten laste van het pensioenfonds komen, kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	2020	2019
Beheer beleggingen	4,6	4,8
Advies	3,9	3,8
Overig	0,3	0,1
Totaal vóór toerekening kosten bestuur en financieel beheer	8,8	8,7
Toegerekende kosten bestuur en financieel beheer	1,4	1,2
Totaal	10,2	9,9

De niet rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten, die onderdeel zijn van de waardeveranderingen van de beleggingen, kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	Kosten vermogens- beheer	Transactie- kosten fondsen	Toe- en uittreed- vergoeding
2020			
Vastgoed	11,6	5,5	1,8
Aandelen	13,2	4,5	0,5
Vastrentende waarden	9,8	18,3	1,2
Totaal beleggingsfondsen	34,6	28,3	3,5
Inflatieswaps	–	3,0	–
Valutaderivaten	–	0,1	–
Totaal	34,6	31,4	3,5
2019			
Vastgoed	9,8	1,8	0,7
Aandelen	10,5	5,6	1,7
Vastrentende waarden	10,6	6,5	0,3
Totaal beleggingsfondsen	30,9	13,9	2,7
Inflatieswaps	–	–	–
Valutaderivaten	–	0,2	–
Totaal	30,9	14,1	2,7

De niet rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten, die onderdeel zijn van de waardeveranderingen van de beleggingen, kunnen slechts door middel van schattingen worden vastgesteld. Dit geldt vooral voor de onderliggende transactiekosten van beleggingsfondsen. Indien de transactiekosten met betrekking tot beleggingsfondsen worden geïnterpreteerd als de aan deze beleggingsfondsen betaalde toe- en uittreedvergoedingen, kunnen deze zonder gebruikmaking van schattingen worden bepaald.

31 Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten

	2020	2019
Resultaat deelnemingen	0,3	–
Opslag termijnbetaling	2,4	1,7
Totaal overige baten	2,7	1,7
Rente banktegoeden in rekening-courant	–0,1	–
Resultaat op vermogensbeheerkosten beleggingen voor risico deelnemers	0,1	–
Totaal	2,7	1,7

Het resultaat op vermogensbeheerkosten voor risico deelnemers bedraagt EUR 82 duizend (2019: EUR 57 duizend). Dit betreft het verschil tussen de aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten van EUR 41 duizend (2019: EUR 47 duizend) en de door het pensioenfonds aan de beleggingsfondsen berekende kosten van EUR 123 duizend (2019: EUR 104 duizend), die dienen ter dekking van de kosten.

32 Beleggingsresultaat voor risico deelnemers

	Direct	Waarde- verandering	Totaal
2020			
Vastgoed	–	–1,0	–1,0
Aandelen	–	2,9	2,9
Vastrentende waarden	–	1,7	1,7
Totaal vóór kosten	–	3,6	3,6
Kosten van vermogensbeheer			–0,2
Totaal			3,4
2019			
Vastgoed	–	1,5	1,5
Aandelen	–	7,4	7,4
Vastrentende waarden	–	3,7	3,7
Totaal vóór kosten	–	12,6	12,6
Kosten van vermogensbeheer			–
Totaal			12,6

De niet rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten, die onderdeel zijn van de waardeveranderingen van de beleggingen, kunnen als volgt worden gespecificeerd (in duizenden euro's):

	Kosten vermogens- beheer	Transactie- kosten fondsen	Toe- en uittreed- vergoeding
2020			
Vastgoed	27	50	11
Aandelen	194	69	26
Vastrentende waarden	204	205	93
Totaal	425	324	130
2019			
Vastgoed	16	26	6
Aandelen	112	65	39
Vastrentende waarden	158	60	17
Totaal	286	151	62

Deze kosten kunnen slechts door middel van schattingen worden vastgesteld. Dit geldt vooral voor de transactiekosten. Indien deze worden geïnterpreteerd als de aan de beleggingsfondsen betaalde toe- en uittreedvergoedingen, kunnen deze zonder gebruikmaking van schattingen worden bepaald.

Actuariële analyse van het resultaat

Het resultaat kan als volgt worden geanalyseerd naar technische winst- en verliesbronnen:

	2020	2019
Resultaat op beleggingen en verplichtingen	-538,8	191,3
Resultaat op premies	19,1	15,5
Resultaat op waardeoverdrachten	-	-0,7
Resultaat op pensioenuitkeringen	2,9	0,4
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	1,9	2,5
Wijziging actuariële grondslagen	84,4	-
Actuariële resultaten basispensioenregeling	0,2	-7,9
Actuariële resultaten nettopensioenregeling	0,2	-0,1
Resultaat op indexering	-146,0	-89,9
Overige resultaten	2,8	4,3
Totaal	-573,3	115,4

Resultaat op beleggingen en verplichtingen

	2020	2019
Resultaat beleggingsactiviteiten exclusief vastrentende waarden	100,6	722,6
Resultaat vastrentende waarden exclusief valutaresultaat	255,5	444,8
Totaal resultaat beleggingsactiviteiten	356,1	1.167,4
Resultaat op vermogensbeheerkosten beleggingen voor risico deelnemers	-0,1	-
Resultaat beleggingen voor risico pensioenfonds	356,0	1.167,4
Benodigde rente voorziening pensioenverplichtingen	25,1	16,0
Wijziging rekenrente voorziening pensioenverplichtingen	-919,9	-992,1
Totaal	-538,8	191,3

Het resultaat op beleggingen en verplichtingen is gelijk aan het resultaat beleggingsactiviteiten verminderd met de technisch benodigde interest. Het rendement op de totale beleggingsportefeuille over 2020 bedraagt 4,3%¹⁰ tegen 13,7% over 2019. De rentetoevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen is in 2020 gebaseerd op een rekenrente van negatief 0,32% (2019: negatief 0,23%). Dit is de éénjaarsrente volgens de rentetermijnstructuur primo verslagjaar. De afgeleide rekenrente is in 2020 gedaald van 0,7% tot 0,1% en is in 2019 gedaald van 1,3% tot 0,7%.

¹⁰ Het genoemde rendement is het nettorendement na aftrek van beheer- en transactiekosten, zie hoofdstuk 6 Kosten.

Resultaat op premies

	2020	2019
Reguliere premies basispensioenregeling	105,1	85,7
Premies nettopensioenregeling	0,3	0,2
Totaal premies voor risico pensioenfonds	105,4	85,9
Beschikbaar voor administratiekosten	-1,4	-1,2
Beschikbaar voor excassokosten	-4,4	-4,5
Beschikbaar voor pensioenopbouw	99,6	80,2
Pensioenopbouw actieve deelnemers	-80,5	-64,7
Totaal	19,1	15,5

Resultaat op waardeoverdrachten

	2020	2019
Inkomende waardeoverdrachten	1,2	3,6
Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	-1,2	-4,3
Resultaat op inkomende waardeoverdrachten	-	-0,7
Uitgaande waardeoverdrachten	-	-
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	-	-
Resultaat op uitgaande waardeoverdrachten	-	-
Totaal	-	-0,7

Resultaat op pensioenuitkeringen

	2020	2019
Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen	223,0	214,2
Werkelijke pensioenuitkeringen	-220,1	-213,8
Totaal	2,9	0,4

Resultaat op pensioenuitvoeringskosten

	2020	2019
Kostenopslag in premies jaar (administratiekosten en excassokosten)	5,8	5,7
Toevoeging voorziening pensioenverplichtingen (excassokosten)	-2,5	-2,0
Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen (excassokosten)	1,9	1,9
Totaal beschikbaar voor pensioenuitvoeringskosten	5,2	5,6
Werkelijke pensioenuitvoeringskosten	-3,3	-3,1
Totaal	1,9	2,5

Wijziging actuariële grondslagen

	2020	2019
Levensverwachting	94,9	-
Kostenvoorziening	-10,5	-
Totaal	84,4	-

Het effect van de wijziging van de levensverwachting is als volgt samengesteld:

	2020	2019
Overgang op prognosetafels AG 2020	113,7	-
Wijziging correctiefactoren	-18,8	-
Totaal	94,9	-

Ultimo 2020 was overgegaan op nieuwe generatietafels van het Actuarieel Genootschap. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren zijn eveneens opnieuw vastgesteld.

In 2018 was de kostenvoorziening gewijzigd van een percentage van de pensioenverplichtingen naar een vastgesteld bedrag. Dit bedrag is afhankelijk van rente en inflatiefactoren en wordt jaarlijks aangepast. In 2020 heeft een herijking plaatsgevonden van de kostenvoorziening.

Actuariële resultaten basispensioenregeling

	2020	2019
Sterfte	0,5	-5,3
Arbeidsongeschiktheid	1,6	-2,4
Flexibele keuzemogelijkheden	-1,9	-0,2
Totaal	0,2	-7,9

Actuariële resultaten nettopensioenregeling

	2020	2019
Kortlevenrisico	0,2	-0,1
Totaal	0,2	-0,1

Het resultaat op kortlevenrisico heeft betrekking op de risicoverzekering als onderdeel van de nettopensioenregeling.

Resultaat op indexering

	2020	2019
Vrijval ingebouwde inflatiedekking	73,2	67,4
Indexering pensioenrechten	-219,2	-157,3
Totaal	-146,0	-89,9

De indexering van de pensioenrechten van actieve deelnemers en de indexering van de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten worden gefinancierd uit de reserves van het pensioenfonds. Zij vinden hun oorsprong in het overrendement.

Overige resultaten

	2020	2019
AOW-compensatie	2,8	4,2
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten voor risico deelnemers	–	0,1
Resultaat op overige mutaties voor risico deelnemers	–	–
Resultaat op vermogensbeheerkosten voor risico deelnemers	–	–
Totaal	2,8	4,3

Het resultaat op pensioenuitvoeringskosten voor risico deelnemers bedraagt EUR 24 duizend (2019: EUR 35 duizend). Dit is het verschil tussen de kostenopslag in de premies van EUR 136 duizend (2019: EUR 122 duizend) en de werkelijke kosten van EUR 112 duizend (2019: EUR 87 duizend).

Het resultaat op vermogensbeheerkosten voor risico deelnemers bedraagt EUR 82 duizend (2019: EUR 57 duizend) en betreft het verschil tussen de aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten van EUR 41 duizend (2019: EUR 47 duizend) en de door het pensioenfonds aan de beleggingsfondsen berekende kosten van EUR 123 duizend (2019: EUR 104 duizend).

Resultaat voor risico deelnemers

	2020	2019
Premies ten behoeve van inleg	17,9	14,8
Kostenopslag	0,1	0,1
Totaal premies	18,0	14,9
Uitgaande waardeoverdrachten	–0,2	–0,1
Pensioenuitkeringen	–0,3	–0,1
Pensioenuitvoeringskosten	–0,1	–0,1
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen	–20,9	–27,1
Beleggingsresultaat	4,0	12,6
Overige mutaties	–0,5	–
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	–	0,1
Ten gunste van resultaat voor risico pensioenfonds	–	–0,1
Totaal	–	–

De pensioenuitkeringen bedragen EUR 205 duizend (2019: EUR 128 duizend).

Het resultaat op pensioenuitvoeringskosten bedraagt EUR 24 duizend (2019: EUR 35 duizend). De kostenopslag in de premies bedraagt EUR 136 duizend (2019: EUR 122 duizend) en de werkelijke kosten bedragen EUR 112 duizend (2019: EUR 87 duizend). Het totaal resultaat voor risico deelnemers bedraagt voor het pensioenfonds in alle gevallen nihil.

Overige informatie

Verbonden partijen

De volgende rechtspersonen en natuurlijke personen worden aangemerkt als verbonden partijen:

- de aangesloten onderneming KLM N.V. (werkgever);
- de bestuursleden van het pensioenfonds en hun nauwe verwanten;
- de leden van de raad van toezicht van het pensioenfonds en hun nauwe verwanten;
- de onafhankelijke, externe voorzitter van het pensioenfonds;
- de uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group bestaande uit Blue Sky Group Holding B.V., BSG Pension Management B.V., BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V.;
- de directieleden van de vier Blue Sky Group-vennootschappen en hun nauwe verwanten.

Tussen het pensioenfonds en de werkgever is een uitvoeringsovereenkomst inzake de financiering en de uitvoering van de pensioenregeling gesloten. Een samenvatting van de uitvoeringsovereenkomst is opgenomen in de paragraaf Financiering en premie van de algemene toelichting op pagina's 71 en 72.

Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan bestuursleden en heeft ook anderszins geen vorderingen op bestuursleden. Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de paragraaf Bezoldiging bestuurders hierna.

Het beheer van het pensioenfonds (pensioenuitvoering, bestuursondersteuning en vermogensbeheer) is ondergebracht bij Blue Sky Group. Het pensioenfonds bezit gezamenlijk met Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM en Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel alle aandelen in Blue Sky Group Holding B.V. (elk eenderde deel).

De dienstverlening aan de aandeelhouders maakt ongeveer 83% (2019: ongeveer 84%) uit van de omzet (geconsolideerd) van Blue Sky Group. De overeenkomsten van dienstverlening zijn afgesloten op basis van marktconforme tarieven.

Er zijn geen transacties van betekenis met verbonden partijen die niet onder normale marktvoorwaarden zijn aangegaan.

Medewerkers

Het pensioenfonds heeft geen personeel in dienst.

Bezoldiging bestuurders

De bezoldiging van de leden van het bestuur (inclusief de voorzitter) bedraagt totaal EUR 139 duizend (2019: EUR 174 duizend).

Honorarium accountant

De aan het verslagjaar toegerekende accountants-honoraria zoals bedoeld in artikel 382a Titel 9, Boek 2 BW bedragen totaal EUR 69 duizend (2019: EUR 99 duizend).

	2020	2019
Controle jaarrekening en jaarstaten DNB	69	76
Fiscaal advieswerk	–	–
Overig advieswerk	–	23
Totaal	69	99

Belastingen

Het pensioenfonds is op grond van de aard van de activiteiten vrijgesteld van belastingheffing voor de vennootschapsbelasting.

Toezichthouder

Evenals voorgaande jaren is geen sprake van door DNB genomen corrigerende maatregelen ingevolge artikel 96 Pensioenwet.

Gebeurtenissen na balansdatum

Vanaf 1 januari 2021 is de nieuwe UFR in werking getreden. Verwerking hiervan in de voorziening en in de dekkingsgraad gebeurt in vier gelijke stappen telkens op 1 januari. De technische voorzieningen zijn per 1 januari 2021 met EUR 82,8 miljoen gestegen en de dekkingsgraad gedaald van 114,1% naar 113,1% en zal na de volledige implementatie op 1 januari 2024 109,6% bedragen.

Amstelveen, 28 mei 2021

Bestuur

A. Balm	V. Vink
W.J.J. Hartog	drs. H.A. van der Pol
mr. P.J.M. Jansen	E. van Zwol
J.N.M. Bank	A. van den Hudding

namens het bestuur,

J.N.M. Bank	E. van Zwol
vicevoorzitter	vicevoorzitter

De raad van toezicht van Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM

drs. M.W. Gout-van Sinderen drs. M.E.A. van Boom RBA EPP drs. J.J.M. Nijland RA

OVERIGE GEGEVENS

Bestemming van het resultaat

In de statuten is geen bepaling opgenomen over de wijze waarop het resultaat moet worden verdeeld. Het resultaat wordt jaarlijks geheel ten gunste dan wel ten laste van de reserves gebracht. Overeenkomstig de in de ABTN vastgelegde regeling wordt een deel van het resultaat toegevoegd of onttrokken aan de algemene reserve.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM te Amstelveen is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2020.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op EUR 75 miljoen. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven EUR 3,75 miljoen te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruikgemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar hoger dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132 (vereist eigen vermogen).

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch hoger dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

Voor de volledigheid merk ik op dat, als op balansdatum rekening zou worden gehouden met de door DNB doorgevoerde wijziging van de rentetermijnstructuur per 1 januari 2021, mijn oordeel over de vermogenspositie niet zou wijzigen.

Amstelveen, 28 mei 2021

drs. H. Zaghdoudi AAG
Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur en de raad van toezicht van Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2020

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM per 31 december 2020 en van het saldo van baten en lasten over 2020, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2020 van Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM ('de Stichting' of 'het fonds') te Amstelveen gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2020;
2. de rekening van baten en lasten over 2020;
3. het kasstroomoverzicht over 2020; en
4. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Controleaanpak

Samenvatting

MATERIALITEIT

- Materialiteit van EUR 75 miljoen
- 0,8% van het pensioenvermogen

KERNPUNTEN

- Waardering van de beleggingen voor risico van het pensioenfonds
- Waardering van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

ORDEEL

- Goedkeurend

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 75 miljoen (2019: EUR 75 miljoen). Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van het pensioenvermogen (pensioenverplichting plus stichtingskapitaal en reserves exclusief bestemmingsreserves) per 31 december 2020 (0,8%). Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het pensioenvermogen een bepalende factor is in de berekening van de (beleids)dekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het bestuur en de raad van toezicht afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven EUR 3,75 miljoen rapporteren aan het bestuur en de raad van toezicht alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Uitbesteding van bedrijfsprocessen aan dienstverleners

De Stichting heeft het beheer van de beleggingen uitbesteed aan BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V. De pensioenadministratie is uitbesteed aan BSG Pension Management B.V.

De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V. en informatie over de voorziening pensioenverplichtingen, premiebijdragen en pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door BSG Pension Management B.V.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de dienstverleners verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van BSG Asset Management B.V., BSG Fund Management B.V. en BSG Pension Management B.V., zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (Standaard 3402 type II-) rapportages.

Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen en het bespreken van de beheersomgeving bij de dienstverlener met vertegenwoordigers van de dienstverlener. Op basis daarvan evalueren wij, en bespreken wij met de andere onafhankelijke accountant, de in de Standaard 3402-rapportage beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2020 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan BSG Asset Management B.V., BSG Fund Management B.V. en BSG Pension Management B.V.

Wij hebben eigen gegevensgerichte analyses ten aanzien van premiebijdragen en uitkeringen uitgevoerd waarbij wij de uitkomsten hebben getoetst op basis van verwachtingen die wij zelf hiervoor hebben ontwikkeld. Wij hebben door middel van deelwaarnemingen beleggingen, beleggingsstromen, mutaties in de pensioenadministratie en uitkeringen aan de hand van brondocumentatie bij de dienstverlener onderzocht.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbestede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie verkregen met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemergegevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de voorziening pensioenverplichtingen, premiebijdragen en uitkeringen.

Onze focus op het risico van fraude en het niet naleven van wet- en regelgeving

Onze doelstellingen

De doelstellingen van onze controle op het gebied van fraude en het niet naleven van wet- en regelgeving zijn:

Met betrekking tot fraude:

- het identificeren en inschatten van risico's op een afwijking van materieel belang in de financiële overzichten die het gevolg is van fraude;
- het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden ter verkrijging van voldoende en geschikte controle-informatie; en
- het op passende wijze inspelen op fraude of vermoede fraude die tijdens de controle wordt geïdentificeerd.

Met betrekking tot het niet-naleven van wet- en regelgeving:

- het identificeren en inschatten van risico's op een afwijking van materieel belang in de financiële overzichten als gevolg van het niet naleven van wet- en regelgeving; en
- het verkrijgen van een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten, rekening houdend met het toepasselijke wet- en regelgevingskader.

De primaire verantwoordelijkheid voor het voorkomen en detecteren van fraude en het niet-naleven van wet- en regelgeving berust bij het bestuur, onder toezicht van de raad van toezicht.

Onze risicobeoordeling

Als onderdeel van onze risico-inschattingswerkzaamheden hebben wij frauderisicofactoren met betrekking tot frauduleuze financiële verslaglegging, het oneigenlijk toe-eigenen van activa en het risico op omkoping en corruptie in acht genomen. Wij hebben de frauderisicofactoren geëvalueerd om na te gaan of deze factoren duiden op een risico op een afwijking van materieel belang als gevolg van fraude.

Daarnaast hebben we werkzaamheden uitgevoerd om inzicht te verkrijgen in de wet- en regelgeving die op de Stichting van toepassing is, hebben we het bestuur verzocht om inlichtingen te verstrekken omtrent de naleving van dergelijke wet- en regelgeving en hebben we correspondentie met externe toezichthouders geïnspecteerd.

De potentiële impact van de geïdentificeerde wet- en regelgeving op de jaarrekening varieert aanzienlijk.

Ten eerste is de Stichting onderworpen aan wet- en regelgeving die direct van invloed is op de jaarrekening, inclusief de Pensioenwet en financiële verslaglegging (inclusief voor de Stichting specifieke wet- en regelgeving). Wij hebben de mate waarin aan deze wet- en regelgeving wordt voldaan vastgesteld als onderdeel van onze controlewerkzaamheden voor de relevante elementen in de jaarrekening en derhalve zijn er geen aanvullende controlewerkzaamheden nodig.

Ten tweede is de Stichting onderhevig aan diverse wet- en regelgeving waarbij niet voldoen aan deze wet- en regelgeving indirect van invloed kan zijn op de jaarrekening ten aanzien van elementen verantwoord of toegelicht in de jaarrekening, of beide, bijvoorbeeld als gevolg van het ontvangen van boetes of claims. Wij hebben het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen (Bftp) geïdentificeerd als wetgeving die indirect, redelijkerwijs een materiële impact op de jaarrekening zou kunnen hebben.

In overeenstemming met de controlestandaarden hebben wij het frauderisico met betrekking tot doorbreking van interne beheersingsmaatregelen door het bestuur (verondersteld risico) als enige frauderisico geïdentificeerd en geëvalueerd. We hebben het veronderstelde frauderisico met betrekking tot de opbrengstverantwoording weerlegd, omdat de mogelijkheden tot het materieel beïnvloeden van de opbrengstverantwoording beperkt zijn.

Het geïdentificeerde risico op het gebied van fraude is besproken binnen het controleteam en wij bleven alert op aanwijzingen voor fraude en/of het niet voldoen aan wet- en regelgeving gedurende de controle.

Bij al onze controles hebben we aandacht besteed aan het risico dat het bestuur de interne beheersingsmaatregelen doorbreekt, inclusief een onderzoek naar aanwijzingen van mogelijke oneigenlijke beïnvloeding door het bestuur, wat een risico op een afwijking van materieel belang als gevolg van fraude kan betekenen. We verwijzen naar de kernpunten van de controle, met hierin onze aanpak met betrekking tot gebieden met een hoger risico vanwege schattingen waarbij het bestuur zich baseert op significante oordeelsvorming.

We hebben onze risico-inschatting en controleaanpak gecommuniceerd aan het bestuur en de raad van toezicht. Onze controlewerkzaamheden verschillen van een specifiek forensisch fraudeonderzoek, dat vaak een meer diepgaand karakter heeft.

Onze controlewerkzaamheden

We hebben de volgende controlewerkzaamheden (niet uitputtend) uitgevoerd om in te spelen op de ingeschatte risico's:

- We hebben de opzet en het bestaan en, waar passend geacht, de werking getoetst van de interne beheersingsmaatregelen die het frauderisico dienen te mitigeren. In het geval van tekortkomingen in de fraude-mitigerende interne beheersingsmaatregelen, hebben we aanvullende gegevensgerichte werkzaamheden verricht welke zijn ingericht aan de hand van onze risico-inschatting.
- Wij hebben mogelijke oneigenlijke beïnvloeding door het bestuur geëvalueerd en (administratieve) journaalposten met een hoger frauderisico geïdentificeerd. Indien wij journaalposten met een verhoogd frauderisico hebben geïdentificeerd, hebben wij deze door middel van validatie van brondocumentatie gecontroleerd.
- We hebben een zekere mate van elementen van onvoorspelbaarheid in onze controleaanpak opgenomen, zoals in de selecties van outliers in de controle van de basisgegevens en beleggingen waar backtesting-werkzaamheden voor zijn uitgevoerd.
- We hebben de uitkomst van andere controlewerkzaamheden in overweging genomen en geëvalueerd of bevindingen dan wel afwijkingen indicatief waren voor fraude of niet-naleving van wet- en regelgeving. Indien dit het geval was, hebben wij onze beoordeling van de relevante risico's en de daaruit voortvloeiende gevolgen voor onze controlewerkzaamheden opnieuw geëvalueerd.
- We hebben controle-informatie verkregen met betrekking tot de naleving van die bepalingen van de wet- en regelgeving waarvan algemeen wordt aangenomen dat ze een direct effect hebben op de bepaling van materiële bedragen en toelichtingen in de jaarrekening.
- We hebben rekening gehouden met het effect van feitelijke, vermoede of geïdentificeerde risico's van niet-naleving van wet- en regelgeving als onderdeel van onze procedures voor de daarmee samenhangende posten in de jaarrekening.
- In het licht van mogelijke risico's op het gebied van belangenverstrengeling hebben wij nevenfuncties van het bestuur geëvalueerd en hebben daarbij aandacht besteed aan de governance.

Onze procedures om in te spelen op het geïdentificeerde risico op het gebied van fraude hebben niet geleid tot een 'kernpunt van de controle'.

Verder merken we op dat onze controle niet primair is opgezet om fraude en het niet naleven van wet- en regelgeving te detecteren en dat het bestuur verantwoordelijk is voor de opzet van een zodanige interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude, waaronder het voldoen aan wet- en regelgeving.

Hoe minder direct de gevolgen voor de financiële overzichten van het niet voldoen aan indirecte wet- en regelgeving (onregelmatigheden) van invloed zijn op gebeurtenissen en transacties die in de jaarrekening tot uitdrukking komen, hoe minder waarschijnlijk het ook is dat de inherent beperkte controlewerkzaamheden, zoals vereist door de controlestandaarden, dit zouden identificeren. Bovendien bestaat er, zoals bij elke controle, een hoger risico op het niet detecteren van onregelmatigheden indien deze het gevolg zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, opzettelijke onjuistheden, verkeerde representaties of de doorbreking van interne beheersmaatregelen.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het belangrijkste waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij aan het bestuur en de raad van toezicht gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken. In onze controle en bij de bepaling en evaluatie van onze kernpunten hebben wij rekening gehouden met de potentiële effecten van COVID-19 op de Stichting en de jaarrekening. Dit heeft niet geleid tot een aanpassing of uitbreiding van onze kernpunten.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Waardering van de beleggingen voor risico van het pensioenfonds

Omschrijving

De beleggingen voor risico van het pensioenfonds (hierna: 'de beleggingen') vormen een significante post op de balans van de Stichting. De beleggingen van de Stichting bedragen circa 99,3% van het balanstotaal. Alle beleggingen dienen conform de Pensioenwet te worden gewaardeerd op reële waarde (marktwaaarde). Uit de paragraaf 'Overige informatie beleggingen' bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor EUR 7,4 miljard (75%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op directe marktnoteringen, dat voor EUR 0,5 miljard (5%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op afgeleide marktnoteringen en dat voor EUR 2 miljard (20%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op waarderingsmodellen en -technieken. Het bepalen van de marktwaaarde voor deze laatste beleggingscategorie is complex(er) en bevat subjectieve schattingselementen.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van modellen. Gezien de invloed hiervan op de waardering van de beleggingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de (beleids)dekkingsgraad vormde de waardering van de beleggingen een kernpunt van onze controle.

In de paragraaf 'Grondslagen voor de waardering van activa en passiva' geeft de Stichting de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In de paragraaf 'Overige informatie beleggingen' zijn de gehanteerde waarderingmethoden en belangrijke veronderstellingen voor de waardering van deze beleggingscategorie uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Wij maken gebruik van de beheersmaatregelen die zijn ingericht bij de vermogensbeheerder en die onderdeel zijn van de Standaard 3402 type II-rapportage (waarbij een goedkeurend assurancerapport van de accountant is afgegeven). Deze relevante beheersmaatregelen zijn gericht op de aanstelling van betrouwbare fondsmanagers enerzijds en de betrouwbare aanlevering en toereikende evaluatie van periodieke performancecijfers anderzijds. Daarnaast hebben wij de aansluiting vastgesteld tussen de financiële administratie en actuele financiële rapportages van fondsmanagers, indien nodig gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum. Vervolgens hebben wij de waardering van beleggingen gebaseerd op afgeleide marktnoteringen en waarderingsmodellen en -technieken onderzocht.

De waardering van participaties in Blue Sky Beleggingspools, waarvan de beleggingen een directe marktnotering hebben, hebben wij getoetst aan de hand van recente, door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde jaarrekeningen. Wij hebben hierbij onder meer aandacht besteed aan consistentie met de waarderingsgrondslagen van de Stichting ten opzichte van die van het beleggingsfonds alsmede de strekking van de verklaring van de andere onafhankelijke accountant. Bovendien hebben wij ook de monitoring van de Stichting op recente financiële informatie van de beleggingen na balansdatum in onze werkzaamheden betrokken. Ten aanzien van participaties in Blue Sky beleggingspools waarvoor geen door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde jaarrekening beschikbaar zijn, hebben wij de beleggingen in de Blue Sky beleggingspool getoetst aan de hand van recente, door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde jaarrekening. Dit betreffen beleggingen waarvan de waardering gebaseerd is op waarderingsmodellen en -technieken.

De waardering van participaties in niet-beursgenoteerde aandelenfondsen, waarvan de onderliggende beleggingen worden gewaardeerd op basis van taxaties, hebben wij getoetst aan de hand van recente, door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde jaarrekeningen. Wij hebben hierbij onder meer aandacht besteed aan consistentie met de waarderingsgrondslagen van de Stichting ten opzichte van die van het beleggingsfonds alsmede de strekking van de verklaring van de andere onafhankelijke accountant. Bovendien hebben wij ook de monitoring van de Stichting op recente financiële informatie van de beleggingen na balansdatum in onze werkzaamheden betrokken.

Tot aan de datum van onze controleverklaring hebben wij voor EUR 39,7 miljoen (0,4%) van de niet-beursgenoteerde beleggingscategorieën de waardering niet kunnen toetsen aan door een accountant gecontroleerde jaarrekeningen voorzien van een goedkeurende controleverklaring. Wij hebben hier de volgende aanvullende procedures op uitgevoerd.

Wanneer niet tijdig een jaarrekening die is voorzien van een goedkeurende controleverklaring beschikbaar is, hebben wij de betrouwbaarheid van de marktwaardering zoals door de fondsmanager afgegeven, vastgesteld door de inschatting van deze fondsmanagers uit voorgaande jaren te toetsen aan de hand van de later in het jaar beschikbaar gekomen gecontroleerde jaarrekeningen. In aanvulling hierop hebben we diverse gesprekken gevoerd met betrokken frontoffice-medewerkers van de Stichting/vermogensbeheerder, waarbij wij significante gebeurtenissen na balansdatum, mogelijke risico's en andere relevante aspecten die van invloed zijn op de waardering van deze fondsen hebben besproken en getoetst aan brondocumentatie.

De waardering van derivaten gebaseerd op afgeleide marktnoteringen hebben wij onderzocht met gebruikmaking van een eigen waarderingsspecialist. Wij hebben ook de monitoring van de uitvoeringsorganisatie op recente financiële informatie verkregen na balansdatum over de waarde van beleggingen op balansdatum betrokken. Onze waarderingsspecialist heeft de gehanteerde waarderingen vergeleken met zelfstandig bepaalde waarderingen op basis van zelfstandig verkregen in de markt waarneembare prijzen.

Onze observatie

Wij hebben geconstateerd dat de gehanteerde waarderingsgrondslagen en gehanteerde waarderingsmethodieken voor de beleggingen in overeenstemming zijn met de geldende verslaggevingsregels en geschikt zijn om te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen.

Wij vinden dat de waardering van de beleggingen in de jaarrekening op aanvaardbare wijze is bepaald. De toelichting op de samenstelling en het verloop van de beleggingen is toereikend.

Waardering van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Omschrijving

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds (hierna: 'de voorziening pensioenverplichtingen') is een significante post op de balans van de Stichting die wordt gewaardeerd op reële waarde (marktwaarde). De waardering van de voorziening pensioenverplichtingen komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over levensverwachtingen, kostenniveaus en arbeidsongeschiktheid worden vertaald naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt met gebruikmaking van de rentetermijnstructuur ultimo boekjaar zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming door het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het bestuur zich laat adviseren door actuariel deskundigen. Gezien de complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de voorziening pensioenverplichtingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad vormt de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen een kernpunt van onze controle.

Het bestuur heeft in de paragraaf 'Grondslagen voor de waardering van activa en passiva' de waarderingsgrondslagen en veronderstellingen voor de voorziening pensioenverplichtingen opgenomen. Uit deze toelichting blijkt dat schattingswijzigingen hebben plaatsgevonden. In de paragraaf 'Risicobeheer' is de gevoeligheid van de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen voor schattingen uiteengezet.

Onze aanpak

Bij onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden van de certificerend actuaaris die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding ervan afstemming gehad met de certificerend actuaaris over de te volgen aanpak, de attentiepunten en de uitkomsten.

Wij hebben de door het bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken. Wij hebben de onderbouwing van de veronderstellingen door het bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerend actuaaris. Wij hebben de actuariële verklaring zoals opgenomen in de Overige gegevens en de werkzaamheden van de certificerend actuaaris geëvalueerd.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het saldo van baten en lasten in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstroomprojecties. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij gebruikgemaakt van een eigen actuaaris. Tevens hebben wij de waarderingsgrondslagen en de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen in de jaarrekening geëvalueerd.

Onze observatie

Wij vinden dat de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen in de jaarrekening op aanvaardbare wijze is bepaald. De toelichting op de samenstelling en het verloop van de voorziening pensioenverplichtingen is toereikend.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben een mindere diepgang dan onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder de informatie die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van de genoemde verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de Stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze doelstelling is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een entiteit haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur en de raad van toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur en de raad van toezicht hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- en regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Utrecht, 28 mei 2021

KPMG Accountants N.V.

A.J.H. Reijns RA

BIJLAGEN

2020

PERSONALIA

(stand per 28 mei 2021)

Bestuur

P.A.M. Loven (voorzitter)

Leden benoemd door de werknemers

E. van Zwol (vicevoorzitter),

A. Balm,

V. Vink,

A. van den Hudding

Leden benoemd door KLM

mr. P.J.M. Jansen,

W.J.J. Hartog

Leden benoemd door de

pensioengerechtigden

drs. H.A. van der Pol,

J.N.M. Bank (vicevoorzitter)

Bestuurssecretariaat

drs. P.L.M. Janssen (BSG)

Directeur

S-F.T. Bottinga BEc EPP (BSG)

Compliance officer

Holland Van Gijzen Law LLP

Privacy officer

mr. G. Somaroo (BSG)

Adviserend actuaaris

P.M.M. Silven-Keijzer (BSG) † 25 mei 2021

Sleutelfunctiehouders

Sleutelfunctiehouder actuariële functie

drs. H. Zaghdoudi AAG

Sleutelfunctiehouder interne auditfunctie

drs. A. Laning RA RC

Sleutelfunctiehouder risicobeheerfunctie

drs. H.A. van der Pol

Verantwoordingsorgaan

Leden benoemd door de werknemers

R. Verhoef,

G. van Wijlick MSc,

L. van Schagen,

N.A. van Heijningen

Leden benoemd door KLM

M.J. Besseling RA (voorzitter),

mr. C.E.M. Orlebeke (tot 1 mei 2021),

D. Nijssen (vanaf 1 mei 2021)

Leden benoemd door de

pensioengerechtigden

J. Koppes,

G.J. Guijt (tot 24 maart 2021),

V. Smit,

drs. ing. E.F. Cevat

Accountant

KPMG Accountants N.V.

Certificerend actuaaris

Towers Watson Netherlands B.V.

Uitvoeringsorganisatie(s)

Blue Sky Group Holding B.V., Amstelveen

(BSG Asset Management B.V.,

BSG Fund Management B.V.,

BSG Pension Management B.V.)

FUNCTIES EN NEVENFUNCTIES BESTUUR EN RAAD VAN TOEZICHT

Bestuur

P.A.M. Loven

Functie in het bestuur:	Onafhankelijk voorzitter (vanaf 1 februari 2018)
Voordragende organisatie:	-
Functie:	Directeur/eigenaar Paul Loven Coaching en Bestuursadvies B.V.
Relevante nevenfuncties:	Onafhankelijk voorzitter Algemeen Pensioenfonds KLM, onafhankelijk voorzitter Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel

mr. P.J.M. Jansen

Functie in het bestuur:	Lid (vanaf 2012)
Voordragende organisatie:	KLM
Functie:	Manager pensions & insurable benefits
Relevante nevenfuncties:	Bestuurslid Algemeen Pensioenfonds KLM, bestuurslid Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel, lid RvT Stichting Loss of Licence Pensioenfonds

W.J.J. Hartog

Functie in het bestuur:	Lid (vanaf juni 2017), vicevoorzitter (vanaf 9 februari 2018 tot 19 mei 2021)
Voordragende organisatie:	KLM
Functie:	Gezagvoerder
Relevante nevenfuncties:	-

A. Balm

Functie in het bestuur:	Lid (vanaf april 2017)
Voordragende organisatie:	Vereniging van Nederlandse Verkeersvliegers (VNV)
Functie:	First Officer
Relevante nevenfuncties:	Lid RvT BSG FM 'Eagle Fund'

E. van Zwol

Functie in het bestuur:	Vicevoorzitter (bestuurslid vanaf 2015)
Voordragende organisatie:	Vereniging van Nederlandse Verkeersvliegers (VNV)
Functie:	Gezagvoerder
Relevante nevenfuncties:	Lid RvT BSG FM 'Eagle Fund'

drs. H.A. van der Pol

Functie in het bestuur:

Voordragende organisatie:

Functie:

Laatste functie bij KLM:

Relevante nevenfuncties:

Lid (vanaf 2007)

Vereniging van Gepensioneerde Verkeersvliegers (VGV), Vereniging van Voormalig KLM Boordwerktuigkundigen (VVKB), Vereniging Oud Cabinepersoneel KLM (VOC-KLM)

Gepensioneerd

Gezagvoerder

Penningmeester Stichting Dar-ul-Hikmat/NCVB

V. Vink

Functie in het bestuur:

Voordragende organisatie:

Functie:

Relevante nevenfuncties:

Lid (vanaf september 2019)

Vereniging van Nederlandse Verkeersvliegers (VNV)

Gezagvoerder

-

A. van den Hudding

Functie in het bestuur:

Voordragende organisatie:

Functie:

Relevante nevenfuncties:

Lid (vanaf september 2019)

Vereniging van Nederlandse Verkeersvliegers (VNV)

Gezagvoerder

Consultant MultiFLY aviation consultancy

J.N.M. Bank

Functie in het bestuur:

Voordragende organisatie:

Functie:

Laatste functie bij KLM:

Relevante nevenfuncties:

Lid (vanaf september 2019), vicevoorzitter (vanaf 19 mei 2021)

Vereniging van Gepensioneerde Verkeersvliegers (VGV), Vereniging van Voormalig KLM Boordwerktuigkundigen (VVKB), Vereniging Oud Cabinepersoneel KLM (VOC-KLM)

Gepensioneerd

Vice President Engineering

Boordwerktuigkundige B747-300

Hoofd Korps Boordwerktuigkundigen

Raad van toezicht

drs. M.W. Gout-van Sinderen

Functie in de raad van toezicht: Voorzitter

Functie: Voorzitter en algemeen directeur Medisch Specialisten Noord West

Relevante nevenfuncties: Lid Eerste Kamer, lid gemeenteraad Wassenaar, voorzitter RvT Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot Bevordering der Tandheelkunde (KNMT), bestuursvoorzitter Cultuurpodium Boerderij

drs. M.E.A. van Boom RBA EPP

Functie in de raad van toezicht: Lid

Functie: Intern toezichthouder, bestuurder en adviseur

Relevante nevenfuncties: Voorzitter RvT Pensioenfonds Hoogovens, bestuurslid Pensioenfonds DSM Nederland, voorzitter Commissie Beleggingen van Pensioenfonds DSM Nederland, lid Beleggingsadviescommissie Pensioenfonds Horeca & Catering

drs. J.J.M. Nijland RA

Functie in de raad van toezicht: Lid

Functie: CFRO ad interim raad van bestuur APG Groep NV

Relevante nevenfuncties: Lid RvT Algemeen Pensioenfonds KLM

DEELNEMERSBESTAND

Personen met aanspraak op nog niet ingegaan pensioen

		Deelnemers	Gewezen deelnemers
Aantal per einde vorig boekjaar		3.265	103
Bij wegens			
• (Her)indiensttreding		2	
• Uitdiensttreding			13
• Toekennen van een pensioen			
• Revalidatie		3	
• Overige oorzaken			3
Af wegens			
• Invaliditeit		10	
• Overlijden		1	2
• Toekennen van een ouderdomspensioen		120	5
• Uitdiensttreding		13	
• Beëindiging van een wezenpensioen			
• Revalidatie			
• Herindiensttreding			
• Afkoop/overdracht			3
• Overige oorzaken			
Aantal per einde boekjaar *		3.126	109

* Verdeling naar beroepsgroep

Vliegers op vleugelvliegtuigen	M	2.939	53
	V	181	26
Vliegers op hefschroefvliegtuigen	M	0	0
	V	0	0
Vliegers bij KLM-Cityhopper	M	6	22
	V	0	1
Boordwerktuigkundigen	M	0	6
	V	0	1
Pursers en Assistent-pursers	M	0	0
	V	0	0
Radiotelegrafisten	M	0	0
	V	0	0
Totaal		3.126	109

Pensioengerechtigden

	Ouderdoms- pensioen	Nabestaan- den- pensioen	Wezen- pensioen	Invalidi- teits- pensioen	Totaal Pensioen- gerechtig- den
Aantal per einde vorig boekjaar	1.657	632	29	64	2.382

Bij wegens

• (Her)indiensttreding					0
• Uitdiensttreding					0
• Toekennen van een pensioen	131	32	5	10	178
• Revalidatie					0
• Overige oorzaken					0

Af wegens

• Invaliditeit					0
• Overlijden	43	56		1	100
• Toekennen van een ouderdomspensioen				6	6
• Uitdiensttreding					0
• Beëindiging van een wezenpensioen			3		3
• Revalidatie				3	3
• Herindiensttreding					0
• Afkoop/overdracht					0
• Overige oorzaken					0

Aantal per einde boekjaar *	1.745	608	31	64	2.448
------------------------------------	--------------	------------	-----------	-----------	--------------

* Verdeling naar beroepsgroep

Vliegers op vleugelvliegtuigen	M	1.166	2	11	53	1.232
	V	18	279	20	11	328
Vliegers op hefschroef- vliegtuigen	M	25	0	0	0	25
	V	0	9	0	0	9
Vliegers bij KLM-Cityhopper	M	62	0	0	0	62
	V	0	10	0	0	10
Boordwerktuigkundigen	M	173	0	0	0	173
	V	1	103	0	0	104
Pursers en Assistent-pursers	M	111	7	0	0	118
	V	178	166	0	0	344
Radiotelegrafisten	M	11	0	0	0	11
	V	0	32	0	0	32
Totaal		1.745	608	31	64	2.448

ONTWIKKELINGEN 2011-2020

	2020	2019	2018	2017	2016
Aantal deelnemers	3.126	3.265	2.958	2.837	2.767
• Mannen	2.945	3.077	2.787	2.687	2.627
• Vrouwen	181	188	171	150	140
Aantal gewezen deelnemers	109	103	103	109	116
• Mannen	81	78	83	92	98
• Vrouwen	28	25	20	17	18
Aantal pensioengerechtigden	2.448	2.382	2.376	2.366	2.341
Ouderdomspensioen	1.745	1.657	1.651	1.644	1.625
• Mannen	1.548	1.462	1.458	1.454	1.438
• Vrouwen	197	195	193	190	187
Nabestaandenpensioen	608	632	640	644	638
Wezenpensioen	31	29	27	26	28
Invaliditeitspensioen	64	64	58	52	50
• Mannen	53	54	49	42	41
• Vrouwen	11	10	9	10	9
Premies					
Reguliere premie voor risico pensioenfonds	106	86	75	61	61
Extra premie voor risico pensioenfonds	–	–	100		94
Premie voor risico deelnemers	18	15	14	13	13
Kostendekkende premie	122	98	87	93	85
Gedempte kostendekkende premie	nvt	nvt	nvt	66	67
Pensioenuitkeringen en afkopen	220	214	211	208	203
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer	613	581	619	912	789
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	8.622	7.809	6.884	6.765	6.971
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	106	85	58	47	32
Beleggingen voor risico pensioenfonds					
Vastgoed	1.762	1.429	1.327	1.298	1.271
Aandelen	3.172	2.947	2.394	2.644	2.689
Vastrentende waarden	4.872	5.318	4.987	4.611	4.566
Overig	108	–24	–77	220	–174
Totaal	9.914	9.670	8.630	8.773	8.352

	2020	2019	2018	2017	2016
Beleggingen voor risico deelnemers					
Vastgoed	10	8	6	5	2
Aandelen	46	37	25	21	12
Vastrentende waarden	48	38	26	20	17
Overig	2	2	1	1	1
Totaal	106	85	58	47	32
Rendement beleggingen voor risico pensioenfonds					
Vastgoed	-5,0%	8,6%	4,5%	8,7%	5,9%
Aandelen	5,8%	24,9%	-6,9%	14,7%	8,9%
Vastrentende waarden	4,4%	12,1%	-1,5%	2,5%	7,2%
Totaalrendement	4,3%	13,7%	-2,1%	7,0%	7,9%
Rendement beleggingen voor risico deelnemers					
Vastgoed	-14,6%	25,9%	-2,1%	1,8%	5,8%
Aandelen	5,1%	27,3%	-8,7%	12,2%	9,5%
Vastrentende waarden	3,8%	12,9%	-0,4%	-2,5%	11,2%
Totaalrendement	2,7%	20,6%	-4,2%	4,1%	10,1%
Nominale dekkingsgraad	114,1%	121,0%	122,3%	129,5%	119,7%
Beleidsdekkingsgraad	108,5%	119,7%	128,7%	127,1%	114,6%
Vereiste dekkingsgraad volgens strategische mix	122,3%	123,0%	123,4%	123,2%	122,6%
Reële dekkingsgraad	87,2%	92,8%	92,8%	93,9%	87,1%
Wettelijke reële dekkingsgraad	97,5%	106,3%	116,0%	114,6%	104,3%
Loonindex (maatstaf)	2,9%	2,4%	2,1%	1,4%	1,7%
Toegekende index* (brutoregeling) voorwaardelijk	2,9%	2,4%	2,1%	1,4%	1,5%
Toegekende index* (brutoregeling) onvoorwaardelijk	2,9%	2,4%	2,1%	1,4%	1,7%
Toegekende index* (netto-regeling)	0,0%	1,4%	2,1%	1,4%	0,7%

* Toeslagen per 1 januari volgend op verslagjaar.

	2015	2014	2013	2012	2011
Aantal deelnemers	2.831	2.830	2.705	2.709	2.782
• Mannen	2.686	2.688	2.571	2.569	2.632
• Vrouwen	145	142	134	140	150
Aantal gewezen deelnemers	137	141	146	151	157
• Mannen	120	124	130	137	145
• Vrouwen	17	17	16	14	12
Aantal pensioengerechtigden	2.326	2.303	2.274	2.273	2.247
Ouderdomspensioen	1.604	1.571	1.548	1.541	1.522
• Mannen	1.420	1.389	1.370	1.371	1.358
• Vrouwen	184	182	178	170	164
Nabestaandenpensioen	644	657	652	661	660
Wezenpensioen	31	27	26	23	22
Invaliditeitspensioen	47	48	48	48	43
• Mannen	39	41	42	41	37
• Vrouwen	8	7	6	7	6
Premies					
Reguliere premie voor risico pensioenfonds	58	172	165	165	157
Extra premie voor risico pensioenfonds					
Premie voor risico deelnemers	19				
Kostendeekkende premie	84	155	156	155	126
Gedempte kostendeekkende premie	68				
Pensioenuitkeringen en afkopen	199	192	189	184	179
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer	506	504	532	463	449
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	6.463	6.242	5.345	5.520	5.084
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	18	–	–	–	–
Beleggingen voor risico pensioenfonds					
Vastgoed	1.253	1.303	864	893	814
Aandelen	2.087	2.404	2.235	2.221	2.027
Vastrentende waarden	4.583	4.384	3.815	3.667	3.503
Overig	–40	–258	169,7	216	–136
Totaal	7.883	7.833	7.083	6.997	6.208

	2015	2014	2013	2012	2011
Beleggingen voor risico deelnemers					
Vastgoed	1	–	–	–	–
Aandelen	7	–	–	–	–
Vastrentende waarden	9	–	–	–	–
Overig	1	–	–	–	–
Totaal	18	–	–	–	–
Rendement beleggingen voor risico pensioenfondsen					
Vastgoed	9,6%	15,3%	7,0%	14,3%	0,3%
Aandelen	4,2%	11,8%	17,8%	16,4%	–9,2%
Vastrentende waarden	–0,9%	9,4%	–6,9%	14,1%	11,9%
Totaalrendement	2,4%	10,9%	1,8%	12,9%	3,6%
Rendement beleggingen voor risico deelnemers					
Vastgoed	0,4%				
Aandelen	–8,5%				
Vastrentende waarden	–5,2%				
Totaalrendement	–6,0%				
Nominale dekkingsgraad	121,9%	125,8%	132,8%	126,7%	122,1%
Beleidsdekkingsgraad	122,9%				
Vereiste dekkingsgraad volgens strategische mix	123,3%	118,2%			
Reële dekkingsgraad	93,9%	88,6%	87,3%	79,8%	80,8%
Wettelijke reële dekkingsgraad	112,0%				
Loonindex (maatstaf)	1,3%	1,0%	1,2%	1,7%	1,4%
Toegekende index* (brutoregeling) voorwaardelijk	1,3%	1,0%	1,2%	1,7%	1,4%
Toegekende index* (brutoregeling) onvoorwaardelijk	1,3%	1,0%	1,2%	1,7%	1,4%
Toegekende index* (netto-regeling)	1,1%				

* Toeslagen per 1 januari volgend op verslagjaar.

Colofon

Uitgegeven door Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM

Coördinatie & tekst Blue Sky Group B.V., Amstelveen

Ontwerp Frissewind, Amsterdam

Realisatie Domani B.V., Den Haag

